

Роня, дачка разбойніка

Астрыд Ліндгрэн

ДОБРАЯ КНИГА

Серый «Добрая кніга»

Астрыд Ліндгрэн

РОНЯ,
дачка разбойніка

Аповесць

Пераклад са шведскай

Мінск
«Пазітыў-цэнтр»
2020

УДК 821.113.6–93
ББК 84(4Шве)–44
Λ59

Серыя заснаваная ў 2016 годзе
Заснавальнікі серыі Аляксей Шэйн і Андрэй Кім

Пераклад са шведскай Надзея Кім
Astrid Lindgren, «Ronja Rovardotter»,
Raben & Sjogren; Sweden, 4th edition, 2009

Упершыню надрукавана ў 1981 г. у Raben & Sjogren, Швецыя.
Для дадатковай інфармацыі пра Астрыд Ліндгрэн гл.
www.astridlindgren.com.

Усе правы належаць The Astrid Lindgren Company,
Лідзігё, Швецыя. Для дадатковай інфармацыі, калі ласка,
лістуйце на info@astridlindgren.se.

Малюнкi: Ілон Уіклэнд

Для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту

ISBN 978-985-7193-59-2

© Astrid Lindgren 1981 /
The Astrid Lindgren Company
© Надзея Кім, пераклад
на беларускую мову, 2020
© Афармленне, выданне на беларускай мове.
ПВУП «Пазітыў–цэнтр», 2020

Прадмова

Аповесць, якую вы збіраецеся прачытаць, я ведаю на памяць. Яна пераплятаецца з маім жыццём, успамінамі і зрабілася неад’емнай часткай мяне. Мы з сям’ёй часта ездзілі на прыроду ў дзяцінстве, доўгі час жылі каля лесу. Мае бацькі — скалалазы, яны вучылі нас з братамі караскацца на горы, я прафесійны вершнік. Таму для мяне «Роня» не проста блізкая, а зразумелая да ўзроўню фізічных адчуванняў, пахаў, гукаў. Тэкст гэтай аповесці для мяне жывы, і мне даўно хацелася перакласці яе на нашу мову, хацелася падзяліцца ёй з іншымі.

У дзяцінстве кніга чыталася нагбом. Немагчыма было адарвацца ад імклівага і захапляльнага сюжэта, а пасля апошняй старонкі яшчэ доўга заставаўся чароўны смак. Свет бачыўся вачыма Роні і Бірка: поўны прыгод і небяспек, але гэта твой свет, твая казка, тваё валадарства, з якога цябе не могуць прагнаць.

Зычу малодшым чытачам таксама адчуць гэта і ўвабраць захапленне жыццём, якое праменіцца з кнігі. Бацькі, зрабіце гэтую аповесць жывой і для вашых дзяцей: схадзіце ў лес, пакатайцеся на конях, навучыце дзяцей таму, што ўмеюць самі, як Маціс і Лувіса вучылі Роню і рыхтавалі яе да самастойнага жыцця. Яна магла выжыць у лесе толькі таму, што бацькі перадалі ёй свае веды і досвед.

У больш сталым узросце я стала чытаць павольней, разважаць над пытаннямі, якія падымае Ліндгрэн. Бацькі! Калі чытаюць вашы падрослыя дзеці ці вы чытаеце самі, разгледзьце гэтыя пытанні ў тэксце, абмяркуйце і абдумайце.

Калі дзіцё становіцца самастойным чалавекам? Як рэагаваць, калі твае бацькі робяць благія ўчынкі? Як разумець сваіх бацькоў? Як пераадолець канфлікт у сям'і? Што такое любоў і вернасць? Дзе мяжа паміж свабодай і адказнасцю? Як утаймоўваць сябе дзеля добра любімага чалавека? Як прасіць прабачэння? Як будаваць, а не руйнаваць стасункі? Што рабіць, калі паўстае выбар паміж тваімі бацькамі і тваім сужэнцам? Што такое смерць і куды мы ідзем пасля яе? Што галоўнае ў жыцці?

Назірайце, як мяняюцца і абчэсваюцца характары персанажаў на працягу расповеду, як Роня з Біркам становяцца адным целам і адначасова сапраўднымі самімі сабой, люструючыся адно ў адным і дзякуючы адно аднаму, як ад сварак па дробязях яны пераходзяць да гатоўнасці памерці разам, як расце іх вернасць і сяброўства.

Гэтая кніга — пра перамогу жыцця, пра смеласць, адданасць і любоў. Гэта вельмі асабісты і асаблівы для мяне твор. Спадзяюся, ён стане такім і для вас.

Р. С. Дзякуй майму мужу, які прыдумаў слова «вятрунны»)

У ноч, калі Роня з'явілася на свет, грукатаў гром. Навальніца так усхадзілася, што ўсе лясныя жыхары са страху забіліся ў шчыліны ды норы, і толькі лютыя вятрунні, якія любілі навальніцу больш за ўсё на свеце, са скогатам і віскам насіліся вакол замка на гары. Крыкі вятруннiяў заміналі Лувісе, якая рыхтавалася нарадзіць. Таму яна папрасіла свайго мужа Маціса:

— Прагані іх, я не чую, што спяваю!

Справа была ў тым, што Лувіса спявала, чакаючы немаўля. Яна вырашыла, што і ёй так будзе лягчэй, і дзіцятка будзе шчаслівейшае, калі нарадзіцца пад спеў. Маціс схопіў арбалет і пусціў колькі стрэлаў з байніцы.

— Ляціце прэч! — крыкнуў ён. — У нас вось-вось нарадзіцца дзіця! Можаце гэта ўцяміць, пачвары?

— Хо-хо, у іх нарадзіцца дзіця ў такую ноч! — завылі вятрунні. — Навальнічы дзіцёнак! От жа вырадак будзе! Хо-хо!

Тады Маціс ізноў стрэліў у самую сярэдзіну зграі, але страшыдлы толькі пасмяяліся з яго і з жудасным ёкатам панесліся прэч над верхалінамі.

Тым часам, пакуль Лувіса нараджала, а Маціс адганяў ад замка лятучую навалу, разбойнікі сядзелі каля агню ў вялікай зале, елі, пілі ды гарланілі не горш за тых самых вятруннiяў. Трэба ж было ім чымсьці займацца, пакуль яны, усе дванаццаць, чакалі, калі яно вырашыцца там, у вежы. За ўсё іх жыццё ў замку Маціса яшчэ не нараджалася дзіця. Найбольш чакаў Лысы Пер.

— Хутчэй бы ўжо з'явіўся гэты маленькі разбойнік, — казаў ён. — Я такі стары і нямоглы, жыць мне

засталося з авечы хвост. А так хацелася б убачыць новага атамана, перш чым накрыюся вечкам.

Не паспеў стары дагаварыць, як дзверы расчыніліся і ў залу ўляцеў ашалелы ад радасці Маціс. Ён абег пакой, крычучы і скачучы, як вар'ят.

— У мяне дзіця! Чуеце, вы, у мяне дзіця!

— Хлопчык ці дзяўчынка? — спытаў са свайго кута стары.

— Радасць мая! Шчасце маё! — роў Маціс. — Вось яна: дачка разбойніка!

Пераступіўшы праз высокі парог, з немаўлём на руках увайшла Лувіса. Разбойнікі разам сціхлі.

— Вы што, півам захлынуліся? — запытаўся Маціс.
Ён узяў дзяўчынку з жончыных рук і стаў паказваць разбойнікам.

— Вось! Найпрыгажэйшае дзіця, якое калі-небудзь нараджалася ў гэтым замку.

Дачка ляжала на руках у бацькі і ўважліва на яго глядзела.

— Такое адчуванне, што яна ўжо нешта разумее, — сказаў Маціс.

— А як яе назвалі? — пацікавіўся Лысы Пер.

— Роня, — адказала Лувіса. — Я ўжо даўно вырашыла.

— А калі б нарадзіўся хлопчык?

Лувіса строга і спакойна зірнула на Лысага Пера.

— Калі я вырашыла, што маё дзіця будучь зваць Роня, то нарадзіцца магла толькі Роня.

Потым яна павярнулася да Маціса:

— Забраць яе ў цябе?

Але той яшчэ не хацеў аддаваць дачкі. Ён са здзіўленнем разглядаў ясныя вочы, раток, чорныя валасы, бездапаможныя пальчыкі і млеў ад пяшчоты.

— Дзетухна, цяпер маё сэрца ў тваіх маленькіх ручках, — прагаварыў Маціс. — Не ведаю чаму, але гэта так.

— Дай мне яе крыху патрымаць, — папрасіў Лысы Пер.

Маціс асцярожна, нібы залатое яйка, перадаў яму немаўлятка.

— Вось новы атаман, якога ты так чакаў. Толькі глядзі, упусціш — і табе канец.

Лысы Пер усміхнуўся Роні бяззубай усмешкай.

— Ды яна ж як пёрка, — сказаў ён і падкінуў малечу некалькі разоў.

Маціс раззлаваўся і выхапіў у яго дзяўчынку.

— А чаго ты чакаў, ёлуп? Здаровага ад'этага разбойніка з барадой да калена?

Тут усе астатнія ўцямілі, што пра гэтага дзіцёнка лепш не казаць нічога кепскага, калі не хочаш раз'юшыць Маціса. А з раз'юшаным Мацісам жарты кароткія. Таму яны адразу пачалі хваліць ды ўзнасіць немаўля і выпілі безліч кухляў за Роніна здароўе, што вельмі ўсцешыла яе бацьку. Ён сеў на чале стала і зноў і зноў паказваў сваю цудоўную дачку.

— Цяпер Борку проста ўдар схопіць, — сказаў Маціс. — Хай сядзіць у сваёй няшчаснай нары ды скрыгоча зубамі ад зайздрасці. Каб мне праваліцца, там падмецца такое галашэнне, што ўсім вятрунням ды шэрым гномам у лесе Боркі давядзецца затыкаць вушы.

Лысы Пер задаволена кіўнуў і ўсміхнуўся.

— Вядома, схопіць. Бо род Маціса цяпер будзе жыць, а роду Боркі капшы.

— Вось-вось, — падтакнуў Маціс. — Капшы, як бачыш! Бо, наколькі я ведаю, у Боркі няма нашчадка. І не будзе!

Тут раздаўся такі гром, якога яшчэ ніколі не чулі ў лесе Маціса. Разбойнікі спалатнелі, а Лысы Пер нават паваліўся, бо быў вельмі стары. Нечакана Роня ціха ўсхліпнула, і гэты ўсхліп спужаў Маціса значна больш за гром.

— Маё дзіця плача! — закрычаў ён. — Што рабіць? Што рабіць?

Але Лувіса не разгубілася. Яна ўзяла дачку на рукі і прыклала да грудзей. Тая адразу заціхла.

— Нішто сабе грывнула! — схамянуўшыся, сказаў Лысы Пер. — Руку на адцін даю, што паблізу ўдарыла маланка.

Так, паблізу сапраўды ўдарыла маланка. Ранкам усе ў гэтым пераканаліся. Замак, што спрадвеку стаяў на вяршыні скалы, цяпер ад зубцоў на вежы

і да самых глыбокіх падзямелляў быў падзелены на дзве часткі бяздоннай прорвай.

— Як велічна пачынаецца тваё жыццё, Роня, — сказала Лувіса, стоячы з дзіцём на руках пры адбітым краі сцяны.

Яна паднялася на вежу, каб агледзець разбурэнні, што прынесла навальніца. Маціс лютаваў, як дзікі звер. Як такое магло здарыцца са старажытным замкам ягоных продкаў? Але ён не ўмеў доўга злавацца і хутка знаходзіў суцяшэнне.

— Ну, прынамсі, мы пазбавіліся часткі пераходаў, сутарэнняў ды непатрэбных пакояў. Цяпер ніхто не заблукае. Памятаеце, як Лысы Пер згубіўся і чатыры дні не мог выбрацца?

Лысы Пер не любіў згадваць тую гісторыю. Хіба ён думаў, што ўсё так атрымаецца? Ён проста хацеў даведацца, наколькі вялікі ды ўмацаваны замак Маціса, а даведаўся, што дастаткова вялікі, каб згубіцца. Небаракка быў ледзь жывы, калі нарэшце дабраўся да вялікай залы. На шчасце, разбойнікі так шумелі ды крычалі, што чутно было здалёк, інакш ён бы ніколі не знайшоў дарогі.

— Мы ўсё адно не выкарыстоўвалі замак цалкам, — працягваў Маціс. — Вялікая зала, частка пакояў і вежа засталіся пры нас. Адно што прыбіральня апынулася на тым баку прорвы, і трэба хутчэй зладзіць новую, пакуль ніхто не трапіў у няёмкае становішча.

Неўзабаве разбурэнні падправілі і жыццё ў замку Маціса пацякло, як раней. З той толькі розніцай, што цяпер там было дзіця. Маленькая дзяўчынка, праз якую, на думку Лувісы, Маціс ды ўсе ягоныя разбойнікі і самі ўсё больш і больш здзяціньваліся.

Вядома, не было нічога кепскага ў тым, што яны імкнуліся паводзіцца стрыманей і цішэй, але ўсяму свая мера. Нечуваная рэч: дванаццаць разбойнікаў на чале з атаманам радуюцца, нібыта бачаць найвялікшы цуд у свеце, назіраючы, як маленькае дзіця вучыцца поўзаць па каменнай падлозе. Праўда, поўзала Роня надзвычай хутка і неяк мудрагеліста адштурхоўвалася левай нагой, што прыводзіла разбойнікаў у асаблівае захапленне. Лувіса ж лічыла, што раней ці пазней усе дзеці пачынаюць поўзаць. І ніхто праз гэта асабліва не вар'ячэе, а бацькі такіх дзяцей не перастаюць займацца сваімі справамі.

— Ты хочаш, каб Борка гаспадарыў у тваім лесе? — бурчала Лувіса, калі ўся шайка разам з Мацісам увальвалася ў вялікую залу значна раней, чым звычайна, каб паглядзець, як Роня есць кашу і як маці ўкладвае яе спаць у калыску.

Але Маціс бы не чуў жонкі.

— Роня, галубка мая! — крычаў ён, калі тая, штурхаючыся левай нагой, шпарка паўзла да яго цераз усю залу, як толькі бацька з'яўляўся на парозе.

А потым ён трымаў сваю галубку на каленях і карміў кашай, а дванаццаць разбойнікаў глядзелі. Кацёл вісеў над ачагом, і, паколькі ў Маціса былі грубыя разбойніцкія рукі, даволі шмат кашы плюхалася на падлогу. Ды і Роня часам пхала лыжку, ад чаго нават бровы Маціса аказваліся ў кашы. Калі гэта здарылася ўпершыню, разбойнікі зарагаталі так гучна, што Роня спалохалася і заплакала. Але неўзабаве сцяміла, што зрабіла нешта вясёлае, таму намагалася пацэліць па лыжцы і вельмі смяшыла разбойнікаў. Маціса ж гэта зусім не радавала, хоць звычайна ўсе

Роніны ўчынкі ён лічыў цудоўнымі, а яе — самым узорным дзіцём на зямлі. Нават Лувіса смяялася, калі Маціс, па бровы запэцканы кашай, сядзеў з дачкой на каленях.

— Дарагі Маціс, хто паверыць, што ты наймагутнейшы атаман ва ўсіх лясах і гарах! Борка памёр бы са смеху, калі б цябе ўбачыў.

— Хутка ён у мяне атрымае, — прагугніў Маціс.

Борка быў яго заклёты вораг. Як бацька і дзед Боркі былі заклётыя ворагі бацькі і дзеда Маціса. Роды Маціса і Боркі варагавалі здавён—даўна. Абедзве шайкі існавалі адвеку і наводзілі страх на сумленных людзей, якія з коньмі і вазамі праходзілі праз глухую пушчу.

— Барані Божа тых, чый шлях вядзе ў разбойніцкі лес, — казалі людзі пра вузкі горны пераход паміж лесам Маціса і лесам Боркі.

Там заўсёды хаваліся разбойнікі. Вандроўнікам, зрэшты, было ўсё адно, хто іх рабаваў. Але Мацісу і Борку — не. Яны біліся за здабычу, як драпежныя птушкі, а часам і рабавалі адзін аднаго, калі не хапала спажывы. Толькі Роня нічога пра гэта не ведала, бо была яшчэ маленькая. Яна не здагадалася, што яе бацька — страшны атаман. Для яе ён быў толькі барадаты добры Маціс, які смяяўся, спяваў, крычаў і карміў яе кашай. І яна яго любіла.

Так Роня расла і хутка пачала даследаваць навакольны свет. Доўгі час яна лічыла, што вялікая каменная зала і ёсць увесь свет. Дзяўчынцы падабалася хавацца пад вялізным доўгім сталом і гуляцца з шышкамі ды каменьчыкамі, якія бацька прыносіў для яе з лесу. Каменная зала сапраўды была добрым месцам для дзіцяці. Там заўжды знаходзілася

чым заняцца. Роні падабалася, калі разбойнікі спявалі перад агнём па вечарах. Яна ціха сядзела пад сталом і слухала, пакуль не вывучыла ўсе разбойніцкія спевы. А потым стала падпяваць, і Маціс захапляўся сваёй цудоўнай дачкой, якая так прыгожа спявала. Танцаваць яна таксама навучылася сама. Вярнуўшыся са здабычай, разбойнікі на радасцях скакалі, як дзікія казлы, і Роня паўтарала за імі. Яна танцавала і скакала зусім па-разбойніцку, што дужа цешыла Маціса. І калі разбойнікі валіліся на лавы ля доўгага стала, каб прамачыць горла кухлем піва, ён пачынаў хваліцца дачкой:

— Яна прыгожая, як маленькая вятрунняя, праўда? Такая ж ладная, чарнавокая і чорнавалосая. Іду ў заклад, лепшага дзіцёнкі ў цэлым свеце не знойдзеш!

Разбойнікі згаджаліся ды ківалі. Тым часам Роня ціхенька гулялася пад сталом з каменьчыкамі ды шышкамі, а калі ўбачыла ногі разбойнікаў у ботах з казіных скур, стала гуляцца і з імі, уяўляючы, што гэта непаслухмяныя козы. Роня бачыла коз у загоне: Лувіса брала дачку з сабой, калі хадзіла даіць. Вось і ўсё, што Роня дазналася за сваё кароткае жыццё. Яна нічога не ведала пра тое, што ляжала вакол замка.

Адным цудоўным днём Маціс зразумеў — і як жа гэта яму не падабалася! — што час прыйшоў.

— Лувіса, — сказаў ён жонцы, — нашай дачцэ трэба навучыцца жыць у маім лесе. Няхай ідзе!

— Нарэшце ты гэта ўсвядоміў, — адгукнулася Лувіса. — Я б даўным-даўно яе адпусціла.

Так Роні дазволілі хадзіць, куды пажадае. Але спачатку Маціс даў ёй некалькі парада.

— Сцеражыся лютых вятрунняў, шэрых гномаў і разбойнікаў Боркі, — сказаў ён.

— А як я даведаюся, што гэта лютая вятруння, шэры гном ці разбойнік Боркі? — спыталася Роня.

— Сама здагадаешся, — сказаў Маціс.

— Добра, — адказала Роня.

— Таксама глядзі не заблукай у лесе, — працягваў Маціс.

— А што рабіць, калі я заблукваю ў лесе? — пацікавілася Роня.

— Знайдзі патрэбную сцяжынку, — сказаў Маціс.

— Добра, — адказала Роня.

— І не зваліся ў раку, — дадаў Маціс.

— А што рабіць, калі я звалюся ў раку? — спыталася Роня.

— Выплыві, — параіў Маціс.

— Добра, — адказала Роня.

— Яшчэ не грымніся ў прорву, — сказаў Маціс. Ён меў на ўвазе тую самую, што падзяліла замак на дзве часткі.

— А што рабіць, калі я туды грымнуся? — спыталася Роня.

— Тады ўжо нічога не паробіш, — адказаў Маціс і завуў так, быццам увесь боль свету рваў яго душу.

— Добра, — сказала Роня, калі Маціс перастаў выць. — Тады я не буду падаць у прорву. Чаго яшчэ мне трэба сцерагчыся?

— Шмат чаго, — уздыхнуў Маціс. — З часам ты сама ўсё ўбачыш. А цяпер — ідзі!

2

І так Роня пайшла. Неўзабаве яна сцяміла, як неразумна было думаць, што вялікая каменная зала і ёсць увесь свет. Нават велічны замак Маціса не ўвесь свет. Нават высокая гара, на якой стаяў замак, не ўвесь свет. Не, свет нашмат большы. Такі вялікі, што займала дух. Вядома, яна чула, як Маціс і Лувіса размаўлялі пра рэчы па-за межамі замка, напрыклад пра раку. Але толькі ўбачыўшы бурлівыя хвалі, што з грукатам імчалі каля падножжа гары, Роня зразумела, што такое рака. Пра лес яна таксама чула. Але толькі ўбачыўшы змрочныя дрэвы, якія таямніча шапацелі галінамі, яна зразумела, што такое лес, і ціха засмяялася. Як жа не радавацца, калі на свеце

ёсць такі цудоўны лес і такая цудоўная рака, якія нібыта жывыя!

Роня забралася ў самы гушчар і натрапіла на лясное азярцо. Далей ісці нельга: так сказаў Маціс. Вада ў атачэнні цёмных ялін здавалася чорнай, толькі белымі агеньчыкамі ззялі гарлачыкі. Роня не ведала, што гэта гарлачыкі, але доўга глядзела на іх і ціха смяялася ад таго, што яны ёсць. На возеры дзяўчынка правяла ўвесь дзень і знайшла там безліч новых заняткаў ды гульняў. Яна кідала сасновыя шышкі ў ваду і засмяялася, убачыўшы, што яны сплываюць, калі крыху паплюхаць нагамі па вадзе. Роня яшчэ ніколі так не весялілася. Яе нагам было як ніколі вольна, калі яна пляскалася ў вадзе, але караскацца аказалася яшчэ лепей. Вакол возера ляжалі вялікія замшэлыя валуны, на якія можна было караскацца, і раслі высокія яліны ды сосны, на чых галінах можна было гайдацца. Роня ўзбіралася на валуны і дрэвы, пакуль сонца не пачало хіліцца за далягляд. Тады яна з'ела хлеб і выпіла малако, якія прыхапіла з дому ў скураным мяшэчку. Потым прылегла адпачыць на мох, а высока над ёю шапталіся дрэвы. Так Роня ляжала, глядзела на іх, ціха смяялася таму, што яны ёсць, і заснула.

Калі дзяўчынка прачнулася, ужо настала ноч і на небе з'явіліся зоркі. Роня зразумела, што свет яшчэ большы, чым яна думала. Толькі яе засмуціла, што да зорак не дастаць, як ні цягні рукі. Яна прабыла ў лесе даўжэй, чым ёй дазволілі. Цяпер варта паспяшацца дадому, не тое Маціс звар'яецца ад хвалявання, гэта яна дакладна ведала. Навокал была апраметная цемра, толькі зоркі адбіваліся ў вадзе. Але да цемры дзяўчынка прывыкла і не спалохалася. Зімовымі начамаі, калі гас агонь, у замку рабілася куды цямней, чым у лесе. Не, цемры яна не баялася. Раптам Роня згадала, што пакінула скураны мяшэчак на валуне, дзе ела, і ўскараскалася назад. З вяршыні каменя зоркі здаліся бліжэй, і яна выпцягнула рукі, каб зняць некалькі зорчак і прынесці дадому ў скураным мяшэчку. Але нічога не атрымалася, таму яна ўзяла торбачку і сабралася спускацца. І тут дзяўчынка ўбачыла нешта такое, ад чаго ёй стала вусцішна. Паўсюль паміж дрэў блішчалі вочы. Так, наўкол каменя зырчэлі нечыя вочы. За ёй назіралі, а яна не заўважыла. Ніколі раней Роня не бачыла вачэй, што свецяцца ў цемры, і яны ёй не спадабаліся.

— Чаго вам трэба? — крыкнула дзяўчынка, але ніякага адказу не дачакалася.

Замест гэтага вочы сталі набліжацца. Яны павольна падбіраліся, і Роня пачула гоман. Дзіўныя рыпучыя шэрыя галасы аднатонна гергеталі і мармыталі:

— Усе шэрыя гномы, тут чалавек, чалавек у лесе шэрых гномаў, усе шэрыя гномы, біце і кусайце, усе шэрыя гномы, біце і кусайце!

Вось яны атачылі камень, дзіўныя шэрыя істоты, якія відавочна не жадалі ёй добра. Роня іх не

бачыла, але да дрыжкаў адчувала, што яны побач. Цяпер яна зразумела, наколькі небяспечныя шэрыя гномы, якіх Маціс казаў сцерагчыся. Ды ўжо позна. Яны пачалі біць па валуне палкамі і камянямі, ці што там у іх было. Шум, скрыгат і грукат напоўнілі лес, і Роня закрычала, бо спужалася за сваё жыццё. Пачуўшы крык, гномы перасталі грукатаць. Замест гэтага раздаўся яшчэ горшы гук. Істоты пачалі ўзбірацца наверх. Яны караскаліся з усіх бакоў. Роня чула шоргат ног ды рук і мармытанне:

— Усе шэрыя гномы, біце і кусайце!

Дзяўчынка ў распачы зноў закрычала і стала шалёна размахваць скураным мяшэчкам. Хутка яны ўзлезуць на валун і закусаюць яе да смерці, яна гэта разумела. Яе першы дзень у лесе будзе і апошнім. Але акурат у той момант да яе даляцеў вокліч. Так гучна гарлаць мог толькі Маціс. Так, ён прыйшоў, яе Маціс, з усімі разбойнікамі. Паходні свяціліся праз дрэвы, і рык Маціса разносіўся па лесе:

— Каціцеся прэч, шэрыя гномы! Правальвайце ў апраметную, пакуль я да вас не дабраўся!

Роня пачула, як маленькія целы чмякаюцца аб зямлю, і ў святле агню пабачыла гномаў: дробныя шэрыя стварэнні ўцякалі, колькі змогі, і знікалі ў цемры. Дзяўчынка села на скураны мяшэчак і саслізнула з валуна проста ў рукі Маціса і ўвесь час, пакуль ён нёс яе дадому, плакала, уткнуўшыся бацьку ў бараду.

— Цяпер ты ведаеш, хто такія шэрыя гномы, — сказаў Маціс, калі яны сядзелі перад агнём і Роня адагравала змерзлыя ногі.

— Так, цяпер я ведаю, хто такія шэрыя гномы, — уздыхнула Роня.

— Але ты не ведаеш, як іх перамагчы, — працягнуў Маціс. — Яны здалёк адчуваюць, што ты баішся, і робяцца небяспечныя.

— Так, — згадзілася Лувіса. — І не толькі шэрыя гномы. Таму ў лесе дзеля бяспекі трэба нічога не баяцца.

— Я запомню, — адказала Роня.

Маціс уздыхнуў і абняў дачку.

— Ты памятаеш, чаго яшчэ варта сцерагчыся?

Так, яна ўсё памятала і ў наступныя дні толькі і рабіла, што сцераглася небяспекі і практыкавалася не баяцца. Маціс казаў не зваліцца ў раку, таму Роня адважна скакала па слізкіх камянях там, дзе найбольш бурліла вада. Бо нельга ж сцерагчыся ракі, калі гуляеш у лесе. Гэта проста дурноцце. Асцерагацца ракі можна на вадаспадзе, і толькі там. Каб дабрацца да вадаспада, трэба было спусціцца да ракі па стромкай гары, на якой стаяў замак. Так Роня вучылася не баяцца яшчэ і гор. Спускацца першы раз было вельмі цяжка. Дзяўчынка так баялася, што заплюшчыла вочы. Але хутка рабілася ўсё смялейшай і запомніла, дзе расколіна, каб паставіць нагу,

і за што ўхапіцца, каб не паляцець уніз. «Як добра, — думала Роня, — што ў мяне ёсць такое цудоўнае месца, каб сцерагчыся вадаспада і вучыцца не баяцца!»

Так праляталі яе дні. Роня вучылася сцерагчыся і нічога не баяцца нават лепей, чым маглі ўявіць Маціс з Лувісай, і неўзабаве зрабілася гнуткая, моцная і бясстрашная, як звярок. Цяпер яна не баялася ні шэрых гномаў, ні лютых вятруннiяў, ні заблукаць у лесе, ні зваліцца ў раку. Толькі прорвы яна яшчэ не пачала сцерагчыся, але і гэтую справу не збіралася закідаць. А пакуль дзяўчынка аблазіла ўвесь замак, да самых зубцоў на вежы. Роня знайшла пустыя залы, дзе ніхто не бываў, ведала ўсе падземныя пераходы, цёмныя скляпы ды сутарэнні і ўсе таемныя хады.

Але найбольш Роня любіла лес і днямі прападала там. Яна вывучыла ўсе незаўважныя сцяжынкi і ніколі не блукала. А калі наступаў вечар, лес ахінала цемра і ў каменнай зале запальвалі агонь, яна вярталася дадому зусім без сіл: так старанна дзяўчынка вучылася нічога не баяцца. Тады ж з промыслу вярталіся Маціс з разбойнікамі, і Роня сядзела з імі перад агнём ды спявала разбойніцкія песні. Дзяўчынка нічога не ведала пра іх заняткі. Натуральна, яна бачыла, што ўвечары, калі разбойнікі вяртаюцца, іх коні нагужаныя рознымі торбамі, мяхамі, скрынкамі ды бочкамі, але ёй не распавядалі, адкуль гэта, а яна і не пыталася. Вы ж не пытаецца, адкуль бярэцца дождж. Некаторыя рэчы проста адбываюцца і ўсё — так лічыла Роня.

Бывала, у размовах згадвалі разбойнікаў Боркі, і Роня ўспамінала, што іх таксама трэба сцерагчыся.

Але пакуль яна не бачыла аніводнага разбойніка Боркі.

— Не будзь Борка такі дурны, я б яго нават пашкадаваў, — аднойчы ўвечары сказаў Маціс. — Надоечы жаўнеры зладзілі ў лесе аблаву. Неўзабаве яны выкураць Борку з ягонага логавішча. Так гэтаму аслу і трэба!

— Боркавы разбойнікі — тыя яшчэ бандыты, — дадаў Лысы Пер, і ўсе падтакнулі.

«Як мне пашанцавала, што нашы разбойнікі такія прыстойныя», — думала Роня. Яна зірнула на іх: сядзяць за доўгім сталом і ядуць суп. Барадатыя, брудныя, шумныя і дзікія, але хай бы толькі хто-небудзь назваў іх бандытамі! Лысы Пер і Ш'еге, Пелье і Ф'юск, Юціс і Юэн, Лабас і Кнутас, Турэ і Шурм, Стуркас і Малыш Кліп — яе сябры, і кожны з іх гатовы прайсці дзеля яе праз агонь і ваду, яна гэта ведала.

— Як добра, што ў нас ёсць замак, — сказаў Маціс. — Тут мы ў бяспецы, як ліса ў нары ці арол на вяршыні скалы. А калі жаўнеры паспрабуюць нас тут дастаць, то хай лепш коцяцца куды далей, калі жыццё дарагое!

— А не, дык мы ім задамо дыхту! — падхапіў Лысы Пер.

Усе разбойнікі горача яго падтрымалі і рассмяліся, уявіўшы, як нехта спрабуе прабрацца ў замак Маціса, што высіўся на непрыступнай гары. Толькі па паўднёвым схіле бегла вузенькая сцежка і гублялася ў лесе. А з астатніх трох бакоў замак акружалі зрывістыя скалы.

— Толькі дурань палезе па гэтых стромах, — хмыкалі разбойнікі.

Яны не ведалі, дзе Роня вучылася не баяцца.

— Нават калі хто і наважыцца падняцца па сцежцы, далей за Воўчую цясніну не пройдзе, — працягваў Маціс. — Закідаем іх камянямі ці яшчэ што прыдумаем!

— Ці яшчэ што прыдумаем, — паўтарыў Лысы Пер і захіхікаў, разважаючы, як спыніць жаўнераў каля Воўчай цясніны. — Многіх я там прыхлопнуў у свой час, — дадаў ён. — Але цяпер я занадта стары і магу прыхлопнуць хіба толькі ўласных блох, ха-ха, так-так!

Роня разумела, што Лысага Пера трэба шкадаваць, бо ён вельмі стары, але вось навошта жаўнерам ці камусьці яшчэ прыходзіць да іх у замак, ёй было няясна. Але яна стамілася і не хацела пра такое думаць. Дзяўчынка забралася ў ложак і стала чакаць Воўчую песню. Лувіса спявала яе штовечар, калі разбойнікам надыходзіў час ісці па сваіх пакоях. У каменнай зале спалі толькі трое: Роня, Маціс і Лувіса. Роня любіла ляжаць і праз шчыліны ў полагу глядзець, як дагарае агонь, пакуль Лувіса спявала. Маці пела на ноч, колькі Роня сябе памятала. Гэта азначала, што дзень скончыўся, але, перш чым заплюшчыць вочы, дзяўчынка з радасцю думала: «Заўтра я зноў прачнуся!» Яна падымалася з першымі промнямі і, якое б ні было надвор'е, бегла ў лес, а Лувіса клала ёй у скураны мяшэчак акраец хлеба і біклажку малака.

— Відаць, што ты нарадзілася ў навальнічную ноч, — казала Лувіса. — Такія дзеці заўсёды няўрымсы. Толькі глядзі, каб цябе не схапілі лютыя вятрунні!

Роня не раз бачыла, як яны луналі над лесам, і хутчэй хавалася. Гэта былі самыя небяспечныя стварэнні

ў лесе Маціса. Сцеражыся вятруннiяў, калi хочаш застацца жывая, паўтараў бацька. Менавіта праз iх ён так доўга не дазваляў Ронi выходзіць з замка. Вятруннi былі вельмі прыгожыя, але дзікія і злючыя. Бязлітаснымі вачыма яны аглядалі лес, каб злавіць кагосьці сваімі вострымі кіпцюрамі і разадраць на шаткі. Але нават вятруннi не маглі прагнаць Роню з улюбёных сцежак і палянак, дзе праходзіла яе

зацішнае лясное жыццё. Так, яна была адна, але ёй ніхто не быў патрэбны. І навошта? Яе дні поўніліся жыццём і шчасцем, толькі праляталі надта хутка.

Лета скончылася, надышла восень. У гэты час вятрунні зусім ашалелі і аднойчы пераследавалі Роню па ўсім лесе, пакуль яна не зразумела, што цяпер гэта ўжо не жарты. Хаця дзяўчынка бегала, як ліса, і ведала ўсе лясныя хованкі, вятрунні не адставалі, і яна чула іх крыкі:

— Хо-хо, маленькі прыгожы чалавечак, зараз хлыне кроў, хо-хо!

Дабегшы да ляснога возера, Роня нырнула і пераплыла пад вадой на другі бераг. Там яна запаўзла пад густую яліну і схавалася пад галінамі. Дзяўчынка чула раз'ятраны лямант вятрунняў, што паўсюль яе шукалі:

— Дзе маленькі чалавек, дзе яна, дзе яна? Выходзь, мы цябе задрапаем, зараз пусцім тваю кроў, хо-хо!

Роня нерухома сядзела ў сваёй хованцы, пакуль не ўбачыла, як вятрунні знікаюць за верхалінамі. У лесе цяпер было небяспечна, але да ночы і Воўчай песні заставалася процьма часу, і яна вырашыла заняцца тым, чым ужо даўно збіралася: узлезці на дах і навучыцца сцерагчыся прорвы. Роні неаднойчы раскавалі, што замак раскалоўся ў ноч яе нараджэння. Маціс бясконца паўтараў гэтую гісторыю:

— Каб мне праваліцца, які быў грукат! Ты б чула! Зрэшты, ты і чула, хоць толькі нарадзілася. Бах! — і цяпер у нас два замкі замест аднаго і праломіна паміж імі. Памятай, што яе трэба сцерагчыся!

Якраз гэтым яна і збіралася заняцца. Што яшчэ рабіць, калі над лесам носяцца лютыя вятрунні? Роня шмат разоў бывала на даху, але ніколі не

набліжалася да небяспечнай глыбокай расколіны. Цяпер дзяўчынка на жываце падпаўзла да краю і зазірнула ўніз. Вох, нават горш, чым яна ўяўляла! Роня ўзяла адбіты камень, што ляжаў побач, кінула ў прорву і здрыганулася, пачуўшы ўнізе глухі гук. Ён быў такі слабы і далёкі! Так, гэткай бездані сапраўды варта сцерагчыся! Але расколіна, што падзяляла замак, аказалася не вельмі шырокая, яе, напэўна, можна пераскочыць. Толькі які дурань наважыцца? Ну, не. А можа, менавіта так і трэба вучыцца сцерагчыся прорвы? Роня пачала азірацца і глядзець, дзе б найлепей пераскочыць. І тут убачыла нешта, ад чаго ледзь не загрымела ў тую прорву ад здзіўлення. Непадалёк на другім баку сядзеў хтосьці падобны да яе і боўтаў нагамі. Роня ведала, што на свеце ёсць яшчэ дзедзі. Адзінай яна была толькі ў замку і лесе Маціса. Але Лувіса распавядала, што ў іншых месцах шмат дзяцей: адны, калі вырастаюць, становяцца як Маціс, а іншыя — як Лувіса. Роня стане як Лувіса, але адчувала, што той, хто сядзеў, звесіўшы ногі над разломам, будзе як Маціс. Ён яшчэ не заўважыў яе. Роня глядзела на яго і ціха смяялася ад таго, што ён ёсць.

3

Нарэшце ён заўважыў яе і таксама засмяўся.

— А я цябе ведаю, — сказаў ён. — Ты дачка Маціса і цэлымі днямі гойсаеш па лесе. Я цябе аднойчы там бачыў.

— Ты хто? — запыталася Роня. — І як ты ўвогуле сюды трапіў?

— Бірк, сын Боркі. Я тут живу. Сёння ноччу мы сюды перабраліся.

Роня зірнула на яго.

— Хто гэта «мы»?

— Борка, Ундзіса, я і нашы дванаццаць разбойнікаў.

Роня не адразу ўсвядоміла, што ён сказаў. Нейкі час яна маўчала, але ў рэшце рэшт запыталася:

— Ты маеш на ўвазе, што цяпер наш паўночны замак поўны ўсякай навалачы?

Бірк засмяяўся.

— Не, там толькі сумленныя разбойнікі Боркі. Але там, дзе ты жывеш, поўна ўсякай навалачы, гэта ўсім вядома.

«Гэта ўсім вядома!» Што за лухта! Роня пачала закіпаць. Але горшае было яшчэ наперадзе.

— Дарэчы, — дадаў Бірк, — ніякага вашага паўночнага замка больш няма. З мінулай ночы ён завецца замак Боркі, запомні!

Роня задыхнулася ад шалу. Замак Боркі! Тут было ад чаго задыхнуцца! Ну і падлюгі гэтыя Боркавы разбойнікі! І гэты нягоднік, які сядзіць тут і шчэрыцца, адзін з іх!

— Каб мне праваліцца, — прамармытала Роня. — Пачакайце, пакуль Маціс даведаецца, і тады вы ўсе са свістам вылеціце з нашага замка.

— Спадзявайся, ага, — ухмыльнуўся Бірк.

Роня падумала пра Маціса і здрыганулася. Яна ведала, што бывае, калі бацька гневаецца, і разумела: ён можа так разысціся, што замак расколецца яшчэ на дзве часткі. Ад гэтай думкі дзяўчынка нават застагнала.

— Што з табой? — пацікавіўся Бірк. — Табе кепска?

Роня не адказала. Хопіць з яе дурацкіх размоў. Трэба нешта рабіць. Хутка разбойнікі Маціса вернуцца дадому, і — каб ёй праваліцца! — усе бязгледзя разбойнікі Боркі стрымгалоў вылецяць з іх замка! І яна сабралася сысці, але ўбачыла, што Бірк нешта задумаў. Неверагодна, але гэты недарэка збіраўся пераскочыць расколіну! Ён стаяў на другім баку, насупраць яе, а цяпер разбягаўся. Тады Роня закрычала:

— Калі пераскочыш, я цябе так стукну, што нос адваліцца!

— Ха-ха, — крыкнуў Бірк ужо ў паветры.

— Паўтары, калі здолееш, — прыямліўшыся, усміхнуўся ён.

Ён пераступіў мяжу. Мала таго, што Боркава хеўра захапіла іхні замак, дык неставала яшчэ, каб разбойнік Боркі зрабіў тое, чаго не змог разбойнік Маціса! І Роня скокнула. Дзяўчынка сама не зразумела, як гэта здарылася, але раптам яна праляцела над прорвай і апынулася на другім баку.

— Някепска, — прысвіснуў Бірк і адразу скокнуў назад.

Але Роня зусім не жадала з ім сутыкацца і зноў перамахнула цераз расколіну. Хай стаіць там і тарашчыць вочы, колькі пажадае!

— Ты ж абяцала мяне стукнуць, — крыкнуў Бірк. — Я іду!

— Толькі паспрабуй, — азвалася Роня.

І ён скокнуў. Але яна не збіралася яго чакаць і скокнула насустрач. Лепш яна будзе так скакаць, пакуль не спыніцца дыханне, толькі каб быць ад яго падалей.

Потым ніводны з іх больш не сказаў ні слова. Яны проста скакалі праз расколіну, бы звар'яцелыя. Навокал стаяла непарушная цішыня, чулася толькі іх дыханне ды раз-пораз каркаў крумкач на вежы. Замак і гара нібыта замёрлі ў прадчуванні нечага жудаснага і небяспечнага.

«Так, хутка мы абое ляснемся ў прорву, — думала Роня. — Але хоць скакаць перастанем!» Бірк зноў ляцеў над шчылінай проста на яе, і яна таксама прыгатавалася скачыць мо ўжо ў соты раз: Роня даўно згубіла лік. У яе было такое адчуванне, што яна ўсё жыццё скакала, толькі каб не апынуцца побач з гэтым Боркавым адродкам.

І тут дзяўчынка ўбачыла, як Бірк паслізнуўся на камені ля краю прорвы, калі прызямляўся. Хлопец енкуў і знік у глыбіні. Цяпер чутно было толькі крумкача. Роня заплюшчыла вочы і пажадала, каб гэты дзень ніколі не надыходзіў. Каб не існавала ніякага Бірка. Каб яны не скакалі, як апантанія. Сабраўшыся з духам, дзяўчынка падпаўзла да расколіны і зірнула ўніз. Там Роня ўбачыла Бірка. Ён стаяў проста пад ёй, на нейкім камені ці аскепку, які тырчаў з расколатай сцяны і быў дакладна па памеры Біркавых ступакоў, не больш, а пад ім зеўрала бяздонне. Дрыготкімі рукамі Бірк абмацваў сцяну, каб ухапіцца хоць за што-небудзь і не сарвацца. Хлопец ведаў, і Роня таксама, што без старонняй дапамогі

яму не выбрацца. Ён прастаіць там, пакуль не скончацца сілы, а потым не стане Бірка, сына Боркі.

— Трымайся! — крыкнула Роня.

— А што яшчэ застаецца, — хмыкнуў Бірк, але было заўважна, што яму страшна.

Роня разматала плечены скураны пас, які заўсёды насіла на поясе. Ён не раз дапамагаў ёй караскацца на скалы і дрэвы ў лесе. Цяпер яна зрабіла вялікую пятлю на адным канцы, а другі абвязаła вакол сябе. Потым спуścila пятлю Бірку і заўважыла, як палыхнулі яго вочы, калі ён яе ўбачыў. Паса хапіла акурат, каб хлопец мог дацягнуцца. Ну і пашанцавала гэтаму Боркаваму шчанюку!

— Накінь на сябе, калі дастанеш! — крыкнула дзяўчынка. — Караскайся, як дам сігнал! Толькі не раней!

Маланка, што ўдарыла ў ноч, калі Роня нарадзілася, адбіла валун з верхняй часткі сцяны, які так і ляжаў на самым краі прорвы. Роня лягла на камень і закрычала:

— Давай!

І адразу адчула, як пас баляча сціскае бакі. Яна стагнула кожны раз, калі Бірк торгаў, узбіраючыся наверх. «Зараз мяне распілуе на дзве часткі, як замак», — падумала Роня і сцяла зубы, каб не закрычаць. Раптам пятля аслабла: Бірк стаяў побач. Дзяўчынка ляжала нерухома і аддыхвалася. Тады ён сказаў:

— Добра ты тут уладкавалася.

— Ага, — адказала Роня. — Спадзяюся, ты больш не будзеш скакаць.

— Ну, адзін раз усё ж давядзецца. Мне трэба вярнуцца дадому, у замак Боркі!

— А ну здымай мой пас, — запатрабавала Роня і паднялася. — Не хачу быць звязанай з табой даўжэй, чым неабходна.

Бірк скінуў пятлю.

— Як хочаш, — сказаў ён. — Але мы з табою ўжо звязаныя. І без паса.

— Ты мне ўжо надакучыў, — адрэзала Роня. — Ты і ўсё ваша Боркава кодла! Каб вы ўсе праваліліся!

І яна стукнула Бірка кулаком проста ў нос.

Ён усміхнуўся.

— Больш так не рабі, вось што. Але ты ўратавала маё жыццё, шчыры табе дзякуй.

— Каб вы ўсе праваліліся, — паўтарыла Роня і пабегла прэч.

Ужо на каменнай лесвіцы, якая вяла ад верхняй часткі сцяны ўніз да замка, яна пачула вокрык:

— Гэй ты, дачка разбойніка, мы яшчэ сустра-
немся!

Роня азірнулася і ўбачыла, як Бірк разбягаецца для апошняга скачка. Тады яна закрывала:

— Спадзяюся, ты зноў туды пляснешся, боўдзіла!

Усё было нават горш, чым яна чакала. Маціс на-
столькі разышоўся, што нават разбойнікі спало-
халіся. Спачатку ёй ніхто не даваў веры, і Маціс мо
ўпершыню на яе разлаваўся:

— Крыху фантазіі часам бывае нават весела. Але
як табе такое блазноце ў галаву стукнула! Боркавы
разбойнікі захапілі замак Маціса — трэба ж такое
выдумаць! У мяне ажно кроў бурліць, хоць я і ве-
даю, што ўсё мана.

— Не мана, — адказала Роня і яшчэ раз распавя-
ла бацьку, што ёй сказаў Бірк.

— Ты хлусіш, — сказаў Маціс. — Па-першае,
у Боркі няма сына. У яго не можа быць дзяцей, гэта
ўсім вядома.

Усе разбойнікі маўчалі, ніхто не наважыўся ні-
чога сказаць. Нарэшце Ф'юск загаварыў:

— Усё яно так, але, пагаворваюць, што сын у Боркі
ёсць. Ундзіса са страху нарадзіла яго ў навальнічную
ноч, ну, тую, калі ў нас з'явілася Роня, памятаеце?

Маціс ашалела ўтаропіўся ў яго.

— І ніхто мне не сказаў! Што яшчэ вы ад мяне
хаваеце?

Ён дзіка азірнуўся, завывў, хапнуў у кожную руку
па кухлі і бразнуў іх аб сцяну так, што піва запыр-
скала ўсё навокал.

— І што, гэты Боркаў чарвяк поўзае на даху майго замка? І ты з ім размаўляеш?

— Гэта ён са мной размаўляў, — адказала Роня.

Маціс зароў, схапіў баранову нагу, якая ляжала на доўгім стале, і чмякнуў яе аб сцяну так, што тлушч пырснуў ва ўсе бакі.

— І гэты шчанюк, кажаш, сцвярджае, што гэты псялыга, ягоны бацька, з усёй сваёй шайкай забраўся ў паўночны замак?

Роня баялася, што Маціс страціць розум ад злосці, калі распавесці яму ўсё. Але па-іншаму разбойнікаў Боркі не выгнаць, таму яна сказала:

— Так, і цяпер ён завецца замкам Боркі, запомні!

З лямантам Маціс сарваў кацёл з супам, які вісеў над агнём, і шпурнуў яго аб сцяну так, што варыва заліло ўсю падлогу. Дагэтуль Лувіса сядзела ціха і толькі назірала ды слухала. Цяпер яе цярпенне яўна скончылася. Лувіса ўзяла місу свежых яек, нядаўна сабраных у куратніку, і падышла да Маціса:

— Трымай, — сказала яна, — але потым усё прыбярэш, чуеш?

Маціс схапіў яйкі і, равучы немым голасам, стаў па адным шпурляць іх у сцяну, толькі жыжа сцякала. А потым заплакаў.

— Мы ў бяспецы, як ліса ў нары ці арол на вяршыні скалы, так я казаў. А цяпер...

І ў распачы кінуўся на падлогу, і плакаў, і крычаў, і лаяўся, пакуль гэта не надакучыла Лувісе.

— Усё, годзе, — сказала яна. — Праблему валяннем па падлозе і плачам не вырашыш. Уставай і зрабі што-небудзь!

Галодныя разбойнікі сядзелі вакол стала. Лувіса падняла з падлогі бараніну і абцерла.

— Думаю, яна стала толькі мякчэй, — суцяшальна сказала Лувіса і пачала наразаць мяса тоўстымі скрылямі.

Маціс прыплёўся да стала і таксама сеў, але нічога не браў у рот. Ён сядзеў, паклаўшы чорную калматую галаву на рукі, і ціха стагнаў, а часам так уздыхаў, што было чутно ў самых далёкіх кутках каменнай залы.

Роня падышла да бацькі, абняла за шыю і прыціснулася сваёй шчакой да ягонай.

— Не журыся, — сказала яна. — Іх проста трэба адтуль выгнаць, і тае бяды!

— Гэта будзе не так лёгка, — глуха азваўся Маціс.

Разбойнікі ўсю ноч сядзелі перад агнём і прыдумлялі, як выгнаць Борку. Як жа выцкаваць разбойнікаў Боркі, як вытурыць іх са свайго замка, калі ўжо яны туды забраліся, — вось над чым ламаў галаву Маціс. Але перадусім ён хацеў бы ведаць, як гэтыя нягоднікі, гэтыя сабакі пралезлі ў паўночную частку так, што ніхто з ягоных людзей не заўважыў. Каб дабрацца да замка Маціса, любы вершнік ці пешы мусіў прайсці праз Воўчую цясніну, якую вартавалі дзень і ноч. Тым не менш ніхто не бачыў ніякіх Боркавых разбойнікаў. Лысы Пер смяўся:

— Маціс, ты што, думаеш, яны прыйшлі да Воўчай цясніны і ветліва так сказалі: «Добры вечар, спадарства, мы хочам пасяліцца ў вашым паўночным замку?»

— А як яны туды патрапілі, можаш мне сказаць, калі ты так добра ўсё ведаеш?

— Зразумела, што не праз цясніну і не праз вялікія брамы, — адказаў Лысы Пер. — А з паўночнага боку, дзе не стаіць ахова.

— Дык а што там сцерагчы? Там жа няма ўваходу, і звонку толькі стромкая гара. Яны што, за паўзлі па сцяне, як мухі, а потым уціснуліся праз байніцы?

Тут ён раптам пра нешта падумаў і ўважліва паглядзеў на Роню:

— А ты што там рабіла?

— Вучылася сцерагчыся прорвы, — адказала тая.

Трэба было падрабязней распытаць Бірка. Можа, ён выдаў бы, як яны апынуліся ў паўночным замку. Яна толькі цяпер пра гэта падумала.

На ноч Маціс паставіў пост не толькі ў цясніне, але і на даху.

— Боркава нахабства не мае мяжы, — сказаў ён. — Яшчэ сігане праз расколіну, як шалёны бык, і выганіць нас з замка.

Маціс згроб яшчэ адзін кухаль і шухнуў яго аб сцяну так, што пена паляцела праз каменную залу.

— Я іду ў ложка, Лувіса! Але не спаць. І, каб мне праваліцца, гора таму, хто мяне патурбуе!

Роня таксама амаль не спала ў тую ноч. Усё раптам стала так незвычайна і сумна. Ад чаго? Гэты Бірк, яна так узрадавалася, калі ўбачыла яго! І чаму, калі ёй нарэшце сустрэўся аднагодак, аказалася, што ён хоць і маленькі, але адзін з Боркавай банды?

4

Назаўтра Роня прачнулася на світанку. Маціс ужо сядзеў за сталом і еў кашу. Аднак справа прасоўвалася павольна. Ён даносіў лыжку да рота, але часам забываўся яго адкрыць, і большасць кашы туды не трапляла. За гэтым заняткам атамана заспеў Малыш Кліп, які разам са Стуркасам і Ш'еге нёс начную варту ля прорвы. Раптоўна ўварваўшыся ў залу, Малыш Кліп крыкнуў:

— Маціс, цябе кліча Борка! Стаіць на другім баку і крычыць, што хоча паразмаўляць з табой зараз жа!

Тут Малыш Кліп абачліва адскочыў, бо ў наступны момант міма яго вуха праляцела Мацісава драўляная міса з кашай і плюхнулася ў сцяну.

— Потым усё прыбярэш, — строга нагадала Лувіса, але Маціс яе не слухаў.

— Вось як, Борка хоча са мной паразмаўляць! Каб мне праваліцца, я з ім так пагутару, што ён

і слова ў бліжэйшы час не зможа вымавіць! Ці ўвогуле, — працадзіў Маціс і так сціснуў сківіцы, што зубы заскрыгаталі.

На шум са сваіх камор прыцягнуліся астатнія разбойнікі і сталі распытваць, што здарылася.

— А-ну хутчэй глытайце кашу, — загадаў Маціс. — Нас чакае шалёны бык, якога трэба схапіць за рогі і зрынуць у прорву!

Роня кінулася апрапаца. Гэта не заняло шмат часу, бо яна насіла толькі кароткую туніку і нагавіцы. Звычайна дзяўчынка хадзіла басанож ажно да снегу і не любіла марнаваць час на боты, пагатоў сёння, калі трэба было спяшацца. У звычайны дзень яна пайшла б у лес, але дзень выдаўся незвычайны: Роня збіралася да расколіны, каб паглядзець, што там адбудзецца. Маціс так прыспешваў разбойнікаў, што яны, усё яшчэ жуючы, разам з Роняй і Лувісай пабеглі да лесвіцы на дах. Толькі Лысы Пер застаўся сядзець над кашай, наракаючы, што не можа далучыцца да астатніх, калі адбываецца нешта цікавае.

— Зашмат лесвіц у нашым замку, — прамармытаў ён. — І занадта баляць мае ногі.

Стаяла чыстая халодная раніца. Першыя чырвоныя промні зылі над густым лесам вакол замка Маціса. Роня зірнула на лес паўзверх мура. Яна хацела б цяпер быць там, у сваім ціхім зялёным свеце. А не тут, каля прорвы, паабাপал якой пашыхтаваліся разбойнікі Маціса і Боркі ды зыркалі адзін на аднаго. «Дык вось як выглядае Борка, — думала Роня, разглядаючы атамана варожай шайкі, які стаяў паперадзе сваіх разбойнікаў. — Добра, што ён не такі высокі і прыгожы, як Маціс». Але яна адзначыла,

што Борка моцны. Ён быў невысокі, шыракаплечы і прысадзісты, з рудымі валасамі, якія бязладна шчаціліся ва ўсе бакі. Побач з ім стаяў яшчэ адзін рудагаловы, толькі ягоныя валасы ляжалі быццам гладкі медзяны шалом. Так, гэта быў Бірк, які, здавалася, з задавальненнем назіраў за падзеямі. Ён цішком памахаў Роні, нібы яны старыя сябры. Што ён сабе думае, шчанюк!

— Добра, што ты так хутка прыйшоў, Маціс, — сказаў Борка.

Той упіўся вачыма ў свайго ворага.

— Я прыйшоў бы раней, — адказаў ён, — але мяне затрымала адна справа.

— Што за справа? — ветліва пацікавіўся Борка.

— Верш, які я пісаў сёння зранку. Называецца «Лямант над мёртвым Боркам». Можа, ён крыху сусцешыць Ундзісу, калі яна стане ўдавой!

Борка, відаць, спадзяваўся, што Маціс спакойна з ім пагутарыць і не будзе сердаваць наконт паўночнай часткі замка. Але яго чакала горкае расчараванне, і Борка раззлаваўся.

— Ты лепш падумай, як табе сучешыць Лувісу, якой даводзіцца цэлымі днямі трываць цябе і твой доўгі язык!

Ундзіса і Лувіса, пра якіх яны так клапаціліся, стаялі, скрыжаваўшы рукі на грудзях, і глядзелі адна адной проста ў вочы. Суцяшаць іх дакладна было не трэба.

— Паслухай, — сказаў Борка, — мы не маглі заставацца ў лесе, дзе вакол, як лісы, шныкаюць жаўнеры. Трэба ж было кудысьці падзецца з жонкай, дзіцём і ўсімі разбойнікамі.

— Так, — адказаў Маціс, — але забірацца ў чужое жытло, не спытаўшы гаспадара, — гэта ўжо зусім не мець сумлення.

— Дзіўныя словы для разбойніка, — зазначыў Борка. — Ты заўсёды пытаеш дазволу гаспадара, калі бярэш чужое?

Маціс хмыкнуў і змоўк. Роня не зразумела чаму. Трэба будзе высветліць, што бацька браў без дазволу.

— Дык вось, — працягнуў Маціс пасля хвіліннага маўчання, — мо раскажаш, як вы туды прабраліся, каб вышпурнуць вас тым жа шляхам?

— Хапіўся, — фыркнуў Борка. — Як мы туды прабраліся? Ну, бачыш, у нас ёсць вось гэты хлапчук, які з дапамогай вяроўкі можа падняцца на самую стромкую гару.

Ён патрапаў Бірка па валасах, і той лёгка ўсмінуўся.

— А потым ён замацаваў вяроўку, і мы ўсе падняліся, увайшлі ў замак і спакойна звiлі ўтульнае разбойнае гняздо.

Пачуўшы такое, Маціс заскрыгатаў зубамі. Потым сказаў:

— На паўночным баку ж няма ўваходу.

— Ну, сябра, кепска ты ведаеш свой замак, хоць і жывеш тут ад нараджэння! Калі ён яшчэ належаў князям, там былі дзверы для служак, якія хадзілі карміць свіней. Ты ж памятаеш, дзе стаяў стары свінарнік, калі мы былі малыя. Мы з табой палявалі там на пацукоў, пакуль не прыйшоў твой бацька і не адвёсіў мне такую аплявуху, што я думаў, галава адваліцца.

— Так, мой бацька слушна зрабіў, — сказаў Маціс. — Кожны нягоднік з шайкі Боркі, які яму трапляўся, атрымліваў належнае.

— Ага, — адказаў Борка. — І навучыў мяне, што ўсе нягоднікі з шайкі Маціса — мае смяротныя

ворагі. Я тады не ведаў, што мы належым да розных родаў, як і ты!

— Цяпер ведаю, — абрубіў Маціс. — Таму ці давядзецца спяваць «Лямант над мёртвым Боркам», ці ты са сваім збродам сыдзеш з майго замка.

— Мо па кімсьці лямантаваць і давядзецца, — хітнуў Борка, — але цяпер мы тут агнездаваліся і нікуды не сыдзем.

— Яшчэ паглядзім, — паабяцаў Маціс, а ягоныя разбойнікі аднадушна падтрымалі атамана.

Яны адразу схапіліся за арбалеты, але разбойнікі Боркі таксама былі ўзброеныя, а бітва пры расколіне магла кепска скончыцца, Маціс з Боркам тое разумелі. Таму гэтым разам яны толькі яшчэ раз аблаялі адзін аднаго і разышліся.

Калі Маціс вярнуўся ў каменную залу, выглед у яго быў не зусім пераможны, і ў астатніх разбойнікаў таксама. Лысы Пер моўчкі назіраў за імі, потым хітра ўсміхнуўся:

— Як шалёны бык, якога ты збіраўся схапіць за рогі і зрынуць у прорву? Пэўна, быў такі грукат, што замак здрыгануўся.

— Еж сваю кашу, калі можаш пражаваць, а быка пакінь мне, — сказаў Маціс. — Разбяруся з ім у свой час.

Паколькі гэты час яшчэ не надышоў, Роня паспяшалася вонкі. Цяпер дні сталі карацейшыя. Праз некалькі гадзін сонца пачне заходзіць, а дзяўчынка хацела паспець пабываць у лесе і на возеры. Вада іскрылася на сонцы і ззяла, бы расплаўленае золата. Але Роня ведала, што золата падманлівае, а вада ледзяная. Тым не менш яна хутка скінула вопратку і нырнула. Спачатку дзяўчынка ўскрыкнула, а пасля

гучна засмялася ад асалоды і плавала ды нырала, пакуль зусім не змерзла. Дрыжучы, яна зноў апра- нулася, але моцна не сагрэлася, і тады пабегла. Роня імчала паміж дрэвамі і валунамі, пакуль холад не выйшаў з яе цела, а шчокі не запалалі. Але і тады дзяўчынка працягвала бегчы, бо ёй было так лёг- ка і вольна. З радасным крыкам яна пранеслася між дзвюма соснамі і наляцела на Бірка. Гнеў зноў за- бурліў у ёй. Нават у лесе нельга пабыць у спакоі!

— Здароў, дачка разбойніка, — сказаў Бірк. — Куды спяшаешся?

— Не твая справа, — выдыхнула тая і кінула- ся прэч, але хутка спынілася. Ёй стала цікава, што Бірк робіць у яе лесе. Ён сядзеў ля нары, дзе жыла яе лісіная сям'я. Роня разлавалася яшчэ больш. Гэта яе лісы! Яна назірала за імі з таго часу, як увесну з'явіліся лісяняты. Цяпер яны падраслі, але ўсё яшчэ дурэлі, як малыя. Лісяняты скакалі і тузаліся адно з адным ля ўвахода ў нару, а Бірк глядзеў на іх. Ён сядзеў спінай да дзяўчынкі, але нейкім чынам зда- гадаўся, што Роня стаіць ззаду, і, не азірнуўшыся, крыкнуў:

— Чаго табе трэба, дачка разбойніка?

— Каб ты адчапіўся ад маіх лісянят і знік з май- го лесу!

Тады ён падняўся і падышоў да яе.

— Твае лісяняты! Твой лес! Лісяняты належаць самі сабе, разумеш? І яны жывуць у лісіным лесе. І ў ваўчыным лесе, мядзведжым, ласіным і дзікіх ко- ней. А таксама ў лесе пугачоў, канюкоў, галубоў, ар- лоў і глушцоў. І слімакоў, павукоў і мурашоў.

— Я ведаю тут усю жыўнасць, — сказала Роня. — Не трэба мяне вучыць.

— Тады ты ведаеш, што гэты лес належыць яшчэ і лютым вятрунням, шэрым гномам, кашлатым вохам і цёмным тролям!

— Скажы што-небудзь новае для мяне ці змоўкні!

— Акрамя таго, гэта мой лес! І твой, дачка разбойніка, так, твой лес таксама! Але калі ты лічыш, што ён толькі твой, то ты дурнейшая, чым я думаў, калі ўпершыню цябе ўбачыў.

Бірк зірнуў на Роню, і яго зырка-блакітныя вочы пацямнелі ад непрыязнасці. Яна яму відавочна не падабалася, і дзяўчынка гэтаму ўзрадавалася. Хай думае што хоча, а яна пойдзе дамоў, каб больш яго не бачыць.

— Я з задавальненнем раздзялю лес з лісамі, пугачамі ды павукамі, але не з табой, — кінула Роня і пайшла прэч.

Тут яна заўважыла, што лес заслала туманам. Мяккі і шэры, ён падымаўся з зямлі, поўз між дрэваў. У імгненне вока сонца знікла і залаты бляск згас. Цяпер не бачна было ні дрэваў, ні камянёў, але дзяўчынка не спужалася. Натуральна, яна знойдзе дарогу ў замак Маціса нават у густым тумане і будзе дома да Воўчай песні. Але як жа Бірк? Мо ён і ведае ўсе сцэжкі-дарожкі ў лесе Боркі, але тут, у лесе Маціса, усё незнаёмае. «Ну, няхай начуе з лісамі, — падумала Роня. — Заўтра туману ўжо не будзе». Тут яна пачула Біркаў покліч:

— Роня!

Глядзіце-тка, згадаў, як яе завуць! А то называў проста дачкой разбойніка.

Бірк зноў крыкнуў:

— Роня!

— Чаго табе? — азвалася яна.

Але ён ужо нагнаў яе.

— Туман мяне крыху палохае, — сказаў ён.

— Ага, баішся, што не знойдзеш дарогі ў ваша бандыцкае логавішча? Заставайся на ноч з лісамі, калі хочаш дзяліць з імі лес!

Бірк засмяўся.

— Ну ты і цвердалобая, дачка разбойніка! Табе прасцей знайсці дарогу да замка Маціса, чым мне. Можна ўзяцца за крысо тваёй тунікі, пакуль не выйдзем з лесу?

— І не думай, — сказала Роня, але разматала скураны пас, які ўжо аднойчы ўратаваў Бірка ад смерці,

і ўручыла яму канец. — На! Але папярэджаю: трымайся ад мяне на адлегласці нацягнутага паса!

— Як скажаш, злыдня.

І яны рушылі. Туман шчыльна агарнуў дзяцей, якія ішлі ў цішыні на адлегласці нацягнутага паса, як сказала Роня. Цяпер галоўнае — не згубіць сцежку. Адзін крок не туды — і заблукаеш, дзяўчынка гэта ведала, аднак не баялася. Рукамі і нагамі яна намацвала дарогу, а валуны, дрэвы і хмызнякі служылі арыенцірамі. Яны ішлі павольна, але Роня была ўпэўненая, што паспее да Воўчай песні. Няма чаго хвалявацца.

Ніколі раней дзяўчынка не бачыла такога лесу. Быццам усё жыццё замёрла і змоўкла,

і гэта бянтэжыла Роню. Гэта ж яе лес, які яна ведае і любіць, чаму цяпер у ім так ціха і вусцішна? І што хаваецца там, у тумане? Там нешта было. Штосьці невядомае і небяспечнае, з чым яна ніколі не сутыкалася. І гэта яе палохала. «Хутка я вярнуся дадому, — сказала сабе Роня, каб супакоіцца. — Хутка пакладуся ў ложак і буду слухаць, як спявае маці». Але не дапамагло. Страх рос, і цяпер яна баялася, як ніколі ў жыцці. Дзяўчынка хацела паклікаць Бірка, але атрымаўся толькі жаласлівы ўсхліп. Ён прагучаў так бездапаможна, што напужаў яе яшчэ больш. «Я еду з глузду, — падумала Роня. — Няўжо мне канец?»

Тут з глыбіні туману пачулася мілагучная і журботная музыка. То быў спеў, але які дзіўны! Дзяўчынка ніколі не чула такога, — і ах! — які прыгожы быў гэты спеў! Ён поўніў лес салодкай тугой, забіраў страх і супакойваў. Роня спынілася і зачаравана слухала. Якая цудоўная музыка! І як вабіць! Так, дзяўчынка адчувала, што нябачныя спевакі клікалі яе пакінуць сцежку і пайсці да іх у туман. Спеў стаў гучнейшы. Роніна сэрца затрапяталася, і яна забылася на ўсё на свеце, нават на Воўчую песню, якая чакала яе дома. Цяпер яна жадала толькі аднаго: далучыцца да тых, хто гукаў яе з туману.

— Так, я іду! — усклікнула дзяўчынка і зрабіла некалькі крокаў убок ад сцежкі.

Але тут Бірк таргануў за скуруны пас так моцна, што яна ўпала.

— Ты куды! — закрычаў ён. — Ты загінеш, калі пойдзеш за падземнікамі!

Падземнікі, так, яна чула пра іх. Роня ведала, што гэтыя істоты выпаўзаюць у лес з цёмных глыбінь,

калі апускаецца густы туман. Яна ніколі іх не бачыла, а цяпер пайшла б за імі куды заўгодна. Нават пад зямлю, толькі б там гучаў гэты спеў!

— Так, я іду! — паўтарыла дзяўчынка і зрабіла яшчэ крок.

Раптам Бірк апынуўся побач і моцна абняў яе.

— Адпусці! — зараўла Роня і пачала вырывацца. Ды ён моцна трымаў яе.

— Ты загінеш, калі я адпушчу цябе, — паўтараў хлопец.

Але дзяўчынка не чула яго праз спеў, ад якога цяпер грымеў увесь лес і які напаўняў яе сэрца такой неадольнаю прагай, што яна зноў крыкнула:

— Так, я іду! — і пачала адбівацца ад Бірка.

Яна драпалася, і крычала, і плакала, і ўкусіла яго за шчаку, аднак той моцна трымаў яе. Так яны стаялі доўгі час. А потым туман нечакана развееўся гэтак жа хутка, як і з'явіўся. У тое ж імгненне спеў сціх. Роня нібы апрытомнела ад сну. Дзяўчынка ўбачыла сцэжку дадому і чырвонае сонца, якое апускалася за верхаліны. А яшчэ Бірка. Ён стаяў зусім побач.

— Я сказала табе ісці на адлегласці нацягнутага паса, — нагадала Роня.

Потым убачыла скрываўленую шчаку і спытала:

— Цябе ліса ўкусіла?

Бірк нічога не адказаў. Ён зматаў скураны пас і аддаў ёй.

— Дзякуй, цяпер я сам знайду дарогу ў замак Боркі.

Роня паглядзела на яго спадылба. І раптам адчула, што не можа на яго злавацца, сама не ведае чаму.

— Ну і каціся, — ласкава сказала яна і пабегла.

Увечары, седзячы разам з бацькам ля агню, Роня раптам згадала, што хацела нешта запытацца.

— А што ты браў без дазволу? Памятаеш, Борка сказаў?

— Хм, — прамычаў Маціс. — Я так баяўся, што праз туман ты не знойдзеш дарогі дадому.

— Знайшла, — не цярпелася дзяўчынцы. — Дык што ты браў без дазволу?

— Зірні, — сказаў Маціс і паказаў на вуголле. — Бачыш твар? Падобны да Боркі, каб мне праваліцца.

Але Роня ніякага Боркі там не заўважыла, ды й яе гэта не цікавіла.

— Што ты браў без дазволу? — настойвала яна.

Маціс маўчаў, і Лысы Пер вырашыў адказаць за яго:

— Шмат што! Ха-ха, так-так, вельмі шмат! Напрыклад...

— Памаўчы! — ускіпеў Маціс. — Не твая справа!

Усе, акрамя Лысага Пера, ужо спалі, а Лувіса выйшла замкнуць на ноч курэй, коз і авечак, таму ніхто больш не чуў, як Маціс тлумачыў дачцэ, хто такія разбойнікі і што яны бяруць рэчы без дазволу. Маціс не саромеўся свайго рамяства, наадварот! Ганарыўся і выхваляўся, што ён наймагутнейшы атаман ва ўсіх гарах і лясах. Аднак расказваць гэта Роні было крыху няёмка. Вядома, калі-небудзь давялося б ёй усё раскрыць, але ён ахвотна адклаў бы такую размову.

— Ты яшчэ маленькае і бязвіннае дзіця, мая Роня. Таму я мала табе пра гэта распавядаў.

— Ага, хутчэй нічога не распавядаў, — падтакнуў Лысы Пер. — І нам забараніў.

— Слухай, стары, мо табе час ісці спаць? — запытаўся Маціс.

Але той нікуды не пайшоў, бо хацеў паслухаць. Так Роня нарэшце даведалася, адкуль усё з'яўлялася. Мяхі, торбы, каштоўнасці ў куфрах і кайстрах, якія разбойнікі прывозілі ўвечары, не раслі на дрэвах у лесе. Яе бацька забіраў гэта ў іншых.

— А хіба людзі не злуюцца, калі вы адбіраеце іх рэчы? — спыталася Роня.

Лысы Пер хіхікнуў.

— Яшчэ як! — запэўніў ён. — Так галёкаюць, ты б чула!

— Было б выдатна, калі б ты пайшоў—ткі спаць, — працадзіў Маціс.

Але стары яго як не чуў.

— Некаторыя нават плачуць, — працягваў ён, але тут Маціс зароў:

— Ды змоўкні ты ўжо нарэшце або я цябе выганю! — затым пагладзіў дачку па шчацэ.

— Зразумей, Роня, такі парадак рэчаў. Так было заўсёды. Таму не бяры да галавы.

— Праўда што, — сказаў Лысы Пер. — Але людзі ўсё ніяк не прывыкнуць. Так выюць, галосцяць і лаюць нас — адно задавальненне слухаць.

Маціс злосна зыркнуў на яго і зноў павярнуўся да Роні:

— Мой бацька быў атаманам, і дзед, і прадзед. І я не выключэнне. Я таксама атаман, наймагутнейшы ва ўсіх лясках і гарах. І ты таксама будзеш атаманам, Роня!

— Ні за што! — закрычала тая. — Ніколі ў жыцці! Не хачу, каб людзі галасілі ды плакалі!

Маціс пачухаў галаву. Такога ён не чакаў. Ён хацеў, каб дачка захаплялася ім і любіла яго гэтак жа моцна, як ён любіў яе і захапляўся ёю. А цяпер яна сядзіць і крычыць: «Ніколі ў жыцці!» — і не жадае быць атаманам, як бацька. Маціс пачуўся няшчасным. І хацеў паказаць Роні, што яго занятак справядлівы і добры.

— Глядзі, Роня, я бяру толькі ў заможных, — сказаў ён, крыху падумаў і дадаў: — І дапамагаю бедным, так.

Тут Лысы Пер зноў усміхнуўся.

— Шчырая праўда! Памятаеш, ты падараваў мех мукі збяднелай удаве з васьмю дзецьмі?

— Так, — азваўся Маціс. — Гэтак я і раблю.

Ён пагладзіў чорную бараду. Цяпер ён быў вельмі задаволены і сабой, і Лысым Перам. А стары ўсё хіхікаў:

— У цябе добрая памяць, Маціс! Выпадак з удавой быў гадоў з дзесяць таму. Вядома, ты дапамагаеш бедным. Прыкладна раз на дзесяцігоддзе.

Тут Маціс зайшоўся крыкам:

— Калі ты зараз жа не пойдзеш спаць, я цябе ўкладу, не сумнявайся!

Але да гэтага не дайшло, бо вярнулася Лувіса, і Лысы Пер хуценька знік. Роня паклалася ў ложка і назірала, як дагарае агонь, пакуль маці спявала Воўчую песню. Дзяўчынку не засмучала, што яе бацька — разбойнік. Ён быў яе Мацісам, і што б ён ні рабіў, яна яго любіла. Той ноччу Роня спала неспакойна: ёй сніліся падземнікі ды іхнія спевы, але яна нічога не памятала, калі прачнулася. А Бірка памятала. У наступныя дні дзяўчынка часта згадвала пра яго і думала, як ён там, у замку Боркі. Цікава, ці

хутка бацька выкіне Борку з усёй шайкай з іх замка? Маціс штодня выдумляў новы грандыёзны план, але ніводны не пасаваў.

— Не тое, — казаў на ўсё Лысы Пер. — Трэба быць хітрым, як старая ліса, сілай тут нічога не вырашыш.

У Маціса не атрымлівалася быць хітрым, як старая ліса, але ён вельмі стараўся. І так занурыўся ў роздумы, што не выязджаў па здабычу. Борка, верагодна, таксама быў заняты нечым іншым, і людзі, якія ў той час праходзілі праз лес, дзівіліся, чаму стала так спакойна. Куды зніклі ўсе разбойнікі? Жаўнеры, якія ўпарта пераследавалі Борку, знайшлі пячору, дзе хавалася ягоная шайка, ды яна аказалася даўно закінутай і пустой. Там не было ніякага Боркі, і жаўнеры ўзрадаваліся, што нарэшце можна пакінуць цёмны, халодны і дажджлівы восеньскі лес. Яны ведалі, што глыбей у пушчы ёсць яшчэ адна шайка, у замку Маціса, але стараліся пра гэта не згадваць. Больш недасяжнага месца не знайсці, а атамана, які там жыве, схапіць было складаней, чым арла на вяршыні скалы. І яго не чапалі.

Маціс траціў амаль увесь час на тое, каб дазнацца, як разбойнікі Боркі трапляюць у замак і як да іх дабрацца. Таму, узяўшы некалькі сваіх людзей, ён штодня ездзіў у выведку і гойсаў па лесе з паўночнага боку замка. Аднак захопнікі не паказваліся. Збольшага паўсюль было так зацішна і глуха, нібы ніякіх разбойнікаў Боркі ўвогуле не існавала. Але, як высветлілася, яны мелі чудоўную доўгую вярочную лесвіцу. Маціс бачыў яе толькі раз і на злом галавы кінуўся туды, каб забрацца наверх.

Яго разбойнікі, прагнучы бойкі, ірванулі за ім, ды іх сустрэў град стрэл. Адна нават параніла Малыша Кліпа ў сцягну, і ён праляжаў два дні. Так Маціс даведаўся, што лесвіцу спускаюць толькі пад пільным наглядом.

Восеньская нуда панавала ў замку, разбойнікам не сядзелася без справы. Яны раздражняліся ды сварыліся больш, чым звычайна, і Лувіса вырашыла гэта спыніць:

— У мяне хутка вушы адсохнуць ад вашых бясконцых нараканняў і ныцця! Каціцеся куды падалей ці змоўкніце ўжо нарэшце!

Усе заціхлі, і Лувіса знайшла для кожнага карысны занятак: адрамантаваць ды пачысціць куратнік і хлеў са стайняй. Разбойнікі ненавідзелі такую працу, але ўніклі яе адно Лысы Пер і вартавыя ў Воўчай цясніне і ля прорвы. Маціс таксама імкнуўся падтрымаць дух сваёй шайкі. Адночы нават зладзіў паляванне на лася. Разбойнікі сноўдалі па восеньскім лесе з дзідамі і арбалетамі і прыцягнулі чатыры здаровыя тушы. Лысы Пер узрадаваўся:

— Курыны суп, барані суп і каша — увесь час адно і тое, — сказаў ён. — Цяпер будзе што пажавець. А самыя мяккія кавалкі, зразумела, таму, у каго няма зубоў.

І Лувіса смажыла, вэндзіла і саліла мяса, каб разам са смажанымі курамі і баранінай ежы хапіла на ўсю зіму. Роня, як звычайна, днямі бавілася ў лесе. Там цяпер было так ціха, але і восеньскі лес дзяўчынцы падабаўся. Пад босымі нагамі слаўся волкі зялёны мяккі мох, галіны блішчалі ад вільгаці, і навокал так востра пахла восенню! Часта дажджыла, і тады Роня любіла сядзець пад густой ялінай

і слухаць, як падаюць кроплі. Здаралася, ліло так, што ўвесь лес ззяў, і гэта ёй таксама падабалася. Жывёл амаль не было відаць. Роніны лісы хаваліся ў нары, часам у прыцемку дзяўчынка заўважала, як праходзяць ласі, і некалькі разоў бачыла дзікіх коней, што пасвіліся між дрэваў. Як бы ёй хацелася злавіць сабе аднаго! Дзяўчынка ўжо некалькі разоў спрабавала, ды ўсё марна. Коні былі вельмі пужлівыя і зусім непрыручаныя. Роня лічыла, што ёй ужо час займець уласнага каня, і яна сказала пра гэта бацьку.

— Толькі калі табе хопіць сілы самой яго злавіць, — адказаў ён.

«Аднойчы ў мяне атрымаецца, — думала Роня. — Я заарканю прыгожага маладога жарабца, завяду ў замак і аб'езджу, як Маціс усіх сваіх коней».

Лес быў надзіва пусты. Усе жывыя істоты, што напаўнялі яго, залеглі ў норы і дуплы. Вельмі рэдка з гор спускаліся лютыя вятрунні, але і яны паспакайнелі і збольшага адседжваліся ў пячорах. Шэрыя гномы таксама не паказваліся. Толькі аднойчы Роня ўбачыла, як некалькі гномаў сачылі за ёй з-за валуна. Але яна іх больш не баялася.

— Каціцеся адсюль, — закрычала дзяўчынка, і тыя з хрыплым вышцём зніклі.

Бірк у лесе не з'яўляўся. І гэта яе толькі цешыла. Ці не? Часам Роня і сама не разумела. Потым пачалася зіма. Выпаў снег, прыйшоў холад, і іней ператварыў Ронін лес у ледзяное царства, найпрыгажэйшае, якое дзяўчынка толькі бачыла. Яна пайшла туды на лыжах, і, калі вярнулася ўвечары дадому, валасы пасівелі ад намаразі, а пальцы рук і ног задубелі, нягледзячы на скураныя

пальчаткі і боты. Але ні халады, ні снег не маглі ўтрымаць Роню дома. На наступны дзень яна зноў бегла ў лес. Маціс непакоіўся, назіраючы, як яна імчыць да Воўчай цясніны, і даволі часта казаў жонцы:

— Толькі б усё было добра! Толькі б з ёй нічога не здарылася! Інакш я жыць не змагу.

— Што ты падняў шум, — адказвала Лувіса. — Гэтае дзіця можа пастаяць за сябе лепш за любога разбойніка, колькі разоў табе паўтараць?

Так, Роня магла за сябе пастаяць. Але аднойчы здарылася нешта, пра што Мацісу лепш было не ведаць. Усю ноч валіў снег і засыпаў Роніну лыжню. Давялося пракладаць новую, што было зусім нялёгка. Снег пакрывала тонкая нетрывалая корка лёду, дзяўчынка ўвесь час правальвалася і нарэшце так стамілася, што не магла ісці далей. Цяпер ёй хацелася дамоў. Роня стаяла на ўзгорку, а каб вярнуцца на сцэжку ў замак, давялося б спусціцца яшчэ раз. Узгорак быў даволі круты, аднак яна мела лыжныя палкі, каб тармазіць, і бясстрашна панеслася ўніз, толькі снег разлятаўся. Па дарозе ёй трапіўся бугор, які Роня пераскочыла, але пры гэтым згубіла лыжу і, прыямліўшыся, захрасла адной нагой у снезе. Лыжа памчала ўніз і згубілася паміж дрэваў, а Роніна нага засела ажно па калена. Спачатку дзяўчынка засмяялася, але хутка ёй зрабілася не да смеху. Як бы Роня ні цягнула, вызваліць нагу не атрымлівалася. Тут унізе пачулася невыразнае мармытанне. Непадалёк з-пад снегу выбралася купка кашлатых вохаў. Іх было лёгка пазнаць па шырокіх азадках, маленечкіх зморшчаных тварыках і калматых валасах. Збольшага вохі

былі лагодныя, спакойныя і бяшчодныя, але гэтыя лупілі на Роню дурнаватыя вочкі і яўна былі нечым незадаволеныя. Яны крэкалі і ўздыхалі, а адзін змрочна сказаў:

— Навошта яна гэта зрабіла?

— Навошта яна гэта зрабіла? — падхапілі іншыя. — Навошта прабіла наш дах?

Роня зразумела, што патрапіла нагой у зімовую хованку вохаў. Яны выкопвалі сабе зямлянкі, калі не знаходзілі добрага дупла для зімоўкі.

— Я не наўмысна, — адказала яна. — Дапамажыце мне дастаць нагу!

Але кашлатыя вохі толькі глядзелі на яе і цяжка ўздыхалі:

— Вох, прабіла нашу столь, навошта яна гэта зрабіла?

Роня страціла цярпліваць:

— Ды дапамажыце мне выбрацца!

Але вохі нібы не чулі і не разумелі яе: толькі лыпалі вачыма, а потым зніклі ў нары. Дзяўчынка чула

іх нараканні з-пад зямлі. Але раптам яны пачалі крычаць і вохкаць, нібы чамусьці ўзрадаваліся.

— Гайдаецца! — шумелі кашлатыя вохі. — Цяпер калыска гайдаецца як след!

І Роня адчула, што ёй на нагу павесілі нешта цяжкае.

— Малеча добра вісіць! — радаваліся вохі. — Калі ўжо яна прабіла столь, няхай гайдае калыску!

Але Роня не хацела ляжаць на халодным снезе і гайдаць калыску з дурацкім малым вохам. Яна яшчэ раз паспрабавала вызваліцца: торгала і цягнула нагу што было сілы. А кашлатыя вохі ўсё весяліліся:

— Малеча вох цяпер гайдаецца як трэба, вох-вох!

У лесе Маціса баяцца нельга — гэта дзяўчынка чула з самага маленства і з усяе сілы імкнулася не баяцца. Але часам проста не атрымлівалася. Напрыклад, цяпер. А што, калі яна не зможа дастаць нагу, калі праляжыць тут усю ноч і скалее? Роня ўбачыла над лесам цёмныя хмары. Значыць, зноў пойдзе снег, шмат снегу. Яе занясе сумётамі, і яна праляжыць да вясны з калыскай на назе. А калі снег растане, Маціс знойдзе сваю няшчасную дачку, якая насмерць замерзла ў зімовым лесе.

— Не, не! — закрычала Роня. — Дапамажыце! Хто-небудзь, дапамажыце!

Але хто мог пачуць яе ў пустым лесе? Ніхто, гэта дзяўчынка разумела, ды ўсё адно крычала, пакуль не знік голас. Потым да яе данесліся скаргі кашлатых вохаў:

— Чаму яна не гайдае калыску? Чаму, вох-вох?

Роня іх ужо не слухала: яна ўбачыла лютую вятрунню. Як вялікая прыгожая драпежная птушка, тая чарнела высока ў цёмным небе і ўсё набліжалася ды набліжалася. Вятрунняя заўважыла дзяўчынку і паляцела наўпрост да яе. Роня заплюшчыла вочы. Цяпер яе ніхто не ўратуе. З віскам і жудасным смехам вятрунняя апусцілася побач.

— Маленькі прыгожы чалавечак, — заскавытала яна і запусціла кіпцюры Роні ў валасы. — Ляжыш тут і адпачываеш! Хо-хо!

Вятрунняя зноў зайшлася страшным смехам.

— Цяпер ты будзеш працаваць! У нас у гарах! Пакуль кроў не пацячэ! Інакш мы цябе разарвём на шматкі! Інакш мы цябе задрапаем!

Яна пачала тузаць дзяўчынку, спрабавала адарваць яе ад зямлі сваімі вострымі кіпцюрамі і зусім раз'ятрылася, калі тая не зрушылася ні на цалю:

— Хочаш, каб я цябе разарвала і задрапала?

Вятрунняя нахілілася над Роняй. Яе чорныя вочы палымнелі злосцю. Затым яна яшчэ раз паспрабавала падняць дзяўчынку, але зноў марна, і нарэшце вятрунняя стамілася.

— Я паклічу сёстраў, — заверашчала яна. — Заўтра мы па цябе вернемся. Ты больш ніколі не будзеш лайдачыць і адпачываць, ніколі-ніколі!

І панеслася над верхалінамі ў бок гор. «Раніцай, калі яны па мяне вернуцца, я ўжо ператваруся ў лядзяш», — падумала Роня. Кашлатыя вохі ўнізе заціхлі. Увесь лес затаіўся і чакаў ночы. Роня таксама чакала. Яна ляжала нерухома і больш не намагалася вызваліцца. «Няхай прыходзіць, — думала дзяўчынка, — халодная цёмная самотная ноч, апошняя ноч». Пайшоў снег. Буйныя шматкі падалі Роні на твар, раставалі і змешваліся са слязьмі. Цяпер яна плакала. Думала пра Маціса і Лувісу. Яны больш ніколі не ўбачацца, і ў замку Маціса больш ніколі не будзе радасці. Бедны Маціс, ён звар'яе ад распачы! Але больш не будзе Роні, каб, як звычайна, суцешыць яго, калі ён сумуе. Не, ніхто больш не дапаможа ні яму, ні ёй!

І тут Роня пачула, як нехта яе кліча. Дзяўчынка разабрала голас вельмі дакладна, але падумала, што ёй прымроілася, і толькі гарчэй заплакала. Цяпер паклікаць яе могуць толькі ў сне. А вельмі хутка і сноў больш не застанецца. Але голас прагучаў зноў:

— Роня, час вяртацца дамоў!

Яна з цяжкасцю расплюшчыла вочы. Перад ёй стаяў Бірк, так, таксама на лыжах!

— Я знайшоў тваю лыжу ўнізе. Пашэнціла табе, інакш ты б тут замерзла. — Ён утыркнуў знаходку ў снег побач з ёй. — Табе дапамагчы?

Тут Роня разрыдалася так гучна і нястрыманна, што самой стала сорамна. Яна не магла нічога адказаць, толькі плакала, а калі Бірк нахіліўся, каб дапамагчы ёй падняцца, абняла яго і ў распачы залапатала:

— Не пакідай мяне! Больш ніколі не пакідай мяне!

Бірк усміхнуўся.

— Ага, толькі трымайся на адлегласці нацягнутага паса. А цяпер пусці мяне і не плач, паглядзім, як цябе вызваліць.

Ён зняў лыжы, лёг на живот побач з нарой і запусціў туды руку па самае плячо. Бірк доўга корпаўся, і здарыўся цуд. Роня выцягнула нагу, яна была вольная! Але кашлатыя вохі раз'юшыліся, а малы вох заплакаў.

— Разбудзіла малыша, вох-вох! Засыпала яму вочы пяском! Навошта яна так зрабіла?

Роня ўсё яшчэ румзала і ніяк не магла супакоіцца. Бірк працягнуў ёй лыжу.

— Не раві, — сказаў ён. — Інакш не хопіць сіл дабрацца дадому!

Дзяўчынка глыбока ўдыхнула. Так, трэба супакоіцца. Яна стала на лыжы і правярыла, ці трымаецца на нагах.

— Думаю, дабяруся, — сказала яна. — Ты ж пойдзеш са мной?

— Пайду, — адказаў Бірк.

Роня адштурхнулася і пакацілася з узгорка, Бірк спусціўся за ёй і ехаў побач увесь час, пакуль дзяўчынка з апошніх сіл ішла дадому. Раз–пораз яна азіралася, каб пераканацца, што хлопец усё яшчэ тут. Яна так баялася, што ён раптоўна знікне і пакіне яе адну! Але ён рушыў услед за ёй на адлегласці нацягнутага паса, пакуль яны не дабраліся да Воўчай цясніны. Там іх дарогі разышліся. Бірку трэба было вяртацца ў замак Боркі. Нейкі час дзеці моўчкі стаялі пад снегападам і чамусьці не маглі развітацца. Роня ўсім сэрцам не жадала, каб Бірк сыходзіў.

— Слухай, Бірк, — сказала яна. — Будзь маім братам.

Ён усміхнуўся.

— Добра, калі ты так хочаш, дачка разбойніка.

— Так, толькі называй мяне Роня.

— Роня, сястра мая, — прамовіў Бірк і знік у снежнай віхуры.

— Ты сёння так доўга была ў лесе, — сказаў Маціс, калі дзяўчынка адагравалася ля каміна. — Добра прабавіла час?

— Някепска, — адказала яна і працягнула да агню заледзянелыя пальцы.

6

Ноччу выпала столькі снегу, што занесла ўвесь замак і лес, нават Лысы Пер не памятаў такога снегападу. Чацвёрта разбойнікаў ледзь зрушылі брамы, так што ў атрыманую шчыліну можна было

праціснуцца, але далей ляжалі бяскрайнія гурбы. Лысы Пер таксама высунуў нос вонкі і агледзеў пустынным белы пейзаж: усе было пахавана пад снегам. Воўчую цясніну цалкам замяло. «Калі ўсё так пойдзе, па гэтай дарозе да самай вясны не праедзеш», — падумаў стары.

— Гэй, Ф'юск, — гукнуў ён, — кажуць, табе падабаецца грэбці снег. Гэтай зімой ты не засумуеш, абяцаю.

Прадказанні Лысага Пера звычайна збываліся, і гэтым разам таксама атрымалася, як ён казаў. Шмат дзён снег валіў днём і ноччу. Разбойнікі ляліся і клялі яго апошнімі словамі, але прынамсі не трэба было вартаваць Воўчую цясніну і прорву ад разбойнікаў Боркі.

— Хоць Борка і дурны, як свіння, — казаў Маціс, — але нават ён не настолькі безнадзейна безгаловы, каб нападаць, калі снегу па вушы.

Маціс таксама быў не настолькі безгаловы, і таму няшмат думаў пра Борку. Яго займалі рэчы пасур'ёзнай. Упершыню ў жыцці захварэла Роня. На наступную раніцу пасля таго дня ў лесе, калі яна ледзь не замерзла, дзяўчынка прачнулася з ліхаманкай і, да свайго здзіўлення, адчула, што ёй не хочацца падымацца, як заўсёды.

— Што з табой? — занепакоіўся Маціс і ўкленчыў каля яе ложка. — Што такое? Ты ж не захварэла?

Ён узяў яе руку і жахнуўся, якая яна была гарачая. Так, дзяўчынка палала, і Маціс перапужаўся. Ніколі раней ён не бачыў дачку такой. Яна заўжды была здаровая. Але цяпер яго Роня, якую ён так любіць, не хоча падымацца з ложка, і Маціс зразумеў, чым

усё можа скончыцца. У яго больш не будзе дачкі, яна памрэ, і гэтая думка кроіла яму сэрца. Ён не знаходзіў сабе месца ад адчайнага гора. Мацісу хацелася біцца галавой аб сцяну і галасіць, але ў яго хапіла розуму так не рабіць, каб не напалохаць беднае дзіця, і ён стрымаўся. Толькі паклаў руку на яе распалены лоб і прамармытаў:

— Добра, што ты ў цяпле, мая Роня! Калі хварэеш, лепей ляжаць у цяпле.

Але Роня ведала свайго бацьку і, нягледзячы на ліхаманку, паспрабавала яго суцешыць:

— Не хвалюйся, Маціс! Гэта дробязі. Магло быць значна горш.

«Я магла да вясны праляжаць пад снегам», — падумала дзяўчынка. Бедны Маціс, яна зноў уявіла, як бы ён бедаваў, і не змагла стрымаць слёз. Маціс заўважыў і падумаў, што яна плача, бо мусіць памерці на самым пачатку жыцця.

— Дачушка мая, вядома, табе хутка палепшае, не плач, — сказаў ён, душачы ўласныя слёзы, а потым закрычаў: — Дзе твая маці? — зарыдаў і пабег да дзвярэй.

Дзе, хацеў бы ён ведаць, Лувіса са сваімі лекавымі зёлкамі, калі жыццё Роні ліпіць на валаску! Ён забег у хлеў, але Лувісы там не было. Убачыўшы Маціса, галодныя авечкі забляялі, але хутка зразумелі, што ад яго ежы не дачакаешся. Ён прыхіліўся лбом да падпоркі і так адчайна прычытаў, што нават авечкі яму заспачувалі. Маціс плакаў, пакуль жонка, дагледзеўшы курэй і коз, не зайшла да авечак. Тады ён закрычаў:

— Жанчына, чаму ты не пры сваім хворым дзіцяці?

— У мяне хворае дзіця? — спакойна запытала-ся Лувіса. — Я не ведала. Зараз накармлю авечак і тады...

— Я сам іх накармлю! Ідзі да Роні! — раўнуў Маціс і ціха ўскліпнуў: — Калі яна яшчэ жывая.

Ён кінуўся даставаць сена і, калі Лувіса сышла, пакарміў авечак ды стаў скардзіцца ім на сваё гора:

— Вы вось не ведаеце, што такое мець дзяцей! І не разумееце, як гэта, калі губляеш сваю дарагую маленькую авечачку!

Тут Маціс змоўк, згадаўшы, што ва ўсіх авечак вясной былі ягняты. І што з імі стала?.. Амаль усе ператварыліся ў смажаніну!

Лувіса паіла дачку лекавымі адварамі, і праз тры дні, да здзіўлення і радасці Маціса, Роня ачуняла і стала такой, як заўжды, толькі крыху больш задумнай. Яна шмат пра што разважала, пакуль хварэла. Што ж цяпер будзе? Як там Бірк? Брат у яе ёсць, але як з ім бачыцца? Толькі таемна. Не магла ж Роня прызнацца Мацісу, што пасябрвала з разбойнікам Боркі. Гэта ўсё адно, што даць яму аплявуху, толькі значна горш. Ён упадзе ў такую ярасць, у якой яго яшчэ не бачылі. Роня ўздыхнула. Чаму яе бацька так бурліва на ўсё рэагуе? Ці ён радаваўся, ці злаваўся, ці сумаваў — усе яго эмоцыі былі такія дзікія і нястрыманыя, што хапіла б на цэлую шайку. Роня ніколі яму не хлусіла. Толькі не казалі таго, што яго засмуціць ці раззлуе. А ён дакладна засмуціцца і раззлуецца, калі яна раскажа пра Бірка. Ды й як тут вышмыгнуць праз гэты снег? Прабрацца ў лес немагчыма, бо Воўчую цяніну заваліла, і папраўдзе зімовы лес крыху пужаў дзяўчынку. Хопіць ёй пакуль прыгод.

Завеі ўсё віхурыліся вакол замка Маціса. Снегу толькі прыбывала, і Роня нарэшце зразумела, хоць гэта ёй зусім не падабалася, што да вясны яны з Біркам не сустрэнуцца. Ён быў гэтак жа далёка, нібы жыў за тысячу міль. Усё праз снег! Кожнага дня Роня злавала на яго больш і больш, а разбойнікі той снег наўпрост зненавідзелі. Штораніцы яны сварыліся, чыя чарга ісці па вадку. Крыніца цякла на паўдарозе да Воўчай цясніны. Дабрацца туды было нялёгка: спачатку трэба расчысціць дарогу шуфлем, пакуль завіруха запарушвае вочы, а потым дацягнуць у замак столькі цяжкіх вёдраў з вадой, каб хапіла і людзям, і жывёле.

— Вы лянівыя, што валы, — казала Лувіса. — Вам бы толькі біцца ды разбойнічаць.

Разбойнікі сапраўды тужылі па вясне, калі зноў пачнецца вясёлае жыццё. А пакуль яны чакалі, зноў і зноў разграбалі снег, выразалі лыжы, чысцілі зброю, гадалі коней, гулялі ў косці і танцавалі ды спявалі перад агнём, як заўсёды.

Роня таксама гуляла ў косці, спявала ды танцавала разам з імі і гэтак жа сумавала па вясне і лесе. Вясной яна нарэшце зноў убачыцца з Біркам і запытаецца, ці сапраўды ён хоча быць яе братам, як абяцаў тады, у завею. Чакаць было цяжка, і Роня пачувалася, нібы ў пастцы. Дні цягнуліся марудна, дзяўчынка не магла знайсці сабе месца, таму аднойчы нават вырашыла спустыцца ў сутарэнні, дзе ўжо даўно не бывала. Старыя, вырубленыя ў скале падземныя вязніцы пужалі яе. Праўда, Лысы Пер сцвярджаў, што палонных там трымалі толькі ў часы, калі замак належаў князям, задоўга да таго, як ён дастаўся разбойнікам. Роня ішла па золкім падзямеллі, і ёй

здавалася, што даўно памерлыя зняволеныя крэкчуць ды ўздыхаюць за каменнымі сценамі, і дзяўчынцы рабілася вусцішна. Яна пасвяціла свечкай у адну з цёмных камер, дзе сядзелі няшчасныя, што страцілі надзею калі—небудзь зноў убачыць сонца. Дзяўчынка крыху пастаяла, здранцвеўшы ад жудасцяў, якія некалі рабіліся ў замку. Потым пашчільней захуталася ў ваўчыную скуру і пайшла далей уздоўж камер. Роня аднойчы была тут з Лысым Перам: ён паказваў, што нарабіла навальніца ў тую ноч, калі дзяўчынка нарадзілася. Маланка расшчапіла не толькі замак, але і скалу пад ім, таму раскол напалову засыпала друзам і камянямі. Завал дзяліў падземеллі на дзве часткі.

— Стоп, далей праходу няма, — сказала сама сабе Роня, паўтарыўшы словы Лысага Пера.

Але раптам ёй у галаву прыйшла думка. Там, па той бок, калідор працягваўся, гэта яна ведала, і стары таксама так сказаў. Яшчэ тады Роня засмуцілася, што нельга прайсці далей, а цяпер упала ў распач. Хто ведае, магчыма, проста за завалам у гэты самы час стаіць Бірк? Дзяўчынка задуменна паглядзела на перашкоду.

Урэшце яна прыняла рашэнне. Наступнымі тыднямі Роня амаль не з'яўлялася ў каменнай зале. Штораніцы яна знікала, ніхто не ведаў куды, але ні Маціс, ні Лувіса не турбаваліся. Разграбае снег, як усе астатнія, думалі бацькі, ды й яны звыклі, што дачка сыходзіць і вяртаецца, калі пажадае. Але Роня не разграбала снег. Яна разбірала каменны завал, ды так зацята, што рукі і спіну ламіла. Увечары знясіленая дзяўчынка падала ў ложка і цвёрда ведала адно: ніколі больш яна не падыме ніводнага

каменя, ні вялікага, ні маленькага. Але заўтра ж на досвітку Роня спяшалася ў падземелле і, як апантаная, цягала камяні. Яна так ненавідзела завал, што ён мусіў быў расплавіцца. Ды ён не плавіўся, а заставаўся там, дзе і быў, і дзяўчынка напаўняла камянямі ядро за ядром, адносіла ў бліжэйшую камеру і высыпала.

І вось настаў дзень, калі камера запоўнілася друзам, а завал зменшыўся настолькі, што яго без асаблівых высілкаў можна было пералезці. Толькі наважыцца! Роня зноў задумалася. Ці варта так рызыкаваць і прабірацца ў замак Боркі? Што яе там чакае? Яна не ведала, і тое быў небяспечны шлях, гэта зразумела. Але дзяўчынка пайшла б любым небяспечным шляхам, толькі б ён прывёў да Бірка. Яна сумавала па ім. Як так атрымалася, Роня і сама не разумела. Раней яна яго ненавідзела і хацела, каб ён разам з усім Боркавым кодлам праваліўся ў пекла. І вось цяпер адзінае яе прагненне — перабрацца нарэшце на той бок і знайсці яго. Тут Роня нешта пачула. Там, з таго боку, да завала хтосьці тупаў. Гэта мог быць толькі разбойнік Боркі. Яна затаіла дыханне, знерухомела і прыслухалася. Як бы выбрацца адсюль, пакуль ён не заўважыў лаз. Раптам разбойнік Боркі засвістаў! Простую нягучную мелодыю. Роні здалося, што яна чула яе раней, так, сапраўды чула! Бірк гэтак жа насвістаў, калі выцягваў яе нагу з нары кашлатых вохаў. Няўжо ён тут? А можа, усе разбойнікі Боркі ведаюць гэты матыў. Яна згарала ад нецярплівасці, а запытацца было надта небяспечна. Але ж трэба было неяк высветліць, хто гэта свішча, і дзяўчынка таксама засвістала. Нягучна і тую ж

мелодыю. На тым баку свіст змоўк. Доўга трывала жудасная цішыня, і Роня была падрыхтавалася даць лататы, калі невядомы разбойнік Боркі зараз выскачыць з-за завалу, каб схапіць яе. Але тут раздаўся голас Бірка, ледзь чутны і нерашучы, нібы ён не верыў, што кажа:

— Роня?

— Бірк! — ад шалёнай радасці ў Роні ледзь не пераняло дыханне. — Бірк, Бірк!

Пасля яна змоўкла. А затым запыталася:

— Ты праўда хочаш быць маім братам?

З-за завалу данёсся ягоны смех.

— Сястра мая, — сказаў Бірк. — Як я рады чуць твой голас, але мне хочацца цябе ўбачыць. Твае вочы такія ж чорныя, як раней?

— Пералазь сюды і паглядзі, — адказала Роня.

Больш яна нічога не паспела сказаць, бо ў гэты момант раздаўся гук, ад якога ў яе заняло мову. Далёка заду нехта з грукатам адчыніў цяжкія дзверы ў падземелле і пачаў спускацца па лесвіцы. Так, хтосьці ішоў сюды, і калі зараз жа што-небудзь не прыдумаць, ёй канец! І Бірку таксама! Крокі павольна, але няўмольна набліжаліся. Роня чула іх і разумела, што яе чакае, але застыла, як спужаны звер. У апошні момант дзяўчынка схямянулася, таропка шапнула Бірку:

— Да заўтра! — і кінулася насустрач таму, хто набліжаўся.

Хто б там ні ішоў, яму нельга ўбачыць, што яна разабрала завал.

Гэта быў Лысы Пер. Ён ажно заззяў, убачыўшы яе.

— Я паўсюль цябе шукаю, — сказаў ён. — Што, у імя ўсіх лютых вятрунняў, ты тут робіш?

Роня схапіла старога пад руку і пацягнула назад, пакуль ён нічога не заўважыў.

— Немагчыма ж бясконца разграбаць снег, — сказала яна. — Хадзем, мне ўжо хочацца выбрацца на паветра.

І гэта было праўдай. Толькі цяпер дзяўчынка зразумела, што зрабіла. Яна адкрыла дарогу ў замак Боркі! Што будзе, калі Маціс даведаецца! У яго не атрымлівалася быць хітрым, як старая ліса, але нават ён сцяміць, што нарэшце шлях да Боркі вольны. Мог бы і сам даўно здагадацца, думала Роня, але цяпер радавалася, што бацьку не прыйшло такое да галавы. Дзіўна, але цяпер ёй не хацелася, каб разбойнікаў Боркі выгналі з замка Маціса. Інакш разам з імі выганяць Бірка, і яна яго страціць. Таму нельга дапусціць, каб хтосьці даведаўся пра лаз, які яна зрабіла. Такім чынам, трэба вывесці адсюль Лысага Пера, каб у яго не ўзнікла падазрэнняў. Стары крочыў побач з вельмі хітрай мінай. Хоць Лысы Пер заўсёды выглядаў так, нібы ведае ўсе таямніцы на свеце. Але гэтым разам яго перамудрылі. Ён не даведаўся пра Ронін сакрэт. Прынамсі пакуль.

— Снег сапраўды немагчыма разграбаць бясконца, — пагадзіўся стары. — А вось гуляць у косці можна. Што думаеш, Роня?

— Так, асабліва цяпер, — адказала дзяўчынка і яшчэ хутчэй пацягнула яго ўверх па лесвіцы.

І яны з Лысым Перам гулялі ў косці цэлы дзень, да самай Воўчай песні. Але Роня ўвесь час думала пра Бірка.

«Заўтра! — апошняе, што яна сказала сабе перад тым, як заснуць. — Заўтра!»

І вось наступіла раніца, хутка яна ўбачыць Бірка! Роня збіралася адразу пайсці ў падзямелле, як толькі вялікая зала апусцее і ўсе разыдуцца па ранішніх справах. Але ў любы момант мог з'явіцца Лысы Пер з пытаннямі, што было б зусім недарэчы.

«Паесці я магу і ў тунэлі, — падумала Роня. — Тут усё адно не дадуць спакою».

Дзяўчынка паклала акраец хлеба ў скураны мяшэчак, наліла ў драўляную біклажку казінага малака і, нікім не заўважаная, знікла ў падзямеллі. Неўзабаве яна апынулася ля завалу.

— Бірк, — паклікала Роня, баючыся, што яго там няма.

З-за груды камянёў ніхто не азваўся, і дзяўчынка ледзь не расплакалася ад расчаравання, што ён не прыйшоў. Можна, забыўся ці, яшчэ горш, перадумаў. Яна была з разбойнікаў Маціса, ворагаў Боркі, і, у рэшце рэшт, ён вырашыў не мець з ёй справы. Тут нехта пацягнуў яе за валасы.

Роня ўскрыкнула ад спалоху. Ну чаму стары заўсёды лезе не ў сваю справу і ўсё ёй псуе! Але гэта быў не Лысы Пер, а Бірк. Ён стаяў і смяўся, яго зубы бліскалі ў цемры. Больш яна нічога не магла разгледзець.

— Я даўно цябе чакаю, — сказаў хлопец.

Роня адчула, як унутры палыхнула радасць. Як цудоўна мець брата, які даўно цябе чакае!

— І я, — адказала яна. — З таго дня, як ты вызваліў мяне ад вохаў.

Потым дзедзі на нейкі час змоўклі, не ведаючы, што сказаць, і проста стаялі побач, шчаслівыя, бо яны разам. Бірк падняў да твару лоевую свечку.

— Твае вочы такія ж чорныя, — зазначыў ён. — Ты такая ж, толькі крыху бляднейшая.

Роня толькі цяпер заўважыла, што Бірк не такі, якім яна яго запамніла. Ён моцна схуднеў: твар выпягнуўся, а вочы здаваліся велізарнымі.

— Што з табой здарылася? — запыталася дзяўчынка.

— Нічога, — адказаў Бірк. — Проста мала еў, хоць мне і даюць больш за ўсіх у замку Боркі.

Нейкі час Роня асэнсоўвала ягоныя словы.

— Ты маеш на ўвазе, у вас няма ежы? Вы не яшчэ дасыта?

— У нас ужо доўгі час ніхто не еў дасыта. Апошнія запасы сканчваюцца. Калі вясна затрымаецца, мы сапраўды адправімся ў пекла, як, помніцца, ты нам усім зычыла, — сказаў Бірк і расмяяўся.

— Тое было даўно, — сказала Роня. — Тады ў мяне не было брата. А цяпер ёсць.

Яна развязала скураны мяшэчак і працягнула яму хлеб:

— Еж, калі ты галодны.

З дзіўным гукам, падобным да ціхага енку, Бірк абаруч схапіў хлеб. Ён еў так, нібы Роні не існавала. Ён быў адзін у свеце з гэтым хлебам і з'еў усё да апошняй крошкі. Потым Роня падала яму біклажку з малаком, Бірк прагна прыпаў да яе і выпіў усё да кроплі. Потым засаромлена зірнуў на Роню.

— А ты сама есці не хочаш?

— У нас усяго хапае, — адказала яна. — Я не галадаю.

І дзяўчынка падумала пра матчыну камору, якая ламілася ад найсмачнейшага хлеба, казінага сыра, масла, яек, бачуркаў з саланінай, вэнджаных

кумпякоў, што звісалі са столі, мяхоў мукі, круп і гароху, гаршкоў з мёдам, кошыкаў з ляснымі арэхамі і торбаў з ядомымі травамi ды карэннем, якія Лувіса збірала і сушыла, каб дадаваць у курыны суп. Курыны суп! Роня адчула, што згаладалася, прыгадаўшы, які ён смачны, асабліва пасля салёнага і вэнджанага мяса, якое даводзілася есці зімой.

Але Бірк не проста згаладаўся, і яна не разумела, чаму ў іх не было ежы, таму ён растлумачыў:

— Мы цяпер бедныя. Раней мы таксама трымалі коз і авечак, пакуль не перабраліся сюды, у замак Маціса. Засталіся толькі коні, і тых мы пакінулі на зіму ў сялян, за лесам Боркі. І добра зрабілі, іначэй іх дакладна б ужо з’елі. У нас было шмат мукі, рэпы, гароху і салёнай рыбы, але цяпер і яны сканчваюцца. Якая цяжкая зіма!

Роня пачувалася, нібы гэта яна вінаватая, што Бірку кепска, што ён худы і галодны. Але ж смяцца ён яшчэ мог.

— Бедныя разбойнікі, так, так! Хіба ты не адчуваеш, што ад мяне нясе галечай і брудам? — запытаўся ён з усмешкай. — Вады таксама бракуе. Даводзіцца растапляць снег, бо часам праз усё гэтыя гурбы проста немагчыма прабрацца ў лес да крыніцы. І паспрабуй падняць поўнае вядро па вярочнай лесвіцы ў завею! Таму ад мяне і смярдзіць, як ад сапраўднага разбойніка.

— Нашы разбойнікі смярдзяць гэтаксама, — сказала Роня, каб яго суцешыць.

Сама яна пахла вельмі добра, бо штосуботу ўвечары Лувіса мыла дачку ў вялікім драўляным цэбры ля агню, а штонядзелю раніцай добра вычэсвала іх

з Мацісам. Хаця той наракаў, што жонка павыдзірае яму ўсе валасы, і, як мог, стараўся ўнікнуць часання. Але не атрымлівалася.

— Хопіць з мяне дванаццаці калматых вашывых разбойнікаў, — прыгаворвала Лувіса. — Атамана я буду вычэсваць, жывога ці мёртвага, пакуль грэбень не вываліцца з рук.

Роня агледзела Бірка ў святле свечкі. Нават нечасанья, валасы ляжалі на яго галаве, як медны шалом. У Бірка была доўгая шыя і прамыя плечы.

«Які ў мяне прыгожы брат», — падумала Роня.

— Няважна, будзь ты бедны, вашывы ці брудны, — сказала яна ўголас, — але толькі не галодны.

Бірк засмяўся:

— З чаго ты ўзяла, што я вашывы? Хаця так і ёсць! Але ж лепей вошы, чым голад, гэта дакладна. — Тут ён зрабіўся сур'ёзны: — Галадаць жахліва! Варта было пакінуць крыху для Ундзісы!

— Я магу прынесці яшчэ, — задуменна сказала Роня.

Але Бірк хітнуў галавой.

— Не, я не магу прынесці дадому хлеб і не прызнацца, дзе я яго ўзяў. Борка на сцяну палезе, калі даведаецца, што хлеб мне дала ты, ды яшчэ што я стаў тваім братам.

Роня ўздыхнула. Яна разумела, што разбойнікі Боркі ненавідзяць разбойнікаў Маціса гэтак жа, як разбойнікі Маціса ненавідзяць разбойнікаў Боркі, але як жа гэта перашкаджае ім з Біркам!

— Мы зможам бачыцца толькі цішком, — засмучана сказала дзяўчынка.

— Так, — падтрымаў Бірк. — Як мне не падабаецца хавацца!

— І мне, — згадзілася Роня. — Жыць употайкі яшчэ горш за старую салёную рыбу і доўгую зіму.

— Але будзеш? Дзеля мяне? — запытаўся Бірк. — А вясной стане лягчэй: зможам бачыцца ў лесе, а не ў волкім каменным склепе.

Дзеці так змерзлі, што ляскалі зубамі ад холаду, і ўрэшце Роня сказала:

— Я лепей пайду, інакш зусім зледзянею.

— Ты вернешся заўтра? Да свайго вашывага брата?

— Толькі з грэбенем і мехам ежы!

І Роня стрымала абяцанне. Усю зіму, кожную раніцу яна сустракалася з Біркам у падзямеллі і прыносіла яму ежу з Лувісінай каморы. Бірку было няёмка прымаць яе падарункі.

— У мяне такое адчуванне, што я вас абкрадаю, — казаў ён.

— Хіба я не дачка разбойніка? Нічога страшнага.

Да таго ж Роня ведала, што вялікую частку Лувісіных запасаў разбойнікі адабралі ў заможных купцоў, якія праязджалі праз лес.

— Разбойнік бярэ рэчы без дазволу, гэта я ўрэшце засвоіла, — сказала Роня. — Таму я проста раблю тое, чаму мяне вучылі. Еж спакойна!

Кожны раз яна перадавала Бірку па мяшэчку мукі і гароху, і ён цішком высыпаў іх у камору Ундзісы.

«Да чаго я дайшла, — думала дзяўчынка, — ратую разбойнікаў Боркі. Што будзе, калі Маціс дазнаецца!»

Бірк быў удзячны за яе шчодрасць.

— Ундзіса штодзень здзіўляецца, што засталася яшчэ крыху мукі ды гароху, і сцвярджае, што

чаруюць вятрунні, — казаў хлопец і смяяўся, як раней.

Цяпер ён стаў амаль такі, якім Роня яго памятала. Прынамсі, галодных вачэй у яго больш не было, і дзяўчынку гэта радавала.

— Хто ведае, — працягнуў Бірк, — можа, маці мае рацыю і сапраўды чаруюць вятрунні. Ты падобная да маленькай вятрунні, Роня.

— Толькі добрай і без кіпцюроў.

— Так, дабрэйшай за цябе не знойдзеш! Колькі яшчэ разоў ты выратуеш мне жыццё, сястра мая?

— Столькі ж, колькі ты ўратуеш маё, — адказала яна. — Проста мы ўжо не можам абысціся адно без аднаго. Цяпер я гэта разумею.

— Так, праўда, — згадзіўся Бірк. — І хай Маціс з Боркам думаюць што заўгодна.

Але Маціс і Борка нічога не думалі, бо не ведалі, што названыя брат з сястрой бавяць час у падзямеллі пад замкам.

— Ну што, гатовы? — запыталася Роня. — Іду цябе вычэсваць.

Яна падняла грабенчык, як меч, і падышла да Бірка. Бедныя разбойнікі Боркі, нават частага грабенчыка ў іх няма! Але тым лепш! Ёй падабалася перабіраць Біркавы валасы, і яна вычэсвала яго даўжэй, чым неабходна.

— Ну, цяпер дакладна ўсё, — не вытрымаў ён. — Хопіць ужо.

— Гэта мы яшчэ паглядзім, — адказала Роня і ўзялася за яго з яшчэ большым імпэтам.

У рэшце рэшт суворая зіма стала адступаць. Снег пачаў раставаць, і аднойчы ў моцную адлігу Лувіса

загадала ўсім разбойнікам памыцца ў снезе. Яны супраціўляліся як маглі. Ф'юск сцвярджаў, што гэта неверагодна шкодна для здароўя. Але Лувіса была няўмольная.

— Трэба выгнаць зімовы дух, нават калі каго-небудзь удар хопіць, — сказала яна і бязлітасна выставіла іх на снег.

Голья разбойнікі, равучы немым голасам, пакаціліся да Воўчай цясніны. Яны лаялі Лувісу за нечалавечую жорсткасць, але вымыліся добра, як яна наказала. Аслухацца ніхто не наважыўся. Толькі Лысы Пер адмовіўся катацца ў снезе.

— Усё адно хутка класціся ў зямлю, — мармытаў ён. — Хай ужо мой бруд застаецца.

— Добра, — адказала Лувіса, — але перад смерцю пастрыжы гэтых дзікуноў.

Лысы Пер з ахвотай пагадзіўся. Ён па-майстэрску стрыг авечак і ягнят, таму падкарнаць разбойнікаў старому было няцяжка.

— Але з маімі дзвюма валасінамі я не расстануся. Нашто такі клопат, калі хутка працягну ногі, — сказаў ён, пагладзіўшы лысіну.

Тут Маціс згроб яго сваімі лапамі і высока падняў.

— Паміраць ён сабраўся! Ды я на гэтай зямлі і дня без цябе не пражыў, стары дурань, нават не думай сысці ад мяне на той свет, зразумеў?

— Паглядзім, хлопчык мой, — задаволена сказаў Лысы Пер.

Рэшту дня Лувіса мыла на двары брудную адзежу. Пасля купання разбойнікі доўга корпаліся ў кладуцы і спрабавалі знайсці хоць якую прыстойную вопратку, пакуль іхняя сохла. Большасць рэчаў нарабаваў яшчэ дзед Маціса.

— Як можна было такое насіць? — зморшчыўся Ф’юск, нацягваючы нейкую чырвоную хламіду.

Але яму яшчэ пашэнціла. Кнутасу і Малышу Кліпу давялося выбіраць са спадніц і карсажаў, бо, калі яны прыйшлі, усе мужчынскія рэчы паразбіралі. Гэта ўшчэнт сапсавала ім настрой. Затое Маціс і Роня добра нарагаталіся.

Тым вечарам Лувіса зварыла курыны суп, каб залагодзіць разбойнікаў. Яны сядзелі за доўгім сталом надзьмутыя, але чыстыя і пастрыжаныя, так што і не пазнаць. І пахлі яны добра. Але калі густы водар Лувісінага курынага супу разліўся па зале, разбойнікі ўраз акрыялі. Паеўшы, яны спявалі і танцавалі як звычайна, хоць і не так разняволена. Асабліва Кнутас і Малыш Кліп: ім даводзілася пазбягаць высокіх падскокаў.

Вясна ўварвалася ў лес, як радасны крык. Снег растаў, безліч ручаінак пабегла з гары ўніз да ракі. Рака раўла і пенілася, і ў кожнай хвалі, кожным буруне гучаў дзікі і голасны спеў вясны. Роня адчувала яго кожную хвіліну, нават у сне. Доўгая жахлівая зіма скончылася. У Воўчай цясніне снег ужо даўно сышоў. Талая вада бруілася і плюхала пад капытамі коней, калі аднойчы раніцай Маціс са сваімі разбойнікамі выехалі з замка. Яны спявалі і світалі на скаку, — нарэшце! —

цяпер зноў пачнецца слаўнае вясёлае жыццё! І нарэшце Роня магла пайсці ў лес, па якім яна так сумавала. Дзяўчынцы даўно нямелася вырвацца туды, каб паглядзець, што змянілася ў яе лесе, калі расталі ўвесь лёд і снег. Але Маціс да апошняга трымаў яе дома.

— У лесе ранняя вясной вельмі небяспечна, — казаў ён і дазволіў дачцэ выйсці з замка, толькі калі сам выправіўся з разбойнікамі ў лес.

— Цяпер бяжы, — сказаў Маціс. — Толькі не ўтапіся ў якой лужыне.

— А вось і ўтаплюся, — загарэзіла Роня, — каб ты мог удосыць накрычацца.

Маціс тужліва зірнуў на яе.

— Роня мая, — уздыхнуў ён.

Затым скочыў у сядло і наўскапыта паляцеў уніз па схіле на чале сваёй шайкі. Роня ледзь дачакалася, калі апошні конь знікне з вачэй, і таксама памчала. Яна гэтак жа спявала і свістала, калі прабягала праз паток халоднай вады. Дзяўчынка бегла, бегла і бегла, пакуль не дабралася да возера. Бірк быў там. Як і абяцаў. Ён расцягнуўся на скале і грэўся на сонцы. Роня не ведала, спіць ён ці не, таму ўзяла камень і кінула ў ваду, каб паглядзець, ці пачуе ён плёскат. Бірк пачуў і ўскочыў ёй насустрач.

— Я даўно цябе чакаю, — сказаў хлопец, і дзяўчынка зноў адчула, як унутры палыхнула радасць, бо ў яе быў брат, які яе чакаў.

І Роня з галавой занурылася ў вясну. Навакольная прыгажосць да таго перапаўняла дзяўчынку, што яна закрычала, як птушка, гучна і пранізліва. Потым патлумачыла Бірку:

— Я мусіла выкрычаць вясновы крык, інакш бы мяне разарвала. Слухай! Ты чуеш вясну?

Дзеці стаялі моўчкі і слухалі, як ціўкаў, гудзеў, дуднеў, спяваў і звінеў іх лес. Кожнае дрэва, кропля і куст жылі, усюды гучаў новы дзікі спеў вясны.

— Я адчуваю, як зіма сыходзіць з мяне, — сказала Роня. — Хутка мне стане так лёгка, што я палячу.

— Ляці! — штурхануў яе Бірк. — Толькі твой бацька засмуціцца, калі цябе сцягнуць лютыя вятрунні.

— Яшчэ як! — засмяялася Роня.

Тут пачуўся конскі тупат. Ніжэй па рацэ шалёным намётам імчаў табун, і дзяўчынка ўсхапілася на ногі:

— Бяжым! Я так хачу злавіць дзікага каня!

І яны пабеглі, пакуль не ўбачылі сотні коней, якія несліся праз лес так, што пад іх капытамі гула зямля.

— Відаць, іх напалохаў мядзведзь альбо воўк, —
значыў Бірк. — Інакш чаго яны так уцякаюць?

Роня пахітала галавой:

— Гэта не са страху, а каб выгнаць з сябе зіму. Але
калі яны стомяцца і пачнуць скубці траву, я злаўлю
аднаго і завяду ў замак, я ўжо даўно пра гэта мару.

— Навошта табе конь у замку? Усё адно ездзіць
можна толькі ў лесе. Давай зловім пару і будзем ска-
каць тут?

Роня задумалася на хвіліну і адказала:

— Аказваецца, разбойнікі Боркі таксама клёк у га-
лаве маюць. Слушна! Хадзем, давай паспрабуем!

Дзяўчынка развязала скураны пас. Бірк завёў сабе
такі самы. Дзеці зрабілі ласо і схаваліся за валуном
на краі паляны, дзе звычайна пасвіліся дзікія коні.

— Я магу бясконца сядзець тут, у самым сэрцы
вясны, — сказаў Бірк.

Роня крадком зірнула на яго і ціха прамармытала:

— Таму ты мне і падабаешся, Бірк, сын Боркі.

Доўгі час Роня з Біркам ціха сядзелі ў сэрцы вяс-
ны. Слухалі, як спеў дразда і куванне зязюлі напаў-
няюць лес. Нованароджаныя лісяняты тузаліся ля
ўвахода ў нару за некалькі крокаў ад іх. Па дрэвах
скакалі вавёркі, з'явіліся і зніклі ў зарасніках зайцы.
Непадалёк мірна скруцілася цяжарная гадзюка. Яны
не чапалі яе, і яна не чапала іх. Вясна была для ўсіх.

— Твая праўда, Бірк, — сказала Роня. — Навошта
забіраць каня з лесу, тут яго дом. Але ездзіць верхам
я хачу, даўно пара.

Раптам на палянцы з'явіўся табун. Коні спакойна
ўзяліся за маладую траву. Бірк паказаў на двух гнядых
прыгожых трацякоў, якія пасвіліся крыху ўбаку:

— Як табе гэтыя?

Роня моўчкі кіўнула. Трымаючы пасы напагато-
ве, дзеці сталі набліжацца. Яны заходзілі ззаду, па-
вольна і ціха, павольна і ўсё бліжэй і бліжэй. Тут
у Роні пад нагой зламалася галінка, і табун напяў-
ся, гатовы паскакаць прэч. Але, зразумеўшы, што ні
мядзведзь, ні ваўкі, ні рысь або які іншы вораг не
пагражае, супакоіўся і зноў прыняўся за траву. Двое
маладых коней, якіх абралі сабе Роня з Біркам, так-
сама. Цяпер яны былі на адлегласці ласо. Дзеці кіў-
нулі адно аднаму, кінулі петлі, і праз імгненне лес
напоўніўся аглушальным іржаннем паланёных ко-
ней і тупатам табуна, што кінуўся ў лес.

Яны злавілі двух дзікіх маладых жарабцоў,
якія рылі зямлю капытамі, падымаліся на дыбкі,

упіраліся, кусаліся і люта вырываліся, каб вызваліцца, пакуль Бірк з Роняй спрабавалі прывязаць іх да дрэва. Урэшце атрымалася, і дзеці як хутчэй адскочылі, каб не апынуцца пад ударамі капытоў. Потым яны стаялі, цяжка дыхаючы, і глядзелі на жарабцоў, якія біліся і шалелі, пакуль з іх не закапала пена.

— Мы збіраліся ездзіць верхам, — сказала Роня. — Толькі на гэтых асабліва не паездзіш.

Бірк пагадзіўся.

— Трэба паказаць, што мы не зробім ім нічога благога.

— Ужо, — адказала Роня. — Хацела пачаставаць яго хлебам, і добра, што хутка адсмыкнула руку, а то вярнулася б дадому без пары пальцаў. Маціс бы дакладна засмуціўся.

Бірк спалатнеў.

— Ты дала яму хлеба, а гэты чмут на цябе накінуўся? І спрабаваў укусіць?

— Яго спытай, — панура сказала дзяўчынка.

Яна ў роспачы паглядзела на апантанага жарабца, які гэтак жа брыкаўся і кідаўся.

— Добрае імя: Чмут, — працягнула яна. — Так яго і назаву.

— Тады прыдумай імя для майго, — засмяяўся Бірк.

— Твой гэтакі ж шалёны, — зазначыла Роня. — Назаві яго Шал.

— Чуеце, дзікія коні? — закрычаў Бірк. — Мы далі вам імёны: Чмут і Шал. Цяпер вы нашы, падабаецца вам гэта ці не.

Чмуту і Шалу відавочна не падабалася. Яны грызлі пасы, наўкол разляталася пена, але жарабцы

працягвалі змагацца і рвацца, а іх грамавое ржанне палохала жывёл і птушак. Аднак пад вечар коні нарэшце стаміліся. Цяпер яны стаялі, апусціўшы галовы, толькі зрэдку ціха і жаласліва гігікалі.

— Відаць, піць хочуць, — здагадаўся Бірк. — Трэба іх напаіць.

Дзеці адвязалі значна паспакайнелых коней, падвялі іх да возера, знялі скураныя пасы і пусцілі да вады. Коні доўга пілі, а потым ціха сталі, лагодна і рахмана гледзячы на Бірка з Роні.

— Мы іх прыручылі, — задаволена сказаў Бірк.

Роня паляпала свайго каня па шыі, зазірнула яму проста ў вочы і сказала:

— Калі я вырашыла, што хачу ездзіць верхам, то буду ездзіць верхам, зразумеў?

І дзяўчынка, моцна ўхапіўшыся за Чмутаву грыву, заскочыла яму на спіну.

— Пайшоў, — сказала яна і ў той жа момант кулём паляцела ў возера. Вынырнуўшы, Роня ўбачыла, як Чмут і Шал галопам скачуць у лес. Бірк моўчкі і не гледзячы на яе працягнуў дзяўчынцы руку і дапамог выбрацца. Роня гэтак жа моўчкі вылезла з вады. Яна так дрыжэла ад холаду, што ляцелі пырскі. А потым рассяялася:

— Больш у мяне сёння паездзіць не атрымаецца!

— У мяне таксама! — засмяўся ў адказ Бірк.

Звечарэла. Сонца села, сцімнела, але веснавы вечар толькі лёгкай смугой ахінуў дрэвы, не стала чорна, бы ноччу. Лес сцішыўся. Дрозд і зязюля змоўклі. Лісцы і зайцы заляглі ў норы, вавёркі пахаваліся ў дуплах, гадзюка запаўзла пад камень. Нічога не было чуто, толькі недзе далёка змрочна вухкала сава, але неўзабаве заціхла і яна. Увесь лес нібы задрамаў. Цяпер павольна прачыналіся начныя жыхары. Заварушыліся цёмныя істоты, якія жылі ў ім. Яны шамацелі, поўзалі і краліся па моху. Кашлаты вухі корпаліся паміж дрэвамі, цёмныя тролі хаваліся за камянямі, мноства шэрых гномаў з шыпеннем выпаўзла з хованак. З гор спусціліся лютыя вятрункі, больш жорсткія і дзікія за ўсе астатнія стварэнні. На фоне светлага вясновага неба яны здаваліся асабліва чорнымі. Роня заўважыла іх, і ёй гэта не спадабалася.

— Нешта зашмат вятрунн्याў. Хачу дадому, я ўся мокрая і ў сіняхах.

— Ну і што, што мокрая і ў сіняхах, — адказаў Бірк. — Затое ты цэлы дзень была ў сэрцы вясны.

Роня надта затрымалася ў лесе. І, развітаўшыся з Біркам, усё прыдумляла, як патлумачыць Мацісу, што яна была ў самым сэрцы вясны да позняга вечара. Але, калі яна ўвайшла ў каменную залу, ні Маціс, ні хто іншы не звярнулі на яе ўвагі. Усіх займала другое. Перад агнём на разасланай шкуры ляжаў Стуркас, бледны і з заплюшчанымі вачыма. Побач з ім уклечыла Лувіса і перавязвала яму рану на шыі. Астатнія разбойнікі тоўпіліся вакол і глядзелі. Затое Маціс кідаўся туды-сюды, як раз'юшаны мядзведзь. Ён крычаў і сыпаў перуны.

— Ну і паганец гэты Борка са сваімі вылюдкамі! Бандзюгі! Я іх так аддубашу аднаго за адным, пакуль больш ні рукой, ні нагой не змогуць варухнуць! На, на!

Тут у яго скончыліся словы, і ён проста зароў, пакуль Лувіса строга не ўказала на Стуркаса. Тады Маціс зразумеў, што небараку цяжка трываць шум, і неахвотна замоўк. Роня зразумела, што з бацькам лепш пакуль не размаўляць. Яна спытала, што адбылося, у Лысага Пера.

— Такіх, як Борка, трэба вешаць, — сказаў стары і патлумачыў чаму.

Маціс са сваімі ўдальцамі заляглі ў засадзе на разбойніцкай дарозе. Ім вельмі пашэнціла: трапілася шмат вандроўнікаў, гандляроў з мноствам тавараў, прадуктаў, скур ды й кучай грошай таксама. Яны былі безабаронныя, таму лёгка з усім гэтым рассталіся.

— А хіба яны не абурыліся? — засмучана спытала Роня.

— Дзіва што! Так лаяліся і крычалі — адна любата! Але хутка паўцякалі. Думаю, скардзіцца войту, — усміхнуўся Лысы Пер.

Роня не бачыла тут нічога смешнага.

— І тады, можаш сабе ўявіць, — працягнуў Лысы Пер, — толькі мы пагрузілі ўсё на коней і сабраліся дадому, з'явіўся Борка са сваёй хеўрай і запатрабаваў частку здабычы! І яны сталі страляць, гады печанья! Стуркасу трапілі найпрост у шыю. Мы, вядома, стрэлілі ў адказ і паранілі двух ці трох.

Маціс акурат падышоў і скрыгатнуў зубамі, пачуўшы апошні сказ.

— Пачакайце, гэта толькі пачатак, — сказаў ён. — Я іх усіх пераб'ю. Дагэтуль я трываю. Але цяпер усім разбойнікам Боркі капцы!

Роня разлавалася:

— А ты не думаў, што капцы могуць настаць усім разбойнікам Маціса?

— Не думаў і не збіраюся, — раўнуў Маціс. — Не бываць гэтаму.

— Хто ведае, — адказала Роня.

Потым яна падышла да Стуркаса, паклала далонь яму на лоб і адчула, што ў яго ліхаманка. Ён расплюшчыў вочы, зірнуў на дзяўчынку і слаба ўсміхнуўся.

— Мiane так проста не возьмеш, — з цяжкасцю прамовіў ён.

Роня ўзяла яго за руку.

— Але, Стуркас, цябе так проста не возьмеш.

Дзяўчынка доўга сядзела так і трымала яго за руку. Яна не праліла ні слязінкі, але ўнутры ў яе ўсё сціскалася ад жалю.

Стуркас тры дні ляжаў у гарачцы. Ён цяжка хварэў і не падымаўся з ложка. Але Лувіса ўмела лекаваць і даглядала яго, як родная маці, дала яму зёлкі, перавязвала, і, да ўсеагульнага здзіўлення, на чацвёрты дзень Стуркас устаў. Ён яшчэ адчуваў слабасць у нагах, але ў астатнім цалкам акрыяў. Страла трапіла ў кадык, і рана, загойваючыся, сцягнула тканкі. Таму Стуркасава галава крыху нахілілася, што надавала яму трохі сумны выгляд, але сам ён быў вясёлы і бадзёры, як ніколі. Разбойнікі радаваліся, што іх сябар выжыў, і паджартоўвалі з яго, называючы крывабокім. Але не ўсур'ез, і Стуркас не засмучаўся.

Затое Роні было чаго засмучацца. Вайна паміж Мацісам і Боркам рабіла яе жыццё цяжкім. Дзяўчынка спадзявалася, што варожасць у рэшце рэшт згасне сама сабой. Але замест гэтага яна разгарэлася наноў і стала небяспечнай. Кожную раніцу, калі Маціс са сваімі разбойнікамі выязджаў з Воўчай цясніны, дзяўчынка гадала, колькі з іх вернецца дадому. Супакойвалася яна толькі ўвечары, калі ўсе збіраліся вакол доўгага стала. А наступным ранкам хваляванне прачыналася зноў, і Роня нават запыталася ў бацькі:

— Чаму вы не можаце прымірыцца?

— Спытай Борку, — буркнуў Маціс. — Ён першы стрэліў. Спытай Стуркаса.

Але і Лувіса згаджалася з дачкой:

— Дзіця разумнейшае за цябе, Маціс! Скончыцца толькі кровапраліццем і пакутамі. Які сэнс?

Маціс разлаваўся, убачыўшы, што яны абедзве супраць яго.

— Які сэнс? — закрычаў ён. — Які сэнс? Трэба вытурыць Борку, разумееце вы, гускі?

— І абавязкова трэба кагосьці забіць? Ты не думаў, што так усіх пераб'юць, пакуль ты яго вытурыш? — запыталася Роня. — Няўжо няма іншага спосабу?

Маціс пільна паглядзеў на яе. Спрачацца пра такое з Лувісай яшчэ сяк-так. Але тое, што і Роня яго не падтрымлівае, зусім вывела Маціса з сябе.

— Вось і знайдзі іншы спосаб, калі ты такая разумная! Выгані Борку з нашага замка! Хай жыве сабе спакойна ў лесе разам са сваёй бандай. Я іх і пальцам не крану.

Маціс змоўк і задумаўся, а потым прамармытаў:

— Калі я не заб'ю хаця б Борку, то маё імя будзе зняслаўлена паміж разбойнікамі!

Роня штодзень бачылася з Біркам у лесе. Гэта было яе суцяшэнне. Але цяпер яна ўжо не магла проста бесклапотна радавацца вясне, і Бірк таксама.

— Нават вясну нам сапсавалі, — сказаў Бірк. — А ўсё праз двух старых надзьмутых атаманаў без кроплі здаровага сэнсу.

Так сумна, думала Роня, што Маціс ператварыўся ў старога надзьмутага атамана без кроплі здаровага сэнсу. Яе Маціс, яе апірышча, яе сіла — чаму цяпер яна адчувае, што свае цяжкасці можа раздзяліць толькі з Біркам?

— Калі б ты не быў маім братам, — прагаварыла дзяўчынка, — я проста не ведаю...

Яны сядзелі каля возера, навокал раскашавала вясна, але дзеці яе не заўважалі.

Роня задумалася.

— Хаця, калі б ты не быў маім братам, можа, мяне б так не хвалявала, заб'е Маціс Борку ці не, — яна зірнула на Бірка і засмялася. — Дык гэта ты вінаваты, што ў мяне столькі праблем.

— Я не хачу, каб у цябе былі праблемы, — адказаў Бірк. — Але і ў мяне той жа клопат.

Яны яшчэ доўга сядзелі, жыццё здавалася цяжкім, але разам ім рабілася лягчэй. Так прайшоў дзень.

— Жакліва не ведаць, хто дажыве да вечара, а хто — не, — уздыхнула Роня.

— Пакуль яшчэ ніхто не памёр, — паціснуў плячыма Бірк. — Але толькі таму, што ў лесе зноў поўна жаўнераў. У Маціса з Боркам проста няма часу забіваць адзін аднаго. Яны пакуль занятыя тым, каб не трапіць у вязніцу.

— Так, так, гэта нам пашанцавала, — згадзілася Роня.

Бірк засмяўся.

— Хто б мог падумаць, што і ад жаўнераў можа быць нейкая карысць!

— Але яны ўсё адно небяспечныя, — сказала дзяўчынка. — Нам варта ўвесь час быць напачатку.

Дзеці вырашылі прайсціся і ўбачылі дзікіх коней. У табуне былі і Чмут з Шалам. Бірк пасвістаў ім. Жарабцы паднялі галовы, задуменна паглядзелі на Бірка з Роняй і бестурботна схіліліся да травы. Яны відавочна вырашылі не звяртаць увагі на свет.

— У, звяругі, — сказаў хлопец. — А выглядаеце такія рахманымі.

Роні захацелася дадому. Праз двух старых надзьмутых атаманаў яна ўжо не магла радавацца лесу, як раней. Дзеці, як заўсёды, развіталіся далёка ад

Воўчай цясніны і сцежак, па якіх маглі праязджаць Маціс ці Борка. Але яны ўсё адно баяліся, што нехта можа ўбачыць іх разам. Бірк пайшоў першы.

— Убачымся заўтра! — крыкнуў ён і пабег.

Роня засталася яшчэ ненадоўга, каб паназіраць за нованароджанымі лісянятамі. Яны скакалі і куляліся, глядзець на іх было адно задавальненне. Але дзяўчынка не адчувала радасці і пыталася ў сябе, ці будзе яна калі-небудзь зноў шчаслівая, як раней. Можа, яна ўжо ніколі не зможа жыць так бесклапотна. Роня паднялася і пайшла дамоў.

На варце ў Воўчай цясніне стаялі Юэн і Малыш Кліп. Яны абодва былі відавочна ўзрадаваныя.

— Хутчэй бяжы, ты не паверыш, што здарылася! — сказаў Юэн.

Роні стала цікава.

— Па вас відаць, нешта добрае.

— Не тое слова, — усміхнуўся Малыш Кліп. — Сама ўбачыш.

Роня пабегла да замка. Сапраўды было б някепска чаму-небудзь парадавацца. Неўзабаве яна ўжо стаяла ля дзвярэй каменнай залы, з-за якіх раздаваўся такі гучны і вясёлы Мацісаў смех, што ўсе Роніны турботы зніклі. Чаму ж ён так смяецца? Дзяўчынка з цікаўнасцю зазірнула ў залу. Убачыўшы дачку, Маціс кінуўся да яе і абняў. Потым высока падняў і закружыў, такі ён быў шчаслівы.

— Роня мая! — крычаў Маціс. — Ты маеш рацыю! Навошта праліваць кроў? Цяпер Борка сам стралой вылеціць з нашага замка, гэта дык дакладна!

— Чаму? — запыталася Роня.

— Глядзі! — паказаў ён на нешта. — Паглядзі, каго я толькі што злавіў уласнымі рукамі!

Узбуджаныя разбойнікі з галёканнем насіліся па каменнай зале, таму Роня не адразу разгледзела, на што там указваў Маціс.

— Вось так, Роня, цяпер я скажу Борку: «Сыходзіш ці застаешся? Хочаш атрымаць назад сваё гадзюня ці не?»

Тут яна ўбачыла Бірка. Ён ляжаў у дальнім куце, звязаны па руках і нагах, са скрываўленым ілбом, у вачах застыў адчай. А вакол скакалі разбойнікі Маціса, крычалі і дражнілі яго:

— Гэй ты, сын Боркі, табе ўжо час дадому!

Роня ўскрыкнула, і з яе вачэй пырснулі слёзы лютасці.

— Так нельга рабіць! — закрычала яна і накінулася на Маціса з кулакамі. — Ты звер! Так нельга рабіць!

Маціс рэзка апусціў яе на падлогу, цяпер ён ужо не смяяўся. Ён спалатнеў ад злосці.

— Як нельга рабіць, дачка мая? — з пагрозай вымавіў Маціс.

— Я табе скажу як! — заходзілася Роня. — Крадзь грошы, рэчы і любое барахло, але нельга красці людзей! Інакш я болей табе не дачка!

— Якіх людзей? — вымавіў Маціс не сваім голасам. — Я злавіў гэта змеяня, гэту вош, гэтага шчанюка, каб нарэшце ачысціць замак маіх прабацькоў. Хочаш ты быць маёй дачкой ці не.

— Цьху на цябе! — выкрыкнула дзяўчынка.

Лысы Пер падышоў і стаў паміж імі. Ён ніколі не бачыў у Маціса такога скамянелага і страшнага твару і моцна спужаўся.

— Ці так размаўляюць з бацькам? — запытаўся стары і ўзяў Роню за руку. Але яна вырвалася.

— Цьху на цябе! — паўтарыла Роня.

Маціс, здавалася, яе не чуў. Яна для яго быццам больш не існавала.

— Ф'юск, — прамовіў ён тым жа страшным гола-сам, — ідзі да расколіны і перадай Борку, што я буду чакаць яго там заўтра на досвітку. Скажы, лепш яму прыйсці!

Лувіса моўчкі назірала за ўсім, хмурылася, але нічога не казала. Урэшце яна падышла да Бірка і, убачыўшы рану ў яго на лбе, прынесла гліняны гаршчок з зёлкамі ды збіралася яе апрацаваць, але Маціс зароў:

— Прыбяры рукі ад гэтага выроддзя!

— Выроддзе ці не, — сказала Лувіса, — а рану трэба прамыць!

І занялася хлопцам. Маціс падскочыў да жонкі, схопіў і шпурнуў праз усю залу. Калі б яе не злавіў Кнутас, яна б ударылася аб ложак. Такого абыходжаньня Лувіса не стрывала. А паколькі да Маціса было не дацягнуцца, Кнутас атрымаў такую аплявуху, што ажно гул пайшоў. Так яна аддзячыла яму, што той не даў ёй пабіцца аб ложак.

— Прэч адсюль, вы ўсе! — закрычала Лувіса. — Каціцеся на ўсе чатыры бакі, ад вас адно толькі зло! Чуеш мяне, Маціс, ты таксама!

Маціс зыркнуў на жонку. Ад такога позірку ў любога душа б зайшлася, ды толькі не ў Лувісы. Яна стаяла, скрыжаваўшы рукі, і глядзела, як ён выйшаў з каменнай залы, а за атаманам пацягнуліся і ўсе разбойнікі. Але Маціс нёс на плячы Бірка, і медныя валасы закрывалі хлопцаў твар.

— Цьху на цябе, Маціс! — крыкнула Роня, і цяжкія дзверы за ім зачыніліся.

Той ноччу Маціс не паклаўся, як звычайна, побач з Лувісай.

— Ну і цудоўна, — сказала яна. — Цяпер можна спаць хоць упоперак.

Але так і не заснула. Таму што чула, як у адчаі плача яе дзіця, і не магла суцешыць яго, бо дачка не пускала да сябе. Гэтую ноч Роня мусіла перажыць сама. Яна доўга ляжала без сну і так ненавідзела бацьку, што адчувала, як сэрца сціскаецца ў грудзях. Як цяжка ненавідзець таго, каго так любіла, колькі сябе памятаеш. Гэта была найжахлівейшая ноч у яе жыцці.

Нарэшце дзяўчынка правалілася ў сон, але прагнулася на світанку. Хутка ўзідзе сонца, і ёй трэба

паспець да прорвы, каб убачыць, што будзе. Лувіса паспрабавала яе спыніць, ды Роня стаяла на сваім. Яна пайшла з залы, і Лувіса моўчкі рушыла за дачкой. І вось, як і тады, Маціс і Борка са сваімі шайкамі стаялі адзін насупраць аднаго паабапал расколіны. Там была і Ундзіса, Роня здалёк пачула яе галашэнне і праклёны. Яна прабірала Маціса апошнімі словамі. Але таму гэта хутка надакучыла.

— Супакой сваю жонку, Борка, — сказаў ён. — Някепска б вам было паслухаць, што я хачу сказаць.

Роня стала за спінай бацькі: так яна ўсё добра бачыла, але ён не бачыў яе. Хаця і таго, што яна чула, было занадта. Побач з Мацісам стаяў Бірк. Хлопца развязалі, але на шыю накінулі вяроўку, канец якой Маціс трымаў у руцэ, нібы вёў сабаку.

— Ты жорсткі чалавек, Маціс, — сказаў Борка. — І нізкі. Я магу зразумець, што ты хочаш нас выгнаць, але красці майго сына, каб змусіць нас сысці, — гэта нізка!

— Мне нецікава, што ты пра мяне думаеш, — адказаў Маціс. — Мне цікава, калі вы пакінеце мой замак.

У Боркі ад злосці словы захраслі ў горле. Доўгі час ён маўчаў, але ўрэшце выціснуў з сябе:

— Спачатку трэба знайсці іншае бяспечнае месца. Гэта даволі складана. Але калі ты вернеш мне сына, даю слова, што мы сыдзем да канца лета.

— Добра, — сказаў Маціс. — Тады і я даю табе слова, што вярну твайго сына да канца лета.

— Я думаю, ты вернеш мне яго зараз.

— А я думаю, што зараз ты яго не атрымаеш. Але ў замку поўна падземных камер, і ў твайго сына будзе дах над галавой на выпадак дажджлівага лета. Можаш не хвалявацца.

Роня ціха застагнала. Вось што ўчыніць яе бацька, калі Борка — як сказаў Маціс — стралой не вылеціць з іх замка проста цяпер. Інакш Бірка замкнучь у падзямеллі да канца лета. Але доўга яму там не выжыць, гэта Роня ведала. Ён памрэ, і ў яе больш не будзе брата. І бацькі, якога яна так любіць, у яе таксама не будзе. Як жа гэта балюча! Яна хацела пакараць Маціса за тое, што больш не магла быць ягонай дачкой, хацела, каб ён пакутаваў, як і яна сама. О, як горача Роня прагнула разбурыць яго план і перашкодзіць яму! І раптам дзяўчынка зразумела як. Цяпер яна ведала, што рабіць. Яна ўжо аднойчы пайшла на такое і таксама ў лютасці, але нават і блізка не ў такой, як цяпер. Амаль у бяспамяцтве яна сарвалася з месца і пераляцела праз расколіну. Маціс убачыў яе і нема закрычаў. Так крычаць дзікія жывёлы ў смяротнай агоніі, кроў застыла ў жылах ягоных разбойнікаў, бо такога страшнага голасу яны ніколі не чулі. А потым яны ўбачылі Роню, іх Роню, на тым баку прорвы, на баку ворага. Немагчыма было ўявіць нічога горшага і больш незразумелага. Разбойнікі Боркі таксама стаялі агаломшаныя. Яны глядзелі на Роню так, нібы сярод іх прызямлілася лютая вятрунняя. Борка адразу разгубіўся, але хутка авалодаў сабой. Ён уцяміў, што цяпер сітуацыя цалкам перамянілася. Гэтая маленькая вятрунняя, дачка Маціса, прыляцела яму на дапамогу. Чаму яна зрабіла такую дурасць, Борка не разумее, але ўсміхнуўся і хуценька накінуў ёй на шыю вяроўку.

— Пад гэтай паловай замка таксама поўна падземных камер. І ў тваёй дачкі таксама будзе дах над галавой на выпадак дажджлівага лета. Можаш не хвалявацца, Маціс!

Але Маціса нішто не магло супакоіць. Як паранены мядзведзь, ён стаяў гайдаючыся, нібы спрабуючы суняць боль. Роня заплакала, убачыўшы яго такім. Маціс выпусціў вяроўку, на якой трымаў Бірка, але хлопец не зрушыў з месца. Бледны, ён у распачы глядзеў на Роню паўз пралом і бачыў яе слёзы. Ундзіса падышла і штурхнула дзяўчынку:

— Плача яна! Я б таксама плакала, калі б мой бацька быў такі звер.

Але Борка рэзка абарваў яе і сказаў не лезці не ў свае справы.

Роня сама назвала Маціса зверам, але цяпер ёй хацелася суцешыць бацьку, аблегчыць пакуты, якія яна яму прынесла. Лувіса таксама хацела яго суцешыць, як заўжды, калі ён трапляў у бяду. Цяпер яна стаяла побач з ім, але той яе не заўважаў. Маціс цяпер нічога не заўважаў. Ён быў адзін ва ўсім свеце.

— Дык што, Маціс, вернеш мне сына ці не? — зноў гукнуў Борка.

Але Маціс па-ранейшаму моўчкі разгойдваўся.

— Ты вернеш мне сына?! — раўнуў Борка.

Нарэшце Маціс ачомаўся.

— Вядома, забірай, — сказаў ён абыякава. — Калі захочаш.

— Я хачу зараз, — сказаў Борка. — Не ў канцы лета, а зараз.

Маціс кіўнуў.

— Калі захочаш, я ж сказаў.

Здавалася, гэта яго больш не цікавіла.

— Тады і тваю дачку я табе вярну зараз, — усміхнуўся Борка. — Абмен дык абмен, калі ты па-іншаму не разумееш, сабака!

— У мяне няма дачкі, — прагаварыў Маціс.

Боркава шчаслівая ўсмешка згасла.

— У сэнсе? Што ты яшчэ прыдумаў?

— Забірай свайго сына, але дачку ты мне вярнуць не можаш. У мяне няма дачкі.

— Але ў мяне ёсць! — крыкнула Лувіса так гучна, што крумкачы ўзняліся з вежы. — І сваё дзіця я хачу атрымаць назад, зразумеў, Борка? Зараз жа!

Потым яна зірнула на Маціса.

— Нават калі яго бацька страціў розум!

Маціс павярнуўся і цяжкімі крокамі пайшоў прэч.

Некалькі дзён Маціс не з'яўляўся ў каменнай зале, і ля Воўчай цясніны, калі мянялі дзяцей, яго не было. Па Роню хадзіла Лувіса, разам з Ф'юскам і Юэнам, якія вялі Бірка. Борка, Ундзіса ды іхнія разбойнікі ўжо чакалі. Ундзіса, заўважыўшы Лувісу, зларадна закрычала:

— Што, гэтаму выкрадальніку дзяцей сорамна паказацца на людзях?

Лувіса ёй не адказала. Яна абняла Роню і хацела проста, без перапалак, адвесці яе дадому. Лувіса шмат разважала, чаму яе дачка добраахвотна аддала сябе ў рукі Боркі, але тут усё стала зразумела. Дзеці глядзелі адно на аднаго так, нібыта былі адны ў Воўчай цясніне, ды і ўва ўсім свеце. Так, іх дваіх відавочна нешта звязвала. Ундзіса таксама адразу гэта заўважыла, і ўбачанае ёй зусім не спадабалася. Яна рэзка тузанула Бірка за руку:

— Што табе да яе?

— Яна мая сястра, — адказаў Бірк. — Яна выра-
тавала мне жыццё.

Роня прытулілася да Лувісы і заплакала.

— А ён уратаваў маё, — прамармытала дзяў-
чынка.

Борка пачырванеў ад гневу.

— Мой сын за маёй спінай водзіць сяброўства з нашчадкамі майго лютага ворага?

— Яна мая сястра, — паўтарыў Бірк, не адводзячы вачэй ад Роні.

— Сястра! — ускрыкнула Ундзіса. — Ха-ха, паглядзім, што ты запяеш праз пару год!

Яна схапіла Бірка і пацягнула прэч.

— Не дакранайся да мяне! — вырваўся Бірк. — Сам пайду, не чапай мяне!

Ён павярнуўся і пакрочыў.

— Бірк! — у распачы крыкнула Роня.

Але той хутка знік з вачэй. Застаўшыся сам-на-сам з дачкой, Лувіса пачала была распытваць яе, але яна не адказвала.

— Не размаўляй са мной, — сказала Роня.

Тады Лувіса пакінула дзяўчынку ў спакоі, і так яны моўчкі ішлі дадому. Лысы Пер сустрэў Роню як урагаваную ад смяротнай небяспекі.

— Як добра, што ты жывая, — узрадаваўся ён. — Беднае дзіця, я так за цябе хваляваўся!

Роня прамінула яго, моўчкі забралася ў ложка і апусціла полаг.

— Бяда пасялілася ў нашым замку, — змрочна пахітаў галавой стары і шапнуў Лувісе: — Маціс у маёй спальні. Ляжыць, глядзіць у столь і не кажа ані слова. Не хоча падымацца і адмаўляецца ад ежы, што з ім рабіць?

— Згаладнее — прыйдзе, — вырашыла Лувіса.

Але і яна непакоілася, таму на чацвёрты дзень пайшла ў пакой Лысага Пера.

— Хадзем есці, Маціс! — паклікала яго Лувіса. — Годзе! Усе сядзяць за сталом і чакаюць толькі цябе.

Маціс нарэшце прыцягнуўся, такі замаркочаны і змарнелы, што цяжка было пазнаць. Ён моўчкі сеў за стол і пачаў есці. Разбойнікі таксама маўчалі. Так ціха ў каменнай зале ніколі не было. Роня сядзела на сваім звычайным месцы, але Маціс на яе не глядзеў. Яна таксама пазбягала падымаць на яго вочы. Толькі адзін раз цішком зірнула і ўбачыла незнаёмага Маціса, які ледзь нагадаў яе бацьку. Так, ён

выглядаў зусім па-іншаму і як жудасна! Роні захацелася ўцячы і знікнуць, уцячы ад Маціса, уцячы і пабыць на самоце. Але яна засталася на месцы, не ў сілах даць рады распачы, што на яе абрынулася.

— Ну што, наеліся, гаваруны? — змрочна запыталася Лувіса, калі талеркі апусцелі.

Нават яна не магла вынесці такой цішыні. Разбойнікі з невыразным мармытаннем падняліся і паспешна зазбіраліся да коней, якіх ужо чацвёрты дзень не выводзілі са стайні. Калі атаман валяўся ў Лысага Пера і таропіўся ў сцяну, яны, вядома, не выязджалі з замка. Што, на іх думку, было вельмі прыкра, бо акурат у гэты час праз лес праходзіла найбольш падарожнікаў. Маціс, так і не прамовіўшы ні слова, знік з каменнай залы, і больш у той дзень яго не бачылі.

Роня зноў збегла ў лес. Чатыры дні яна шукала там Бірка, але яго, незразумела чаму, не было. Што з ім зрабілі? Замкнулі, каб не змог выбірацца ў лес і бачыцца з ёй? Цяжка было чакаць і нічога не ведаць дакладна. Дзяўчынка доўга сядзела ля возера, а вакол усё гэтак жа красавала вясна. Але без Бірка нават вясна не цешыла Роню. Яна згадала, як цудоўна ёй некалі было ў лесе адной. Здавалася, так даўно! Цяпер ёй хацелася ўсё дзяліць з ім. Відаць, сёння ён таксама не прыйдзе. Роня чакала цэлы дзень і ўрэшце стамілася і сабралася ісці дадому.

І тут з'явіўся Бірк. Яна пачула ягоны свіст сярод соснаў і, ашалеўшы ад радасці, кінулася туды. Гэта сапраўды ён! Цягне нейкі вялікі мех.

— Я збіраюся жыць у лесе, — патлумачыў хлопц. — Не магу болей у замку Боркі.

— Чаму? — здзівілася Роня.

— Хопіць з мяне і трох дзён бясконцых папрокаў і лаянкі, — адказаў Бірк.

«Мацісава маўчанне горшае за лаянку», — падумала дзяўчынка. І раптам зразумела, што трэба зрабіць, як вырвацца з гэтага невыноснага стану! Бірк здолеў, чаму яна не здолее?

— Я таксама не хачу жыць у замку Маціса, — выпаліла Роня. — Не хачу! Не хачу!

— Я нарадзіўся ў пячоры і змагу там жыць. А ты зможаш?

— З табой дзе заўгодна. Асабліва ў Мядзведжай пячоры!

У гарах паблізу хапала пячор, але ніводная не параўналася б з Мядзведжай. Роня даўным-даўно пра яе ведала, з першых дзён у лесе. Маціс ёй паказаў. Ён, бывала, жыў там у маладосці. Улетку. Зімой у пячоры спяць мядзведзі, патлумачыў яму Лысы Пер. Таму Маціс назваў яе Мядзведжай, і з таго часу імя прырасло. Пячора месцілася высока над ракой, наўпрост паміж дзвюма гарамі. Да яе вёў толькі вузкі небяспечны выступ. Але перад самым уваходам у пячору ён пашыраўся і ўтвараў пляцык. Там, высока над імклівай ракой, можна было сядзець і назіраць, як над гарамі і лесам ва ўсёй красе паўстае новы дзень. Роня сустрэла там шмат дзён. Так, гэтае месца пасавала для жыцця, яна ведала дакладна.

— Сёння ноччу я прыйду ў Мядзведжую пячору, — сказала дзяўчынка. — Ты будзеш там?

— Так, а дзе ж яшчэ? — адказаў Бірк. — Тады я цябе чакаю.

Лувіса спявала для Роні Воўчую песню, як і заўсёды напрыканцы дня, радаснага альбо сумнага.

«Сённяя я апошні раз яе чую», — падумала Роня, і гэта была нялёгкая думка. Цяжка пакідаць маці, але яшчэ цяжэй больш не быць дачкой Маціса. Таму яна сьдзе ў лес і ўжо ніколі не пачуе Воўчай песні. Сьдзе зараз. Як толькі засне Лувіса. Дзяўчынка ляжала ў сваім ложку, глядзела на агонь і чакала. Лувіса доўга неспакойна варочалася, але ўрэшце суцішылася, і па яе дыханні Роня зразумела, што тая спіць. Тады яна на дыбачках падышла і ў святле агню доўга стаяла і глядзела на спячую маці. «Дарагая мая Лувіса, — падумала Роня, — можа, мы сустрэнемся зноў, можа, не».

Расплеценыя валасы Лувісы размяталіся па падушцы. Роня правяла пальцам па чырвона-рудым кудзеры. Няўжо гэта сапраўды яе маці? У сне яна выглядае зусім як дзяўчынка. Стомленая і самотная, бо Маціса не было побач. А цяпер яшчэ і дачка яе пакідае.

— Прабач, — шапнула Роня, — але па-іншаму нельга!

Яна бязгучна выслізнула з каменнай залы і забрала з каморы мех з рэчамі. Ён быў такі цяжкі, што Роні ледзь ставала сілы яго цягнуць. Таму, дабраўшыся да Воўчай цясніны, дзяўчынка ў знямозе кінула мех проста пад ногі Ш'еге і Шурму. Яны стаялі на варце той ноччу. Мацісу апошнім часам было не да выстаўлення аховы, за што з вялікім імпэтам узяўся Лысы Пер. Ш'еге вырачыўся на Роню.

— Каб мяне разарвала лютая вятрунняя, ты куды сабралася пасярод ночы?

— Цяпер я буду жыць у лесе, — сказала дзяўчынка. — Перадайце Лувісе.

— А чаму ты сама ёй не сказала? — пацікавіўся Ш'еге.

— Яна б не адпусціла! Не хачу, каб мяне затрымлівалі.

— А што падумае твой бацька? — запытаўся Шурм.

— Мой бацька? — задуменна перапытала Роня. — Хіба ў мяне ёсць бацька?

Дзяўчынка працягнула разбойнікам руку на развітанне.

— Прывітайце ад мяне астатніх! Асабліва Лысага Пера! Згадвайце пра мяне часам, калі будзеце спаваць і танцаваць.

Тут Ш'еге і Шурм не вытрымалі. Іх вочы напоўніліся слязьмі, і Роня крыху паплакала разам з імі.

— Думаю, з танцамі ў нашым замку скончана, — горка сказаў Ш'еге.

Роня падняла мех і ўскінула на плячо.

— Скажыце Лувісе, каб моцна не смуткавала і не хвалявалася. Яна заўсёды знойдзе мяне ў лесе, калі захоча.

— А што перадаць Мацісу? — спытаў Ш'еге.

— Нічога, — уздыхнула Роня.

І пайшла прэч. Ш'еге і Шурм моўчкі глядзелі ёй услед, пакуль яна не знікла за паваротам.

Была глыбокая ноч, высокая ў небе ззяў месяц. Дзяўчынка спынілася адпачыць на беразе возера, села на камень і зразумела, як зацішна ў яе лесе. Яна прыслухалася, але не пачула ані гуку. Вясновы лес ноччу, здавалася, поўніўся таямніцамі, чараўніцтвам і чымсьці дзіўным і старадаўнім. Вядома, у ім да таго ж таілася мноства небяспек, але Роня не баялася. «Калі б не вятрунні, тут было б гэтак жа спакойна, як у замку, — падумала яна. — Лес заўсёды быў маім домам, пагатоў цяпер, калі іншага няма».

Перад ёй чарнела возера, толькі вузкая месяцовая сцяжынка зіхацела на цёмнай вадзе. Роня ўзрадавалася такой прыгажосці. Так дзіўна адначасова пачувацца і сумнай, і шчаслівай. Сумавала яна праз Маціса і Лувісу, а радавалася, бо яе ахінала такая чароўная, прыгожая, ціхая вясновая ноч. Цяпер яна будзе жыць тут. З Біркам. Дзяўчынка ўспомніла, што ён чакае яе, дык чаго ж яна сядзіць ды разважае? Яна падхапілася і падняла мех. Да пячоры яшчэ далёка, і дарогі туды няма. Але Роня ўсё адно ведала, куды ісці, як ведаюць дзікія жывёлы, цёмныя тролі, кашлатыя вохі ды шэрыя гномы. Дзяўчынка спакойна тупала праз заліты месяцовым святлом лес, прабіралася паміж соснамі ды елкамі, ступала па моху і чарнічніку, мінала пахкія імшары і цёмныя бяздонныя лясныя азяркі, пералазіла замшэлыя паваленыя дрэвы і пераходзіла бруістыя ручаіны. Яна крочыла да Мядзведжай пячоры праз увесь лес і ні разу не заблукала. На адным з валуноў танцавалі цёмныя тролі. Лысы Пер казаў, такое здараецца толькі ў тыя ночы, калі шмат месяцовага святла. Роня спынілася і крыху паназірала за імі, тролі яе не заўважылі. Дзіўны ў іх быў танец. Яны павольна нязграбна гайдаліся і буркаталі нешта неразборлівае. То іх вясновы спеў, тлумачыў Лысы Пер. Ён паспрабаваў паўтарыць, але атрымалася зусім не падобна да таго, што дзяўчынка чула цяпер. Гэты спеў гучаў куды больш сумна і старажытна. Падумаўшы пра старога, яна згадала пра Маціса і Лувісу, і ў яе сціснула сэрца.

Але Роня на ўсё забылася, калі нарэшце прыйшла да пячоры і ўбачыла агонь. Так, Бірк расклаў вогнішча на пляцоўцы перад уваходам, каб яны не змерзлі прахалоднай вясновай ноччу. Польшыя зырчэла і гуло.

Дзяўчынка заўважыла яго здалёк і згадала, што Маціс, бывала, казаў: «Дзе дом, там і агонь!»

«А дзе агонь, там і дом», — сказала сабе Роня.

Мядзведжая пячора стане іх домам! Бірк спакойна сядзеў каля вогнішча і еў смажанае мяса. Хлопец нанізаў кавалак на галінку і падаў ёй.

— Я даўно цябе чакаю, — сказаў ён. — Паеж, перш чым заспяваеш Воўчую песню!

11

Дзеці ўладкаваліся на ляжанках з яловых галін, і Роня паспрабавала спець для Бірка Воўчую песню. Але ўспомніла, як Лувіса спявала для яе з Мацісам, калі ў іх замку ўсё было па-ранейшаму, і ў дзяўчынка так заняла ў грудзях, што яна не магла працягваць. Ды і Бірк ужо заснуў. Увесь дзень, чакаючы яе, ён прыбіраў пячору пасля мядзведзяў, якія спалі там узімку. А яшчэ нацягаў сухіх дроў для вогнішча і яловых лапак для пасцеляў. Хлопец завіхаўся ўвесь дзень і таму хутка заснуў. А Роня ўсё ляжала без сну. У пячоры было цёмна і холадна, але дзяўчынка не мерзла. Бірк паслаў на яе купу галінак казіную шкуру, а яна ўзяла з сабой цёплую мяккую коўдру з вавёрчыных шкурак. Не, Роня не мерзла. Ды сон усё адно не ішоў. Доўгі час яна ляжала і пачувалася зусім не такой шчаслівай, як уяўляла. Праз уваход у пячору было бачна светлае яснае вясновае неба, далёка ўнізе гула рака, і ад гэтага Роня стала лягчэй. «Над замкам Маціса такое ж неба, — падумала яна, — ды і рака шуміць зусім як дома». І дзяўчынку агарнуў сон.

Дзеці прачнуліся, калі сонца паднялося над вер-
халінамі за ракой. Асляпляльнае і чырвонае, яно
вынырнула з ранішняга туману і, як агнём, ахапіла
ўвесь лес.

— Я зусім змёрз, — здрыгануўся Бірк. — Але на
досвітку самы халодны час, потым робіцца цяплей.
Гэта мяне радуе.

— Вогнішча б мяне больш парадавала, — адка-
зала Роня.

Яна таксама дрыжэла. Бірк раздзьмуў вуголле,
што тлела пад попелам. І дзеці, сеўшы ля агню, елі
хлеб і пілі рэшту казінага малака, якое Роня прынес-
ла ў драўлянай біклажцы. Зрабіўшы апошні глыток,
дзяўчынка сказала:

— Цяпер будзем піць толькі крынічную ваду.

— Тут не атлусцееш, — кіўнуў Бірк. — Але і ад
голаду не памрэш.

Яны паглядзелі адно на аднаго і засмяяліся.
Жышчэ ў Мядзведжай пячоры будзе нялёгкае, але іх
гэта не пужала. Роня нават не памятала, што сума-
вала ноччу. Цяпер дзеці паелі, сагрэліся, пачынаў-
ся цудоўны новы дзень, і яны былі вольныя, нібы
птушкі. Яны толькі цяпер зразумелі. Усё, што апошні
час прыгнятала і засмучала іх, знікла, і Роня з Біркам
больш ні пра што не думалі.

— Роня! — сказаў Бірк. — Мы такія вольныя, што
хочацца смяяцца, разумееш?

— Так, і ўсё гэта — наша валадарства, — адказа-
ла яна. — Ніхто не можа ў нас яго адабраць ці пра-
гнаць нас адсюль.

Бірк з Роняй грэліся ля вогнішча, сонца ўзбіра-
лася ўсё вышэй, унізе раўла рака, навакол абуджаў-
ся лес. Лісце пяшчотна шапацела ад ранішняга

ветрыку, кувала зязюля, недзе побач па сасне стукаў дзяцел, з іншага боку ракі да вады падышоў ласіны статак. Дзеці сядзелі побач, і абое пачуваліся так, нібы і рака, і лес, і ўсё жывое ў лесе належала ім.

— Закрый вушы, зараз будзе мой вясновы крык! — сказала Роня і закрычала, ажно рэха пракацілася па гарах.

— Трэба тэрмінова зрабіць адну рэч, — зазначыў Бірк. — Прынесці мой арбалет, пакуль на твой крык не зляцеліся лютыя вятрунні.

— Прынесці... адкуль? З замка Боркі?

— Не, з лесу побач. Я не мог прыцягнуць усё адразу. Таму схаваў у дупло яшчэ некаторыя прылады, якія нам спатрэбяцца.

— Маціс яшчэ не дазваляе мне арбалет, — сказала Роня. — Але я зраблю сабе лук, калі ты дасі мне нож.

— Дам, толькі асцярожна, не згубі. Гэта самае каштоўнае, што ў нас ёсць, не забывайся. Без нажа ў лесе не абысціся.

— Тут шмат без чаго не абысціся. Напрыклад, без вядра для вады. Ты пра яго думаў?

— Вядома, думаў, — засмяўся Бірк. — Але вядро ад гэтага не з'явілася.

— А я акурат ведаю, дзе яго ўзяць.

— Дзе?

— Каля Лувісінай лекавай крыніцы. Учора яна выправіла туды Стуркаса, каб ён прынёс вады Лысаму Перу: у таго забалеў живот. Але за Стуркасам пагналіся дзве лютыя вятрунні, таму ён кінуў вядро і ўцёк. Мо ў мяне атрымаецца яго апярэдзіць, бо Лувіса дакладна прымусіць Стуркаса схадзіць па вядро!

І дзеці стрымгалоў пабеглі праз увесь лес. Праз нейкі час яны вярнуліся ў пячору. Роня з вядром, а Бірк з арбалетам ды іншымі прыхаванымі скарбамі. Ён расклаў іх перад уваходам у пячору і паказаў Роні. Сякера, тачыльны камень, невялікі кацёл, нерат, пастка для птушак, стрэлы для арбалета, кароткая дзіда — самыя неабходныя рэчы для таго, хто збіраецца жыць у лесе.

— Ты сапраўды ведаеш, што можа прыдацца, — ухваліла Роня. — Нам давядзецца здабываць ежу, абараняцца ад лютых вятруннjų і драпежнікаў.

— Так, — адказаў Бірк. — Мы мусім...

Ён не дагаварыў, бо Роня раптоўна схапіла яго за руку і спалохана прашаптала:

— Цішэй! У пячоры нехта ёсць!

Роні з Біркам амаль перасталі дыхаць і прыслухаліся. Так, пакуль яны адсутнічалі, у пячору сапраўды нехта прабраўся. Бірк падняў дзіду, дзеці моўчкі стаялі і чакалі. Знутры даносіліся нейкія гукі, і як жахліва было не ведаць, хто там. Выглядала, што істот шмат. А раптам у пячоры затаілася зграя лютых вятруннjų, якія вось-вось вылецяць і раздзяруць іх на шматкі? Нарэшце прыслухоўвацца і чакаць стала невыносна.

— Вылятайце, лютыя вятрунні! — закрычаў Бірк. — Калі не баіцеся найвастрэйшай дзіды ва ўсім лесе!

Але ніхто не вылецеў. Затое раздалося злоснае шыпенне:

— Слухайце, шэрыя гномы, у нашым лесе чалавек! Усе шэрыя гномы, біце і кусайце!

Тут Роня разышлася не на жарты.

— Вымятайцеся! — закрычала яна. — Каціцеся ў пекла! Іначай я павырываю ўсе вашыя космы!

З пячоры палезлі шэрыя гномы. Яны шыпелі на Роню — тая шыпела на іх. А калі Бірк пагразіў ім здідай, гномы гурбой рынуліся ўніз. Яны паўзлі па стро́ме, чапляліся за выступы і ўцякалі да ракі. Але некаторыя зрываліся і з раззлаваным піскам шлёпаліся наўпрост у ваду, так што неўзабаве цэлыя купкі шэрых гномаў несла прэч на хвалях. Хаця ўрэшце яны ўсё ж выбіраліся на бераг.

— Аказваецца, гэтыя нячысцікі добра плаваюць, — здзівілася Роня.

— І ядуць хлеб, — заўважыў Бірк, калі дзеці ўвайшлі ў пячору і ўбачылі, што шэрыя гномы склыгалі цэлы бохан.

Гномы больш ніяк не паспелі нашкодзіць, але хапала і таго, што яны забраліся ў пячору.

— Гэта вельмі кепска, — уздыхнула Роня. — Хутка ўвесь лес загудзе ад іх шыпення і балбатні, і кожная вятрунняя будзе ведаць, дзе мы жывём.

Але ў лесе Маціса нельга баяцца, гэта дзяўчынка чула з самага маленства. Да таго ж хвалявацца загадзя проста глупства, яны абое так лічылі. Таму дзеці спакойна ўпарадкавалі запасы ежы, зброю ды іншыя рэчы. Потым прынеслі вады з крыніцы непадалёк, паставілі на рацэ нерат, нацягалі да пячоры гладкіх камянёў з рачнога берага і склалі сапраўдную печ, а потым выправіліся шукаць добры ядловец на лук для Роні. Па дарозе дзеці заўважылі дзікіх коней, якія пасвіліся на сваёй улюбёнай палянцы. Роня з Біркам паспрабавалі падысці да Чмута і Шала, падзывалі іх рознымі пяшчотнымі мянушкамі, але дарэмна. Ні адзін, ні другі нічога не разумелі ў пяшчоце. Жарабцы лёгкім галопам паскакалі ў лес, відаць, у нейкае таёмнае месца, дзе ім ніхто не будзе надакучаць. Рэшту дня

Роня сядзела на пляцоўцы перад пячорай і майстравала лук і пару стрэл. Яна ахвяравала частку скуранога паса на цеціву. Потым доўга і старанна вучылася страляць, і ў выніку ў яе атрымалася выпусціць абедзве стралы. Роня шукала іх, пакуль не пачало цямець. Тады давялося адмовіцца ад росшукаў. Але яна моцна не засмуцілася:

— Заўтра выражу новыя!

— Не згубі нож! — нагадаў Бірк.

— Так, я памятаю, гэта самае каштоўнае, што ў нас ёсць. Нож і сякера!

Толькі цяпер дзеці заўважылі, што хочучь есці і што надышоў вечар. Дзень мінуў, а яны ўвесь час былі занятыя. Хадзілі, бегалі, нешта насілі, цягалі, уладкоўвалі, збіралі і зусім не мелі часу зважаць на голад. Але цяпер Бірк з Роняй накінуліся на хлеб, казіны сыр, бараніну і запівалі ўсё чыстай крынічнай вадой, як і казалі Роня. У гэтую пару года ночы былі светлыя, аднак стомленыя дзеці адчувалі, што дзень скончыўся, і хацелі спаць. Калі яны ўкляліся ў цёмнай пячоры, Роня зноў заспявала Бірку Воўчую песню, і гэтым разам атрымалася лепш. Але песня ўсё адно засмуціла дзяўчынку, і яна запыталася:

— Як думаеш, у замку пра нас успамінаюць? У сэнсе, нашы бацькі.

— Дзіўна, калі б не ўспаміналі, — адгукнуўся Бірк.

Роня праглынула ком у горле, перш чым загаварыла зноў.

— Як думаеш, яны сумуюць?

Бірк задумаўся.

— Кожны па-рознаму. Ундзіса сумуе, але больш злуецца, я думаю. Борка таксама злуецца, але больш сумуе.

— Лувіса дакладна сумуе, — сказала Роня.

— А Маціс? — запытаўся Бірк.

Роня доўга маўчала, а потым адказала:

— Думаю, ён рады, што я сышла. Цяпер будзе прасцей мяне забыць.

Ёй хацелася верыць ва ўласныя словы, але ў глыбіні душы дзяўчынка ведала, што гэта няпраўда. Ноччу ёй прысніўся Маціс, які зусім адзін сядзеў сярод цёмнага, чорнага лесу і плакаў так, што з яго слёз утварылася азярко. І глыбока ў тым азярку яна, маленькая, гулялася з шышкамі і камянямі, якія ён прынёс.

12

Наступным ранкам дзеці накіраваліся да ракі праверыць нерат.

— Яго трэба выцягваць раней, чым закуе зязюля, — сказала Роня.

Яна весела скакала па вузкай сцяжынцы, якая пяталяла па стромкім схіле гары сярод маладога бярэзніку. Дзяўчынка ўдыхала лёгкі прыемны пах бярозавых лісткоў — пах вясны, — пачувалася шчаслівай і таму скакала. Следам ішоў Бірк, ён яшчэ не зусім прачнуўся.

— Ага, калі будзе што выцягваць! Думаеш, там поўна рыбы?

— Тут водзяцца ласосі, — азвалася Роня. — Дзіўна будзе, калі ніводзін не ўблытаўся.

— Дзіўна будзе, калі ты, сястра мая, не плюхнешся ў раку.

— Гэта будзе мой вясновы плюх!

Бірк засмяўся.

— Вясновы плюх, так, гэтая сцяжынка проста для яго і прызначана. Цікава, хто яе пратаптаў?

— Можа, Маціс, — адказала Роня. — Калі жыў у Мядзведжай пячоры. Ён любіць ласося. Яму заўсёды падабалася рыба.

Тут яна змоўкла. Ёй не хацелася думаць, што любіць і чаго не любіць Маціс. Роня згадала сон і таксама паспрабавала прагнаць яго з галавы. Але гэтыя думкі вярталіся ўпарта, як авадні. Пакуль дзяўчынка не ўбачыла ласося, які біўся і ззяў лускай у іх нераце. Ён трапілася вялікая рыбіна, такой хопіць на некалькі дзён. Калі яны яе вымалі, Бірк задаволена сказаў:

— Ад голаду ты не памрэш, сястра мая, абяцаю.

— Да зімы, — сказала Роня.

Але да зімы было яшчэ далёка, навошта цяпер турбавацца? Ёй і так хапала змрочных думак. Дзеці вярнуліся ў пячору, несучы на галіне выпатрашанага ласося, а таксама цягнучы паваленую ветрам бярозку. Адны канцы скураных пасаў яны прымацавалі да яе краёў, а другімі кожны абвязаў сябе вакол пояса, і, як пара коней падводу, з цяжкасцю завалаклі камель наверх да пячоры. Яны хацелі вычасаць з дрэва міскі ды іншы посуд. Бірк задзеў сякерай нагу, калі абсякаў галлё. Ранка крывавіла, і хлопец пакідаў за сабой на сцежцы след, але не зважаў на тое.

— Няма чаго хвалявацца. Пацячэ і само перастане.

— Бач ты, зух які, — сказала Роня. — Вось унюхае мядзведзь і пойдзе па тваіх слядах намі паласавацца.

Бірк засмяяўся.

— Маёй дзідай паласуецца!

— Лувіса, — задуменна працягнула дзяўчынка, — заўсёды прыкладала да ран сухі белы мох. Думаю,

нам таксама варта яго назапасіць, бо хто ведае, калі ты наступны раз сябе секанеш.

Так яна і зрабіла: прынесла з лесу цэлую кіпу белага моху і расклала сушыцца на сонцы. Калі Роня вярнулася, Бірк працягнуў ёй кавалак смажанага ласоса. І яны доўга елі рыбу ды выстругвалі драўляныя місы. Пасячы бярозу на часткі было нескладана, дзеці працавалі па чарзе і ніхто больш не параніўся. Неўзабаве ў іх атрымалася пяць выдатных цурбаноў, якія так і прагнулі пераўтварыцца ў місы. Дзеці вырашылі, што пакуль хопіць і гэтага.

На трэці дзень Роня запыталася:

— Бірк, як на цябе, што горш: смажаны ласось ці мазалі на далонях?

Ён адказаў, што і тое, і іншае яму ўжо аднолькава абрыдла.

— Вось чаму я не прыхапіў якую стамеску! Выразаць посуд нажом — проста здзек.

Але іншага інструмента не было, і дзеці па чарзе рэзалі і дзяўблі, пакуль, нарэшце, не атрымалася нешта, падобнае да місы.

— Больш ніколі ў жыцці за гэта не возьмуся, — сказаў Бірк. — Завастру нож апошні раз. Давай сюды!

— Нож? — перапытала Роня. — Ён у цябе.

Бірк пахітаў галавой.

— Не, ты рэзала апошняя. Давай сюды.

— Няма ў мяне нажа, — паўтарыла Роня. — Ты што, не чуў?

— Куды ты яго падзела?

Роня ўспыхнула.

— Куды я яго падзела? Ты апошні ім карыстаўся!

— Няпраўда.

Спахмурнелыя, яны моўчкі шукалі нож. Усюды: у пячоры і на пляцоўцы звонку. І зноў у пячоры, і зноў на пляцоўцы. Але дарэмна. Бірк коса зірнуў на Роню.

— Я ж казаў, што нож — самае каштоўнае, што ў нас ёсць.

— Тады сачыў бы за ім лепей, — агрызнулася тая. — Каб ты ведаў, толькі нікчэмнікі вінавацяць іншых у сваіх праблемах.

Бірк спалатнеў ад гневу.

— Што, зноў за сваё, дачка разбойніка? Зусім не змянілася. І вось як з табой жыць!

— Ніхто цябе не прымушае, разбойнік Боркі! — выпаліла Роня. — Жыві са сваім нажом! Калі знойдзеш! Ды каціся ты!

Ад злосці з яе вачэй пырснулі слёзы, і дзяўчын-ка пабегла ў лес, далей ад Бірка. Яна больш ніколі не хоча яго бачыць, больш ніколі нават слова яму не скажа! Бірк глядзеў ёй наўздагон. Ён таксама кіпеў і крыкнуў:

— Хай цябе схопяць лютыя вятрунні! Вы з імі аднаго роду!

Ягоны позірк зачапіўся за мох, якім была завалена пляцоўка. Бязглуздая Роніна задума! У лютасці хлопец раскідаў яго нагамі. Пад мохам ляжаў нож. Бірк доўга глядзеў на яго, перш чым падняць. Яны старанна шукалі нож і ў моху. Як ён туды патрапіў і па чыёй віне? У любым выпадку, мох тут апынуўся праз Роню, думаў Бірк. І ўвогуле, яна была запальчывая, сварлівая і ўпартая. Іначай ён пабег бы за ёй і сказаў, што нож знайшоўся. Але хай сабе шчасліва гуляе па лесе, пакуль не стоміцца і не пачне паводзіцца па-людску. Бірк абцёр ды завастрыў нож. Потым сядзеў, трымаў яго ў руцэ і думаў, як жа зручна той ляжыць у далоні. Выдатны нож, які да таго ж не знік. Затое гнеў знік. Цалкам сышоў, пакуль Бірк займаўся нажом. Ён мусіў радавацца. Цяпер у яго быў нож. Але не было Роні. І чаму так дзіўна шчыміць у грудзях? Жыві са сваім нажом! Вось што яна яму крыкнула! І хлопец зноў узлаваўся. Дзе тады будзе жыць Роня? Не яго справа, хай жыве дзе пажадае. Але калі яна ў бліжэйшы час не вернецца, няхай наракае на сябе. Ход у Мядзведжую пячору будзе закрыты. Бірк хацеў бы кінуць ёй гэта ў твар, але не шукаць жа Роню ў лесе толькі дзеля такога. Праз нейкі час яна прыйдзе і будзе ўпрошваць ды ўмольваць пусціць яе, захоча вярнуцца, і тады ён ёй усё выдасць.

— Раней трэба было прыходзіць! А цяпер позна! — сказаў Бірк уголас, каб пачуць, як яно гучыць, і здрыгануўся.

Хіба так размаўляюць са сваёй сястрой! Але гэта яе выбар. Ён яе не выганяў.

Хлопец пaeў ласасіны, пакуль чакаў. Першыя пару дзён рыба была неверагодна смачнай. Але калі ясі яе дзясяты раз запар, кавалкі становяцца колам у горле. Затое хоць якая ежа. Чым харчуецца Роня, блукаючы па лесе? Напэўна, ядомымі каранямі ды лісцем, калі зможа адшукаць. Але гэта таксама не ягоная справа. Няхай хоць памрэ з голаду. Сама так пажадала.

Роня ўсё не прыходзіла. Час ішоў і здаваўся такім пустым без яе. Бірк не мог знайсці сабе занятку. І шчымець у грудзях стала яшчэ горш. Хлопец убачыў, што над ракой уздымаецца туман. Потым згадаў, як даўным-даўно змагаўся за Роню з падземнікамі. Ён ніколі не размаўляў з ёй пра той выпадак, і яна, верагодна, не ведала, што падземнікі амаль зацягнулі яе да сябе. Як яна тады разышлася! І так укусіла яго ў шчаку, што дагэтуль застаўся невялікі шнар. Але Бірку Роня ўсё адно падабалася, так, падабалася яшчэ з іх першай сустрэчы. Толькі яна таго не ведала. Пра гэта ён таксама з ёй ніколі не размаўляў. Ды ўжо занадта позна. Цяпер ён будзе жыць у пячоры адзін. Са сваім нажом... Як яна магла сказаць яму такія жорсткія словы? Ён бы шпурнуў нож у раку, толькі б Роня вярнулася, цяпер Бірк гэта разумеў.

Па вечарах часта з'яўляўся туман, не было чаго турбавацца. Але хто ведае, падумаў хлопец, ці не распаўзецца ён па ўсім лесе менавіта сёння? Падземнікі могуць зноў падняцца з цёмных глыбінь. Хто тады абароніць Роню ад іх спеваў? Ну, гэта больш не ягоная

справа. Але як бы Бірк сябе ні пераконваў, далей тры-ваць ён не мог. Трэба бегчы ў лес, трэба знайсці Роню. І ён бег, пакуль зусім не запыхаўся. Бірк шукаў яе на ўсіх сцежках і ва ўсіх месцах, дзе, як яму здавалася, яна магла быць. Ён клікаў яе так гучна, што пужаўся ўласнага голасу, ды й можна было прыцягнуць увагу лютых вятрунняў. «Хай цябе схопяць вятрунні!» — вось што ён крыкнуў наўздагон Роні, з сорамам успомніў Бірк. Можа, так і здарылася, бо дзяўчынкі нідзе не было. А што, калі яна прыйшла ў замак Маціса? Мо ўкленчыла перад бацькам і вымольвае дазволу вярнуцца дамоў і зноў быць ягонай дачкой? Яна не будзе прасіцца назад у Мядзведжую пячору, не, Роня сумавала па Мацісе, гэта было відавочна. Хоць яна і намагалася не паказваць Бірку. Напэўна, радуецца, што яны пасварыліся і з'явілася нагода ўцячы з пячоры і ад таго, хто хацеў быць яе братам! Няма сэнсу шукаць далей. Цяпер ён адступіць, вернецца ў пячору і заста-нецца там адзін, як бы горка ні было.

Стаяў прыўкрасны, як Божы цуд, вясновы вечар, але Бірк нічога не заўважаў. Не бачыў траў і кветак, не чуў птушыных спеваў, не адчуваў пахаў — толькі боль унутры. Тут удалечыні, нібы ў смяротным стра-ху, заржаў конь. Хлопец пабег у той бок. Ён усё больш паглыбляўся ў лес, а ржанне рабілася ўсё гучнейшае. Неўзабаве на невяліччай палянцы паміж хвоямі Бірк заўважыў кабылу, з ірванай раны на яе грудзях свістала кроў. Яна спужалася чалавека, але не ўцякла, толькі ад-чайна заржала, нібыта папрасіла дапамогі і абароны.

— Небарака, — звярнуўся да кабылы Бірк. — Хто гэта цябе так?

І тут ён убачыў Роню. Яна выбегла з-за елак і кі-нулася да яго, твар яе змакрэў ад слёз.

— Ты бачыў мядзведзя? — закрычала дзяўчынка. — О Бірк, ён задраў яе жарабя, забіў яго!

Яна горка плакала, але Бірк не помніў сябе ад радасці. Роня была жывая, яе не крануў мядзведзь, і ні Маціс, ні лютыя вятрунні не адабралі яе ў яго, якое шчасце! Дзяўчынка падышла да кабылы, убачыла рану, і тут у ёй нібы загучаў голас Лувісы. Цяпер яна ведала, што рабіць. Роня крыкнула Бірку:

— Хутчэй! Прынясі белы мох, інакш яна сыдзе крывёй!

— А ты? Нельга заставацца тут адной, мядзведзь можа хадзіць паблізу.

— Бяжы! Я застануся з кабылай, ёй цяпер трэба суцяшэнне. І мох! Хутчэй!

І Бірк пабег. Увесь час, пакуль яго не было, Роня стаяла каля кабылы і абдымала яе за галаву. Дзяўчынка шаптала ёй пяшчотныя словы, суцяшала, як магла, а тая стаяла нерухома і слухала. Цяпер яна ўжо не ржала, магчыма, таму, што зусім знясілела. Раз-пораз усё яе цела скаланалася ад дрыжкаў. Мядзведзь пакінуў сур'ёзную рану. Бедная кабыла спрабавала абараніць сваё жарабя, але яно загінула. І, магчыма, цяпер яна адчувала, як павольна і няўмольна жыццё па кроплі пакідае і яе.

Звечарэла, неўзабаве надыдзе ноч, і, калі Бірк хутка не вернецца, кабыла не ўбачыць заўтрашняй раніцы. Але ён прыйшоў. І прынёс велізарны ахапак белага моху. Ніколі раней Роня яму так не радавалася, трэба будзе яму сказаць, але не цяпер. Цяпер трэба спяшацца. Дзедзі прыціснулі мох да раны, і ён адразу набрыняў крывёю. Тады яны наклалі яшчэ слой і замацавалі скуранымі пасамі. Кабыла спакойна дала ім усё скончыць, нібы разумела, што яе

лечаць. А вось кашлаты вох, які нечакана вытырк-
нуўся з-за бліжэйшай яліны, не разумеў.

— Навошта гэта рабіць? — змрочна запытаўся ён.

Але Роня з Біркам яму ўзрадаваліся, бо гэта зна-
чыла, што мядзведзя паблізу няма. Мядзведзі і ваўкі
баяліся лясных нячысцікаў. Ні кашлатым вохам, ні
цёмным тролям, ні лютым вятрунням, ні шэрым
гномам драпежнікі не пагражалі. Пачуўшы іх пах,
мядзведзь як хутчэй схваецца глыбока ў нетрах.

— Жарабяці, — працягнуў вох, — больш няма!
Згінула! Болей не скача.

— Мы ведаем, — сумна адгукнулася Роня.

У тую ноч дзеці засталіся ля кабылы. Было халод-
на, але яны гэтага не заўважалі. Роня з Біркам сядзелі
побач пад разлапістай ялінай і размаўлялі пра што
заўгодна, толькі не пра сварку. Быццам забыліся на
яе. Роня пачала была распавядаць, як мядзведзь задраў
жарабятка, але змоўкла. Гэта было занадта цяжка.

— Такое здараецца ў лесе Маціса і ва ўсіх ля-
сах, — уздыхнуў Бірк.

У сярэдзіне ночы дзеці змянілі мох на ране, по-
тым некаторы час паспалі і прачнуліся, калі пача-
ло віднець.

— Паглядзі, кроў спынілася, — узрадавалася
Роня. — Мох сухі!

Трэба было вяртацца ў пячору. Кабылу яны павя-
лі за сабой: не пакідаць жа яе проста так. Яна з цяж-
касцю, але ахвотна, рушыла за імі.

— На такую гару і здаровы конь не забярэцца, —
азначыў Бірк. — Што з ёй рабіць?

Каля пячоры, схаваная паміж хвоямі і бяроза-
мі, бегла крыніца, з якой дзеці бралі ваду. Туды яны
і прывялі кабылу.

— Пі, каб з'явілася новая кроў, — сказала Роня. Кабыла прагна і доўга піла. Потым Бірк прывязав яе да бярозы.

— Давядзецца табе застацца, пакуль рана не загоіцца. Сюды мядзведзь не дабярэцца, абяцаю.

Роня пагладзіла кабылу.

— Не журыся так моцна. Налета ў цябе будзе яшчэ адно жарабя.

Тут яна заўважыла, што са смочак кабылы капае малако.

— Гэта для твайго маленькага жарабяці, — прагаварыла дзяўчынка. — Але цяпер ты можаш аддаць яго нам.

Яна прынесла з пячоры посуд, якому нарэшце знайшлося прымяненне. Роня прынялася даць, і атрымалася цэлая міса. Для кабылы было вялікай палёгкай, што яе напоўненае вымя апусцела. А Бірк вельмі ўзрадаваўся малаку.

— Цяпер у нас ёсць свойская жывёла, — сказаў ён. — Трэба даць ёй імя. Што думаеш?

Роня думала нядоўга.

— Мо Лія? У Маціса ў дзяцінстве была кабыла, якую так звалі.

Бірк пагадзіўся, што гэта добрае імя для кабылы, якая ўжо не памрэ. Цяпер стала зразумела, што Лія будзе жыць. Дзеці нарвалі травы і прынеслі ёй, яна адразу захрумкала. Тады Роня з Біркам адчулі, што самі галодныя, і пайшлі да пячоры пад'есці. Лія павярнуў галаву і з трывогай паглядзела ім наўздагон.

— Не бойся, — звярнулася да яе Роня. — Мы хутка вернемся. Дзякуй за малако!

Якое неверагоднае шчасце зноў мець малако: свежае і ахалоджанае ў крынічнай вадзе. Дзеці сядзелі

на пляцоўцы перад пячорай, елі хлеб, пілі малако і назіралі, як узыходзіць сонца.

— Шкада, што нож згубіўся, — сказала Роня.

Тут Бірк дастаў нож і працягнуў ёй.

— Я яго знайшоў. Ён проста ляжаў пад мохам і чакаў, пакуль мы крычалі і сварыліся адно на аднаго.

Роня доўга маўчала, а потым вымавіла:

— Ведаеш, пра што я думаю? Як лёгка ўсё знішчыць праз нейкую дробязь.

— Давай цяпер будзем сцерагчыся дробязяў, — адказаў Бірк. — А ведаеш, пра што я думаю? Што ты мне даражэйшая за тысячу нажоў!

Роня зірнула на яго і ўсміхнулася:

— Ты што, блёкату аб'еўся?

Так Лувіса часам казалі Мацісу.

13

Міналі дні, вясну змяніла лета, прыйшла спякота. А яшчэ дажджы. Удзень і ўночы з неба лілася вада. Дрэвы досыць напіліся і зазеленелі, як ніколі раней. Пасля дажджу вярнулася сонца, такое гарачае, што ад зямлі валіла пара і напаўняла лес такімі пахамі, што Роня нават запыталася ў Бірка, ці пахне так хоць адзін іншы лес на зямлі. Той адказаў, што, напэўна, не. Лііна рана даўно загаілася. Дзеці адпусцілі яе на волю, і цяпер яна зноў жыла сярод дзікіх коней. Але па-ранейшаму давала малако. Па вечарах табун пасвіўся непадалёк ад пячоры, і Бірк з Роняй падыходзілі ды клікалі Лію. Тая адгукалася, і дзеці ішлі на яе ржанне: яна хацела, каб яе даілі.

Астатнія коні неўзабаве таксама перасталі баяцца людзей. Часам яны набліжаліся і з цікаўнасцю назіралі, як дояць Лію: такога дзіва яны ніколі не бачылі. Чмут і Шал часта стаялі настолькі блізка, што Лія прыціскала вушы і шчэрыла зубы. Але жарабцы не звярталі ўвагі. Яны па-ранейшаму гарэзілі, штурхаліся, рэзка ўскідвалі шыі ды скакалі: яны былі маладыя, і ім хацелася гуляцца. Потым раптам зрываўся ў галоп і знікалі ў лесе. Але наступным вечарам зноў круціліся побач. Цяпер дзеці з імі размаўлялі, і, нарэшце, жарабцы дазволілі сябе пагладзіць. Роня з Біркам гладзілі іх вельмі старанна, і, здавалася, коням гэта падабалася. Толькі ў іх вачах усё адно была насцярожанасць, нібыта яны хацелі сказаць: нас не падманеш!

Але аднойчы ўвечары Роня сказала:

— Я сказала, што хачу ездзіць верхам, — і буду!

Была чарга Бірка даіць Лію, а Чмут і Шал стаялі непадалёк і назіралі.

— Ты чуў, што я сказала? — запыталася ў жарабца Роня.

І раптам, схопіўшыся за Чмутаву грыву, заскочыла яму на спіну. Конь скінуў яе, але не так лёгка, як у першы раз. Цяпер яна была гатовая і моцна трымалася. Чмут доўга не мог яе пазбыцца, але ўрэшце з гнеўным воклічам Роня паляцела на зямлю. Дзяўчынка паднялася, паціраючы збітыя локці.

— Ты як быў нягоднік, так і застаўся, — сказала яна. — Але заўтра я прыйду зноў!

І прыйшла. Штовечар пасля даення Роня з Біркам спрабавалі прышчапіць Шалу і Чмуту добрыя манеры. Але гэтыя дзікуны абсалютна не жадалі вучыцца. Нарэшце, добра нападаўшыся, Роня сказала:

— На мне ўжо месца жывога не засталася, усё баліць! — і яна шлёпнула Чмута. — І гэта ўсё твая віна, прахвост!

Чмут спакойна стаяў побач і выглядаў вельмі задаволеным сабой. Роня заўважыла, што Бірк усё яшчэ змагаецца з Шалам. Гэты конь не саступаў Чмуту, але Бірк быў моцны і ўседзеў. Так, у яго сапраўды атрымалася: нарэшце Шал стаміўся і здаўся.

— Глядзі, Роня! — закрычаў хлопец — Ён суняўся!

Жарабец нервова заржаў, але ўсё ж такі застаўся на месцы. А Бірк так яго пагладжваў і нахвальваў, што Роня не вытрымала:

— Насамрэч ён такі ж прахвост, як і мой, і ты гэта ведаеш!

Яе зачাপіла, што Бірк перабароў свайго каня раней. І яшчэ больш дзяўчынка раззлавалася, калі наступныя некалькі дзён, пакуль яна, стоячы на каленях, даіла Лію, Бірк на Шале соўгаўся вакол і хваліўся, які ён вершнік.

— Сінякі сінякамі, — урэшце буркнула Роня, — але пачакай, я скончу і пакажу, як ездзяць верхам!

І яна паказала. Чмут мірна пасвіўся, калі дзяўчынка раптам зноў апынулася ў яго на спіне. Каню гэта не спадабалася, і ён усяляк спрабаваў яе скінуць, а калі не атрымалася, спужаўся, але яшчэ больш раз'юшыўся. Не, гэтым разам яна дакладна не зваліцца, вырашыла Роня. Дзяўчынка што было моцы ўчапілася ў Чмутаву грыву, сціснула ягоныя бакі каленямі і ўтрымалася. Тады ён панёсся наўпрост у лес, так што толькі яловыя галінкі світалі па баках. Чмут імчаў на злом галавы, і Роня ў жаху закрычала:

— Дапамажыце! Ён мяне заб'е, дапамажыце!

А той проста ашалеў. Ён ляцеў так, нібы хацеў выскачыць з уласнай скуры, і Роня ў любы момант магла грывнуцца на зямлю і зламаць шыю. Бірк на Шале кінуўся за імі. Шалу не было роўных у хуткасці, і ён неўзабаве дагнаў і перагнаў Чмута. Тады Бірк рэзка асадзіў свайго каня.

Чмут таксама спыніўся на поўнай хуткасці, і Роня амаль перакульнулася праз ягоную шыю. Ды зноў утрымалася і выпрасталася. Конь стаяў цалкам збіты з панталыку, апантанасць знікла. З яго шыі капала пена, а ногі дрыжалі. Але Роня гладзіла яго і бясконца хваліла, што ён так добра бег, і жарабец зусім супакоіўся.

— Насамрэч бізуна б табе ўсыпаць, — сказала яна. — Проста цуд, што я жывая!

— Яшчэ большы цуд, што мы едзем верхам, — заўважыў Бірк. — Цяпер гэтыя звяругі нарэшце зразумелі, што ад іх трэба і хто тут гаспадар.

Пусціўшы коней павольнай рыссю, дзеці вярнуліся да Ліі, узялі малако, пакінулі Чмута ды Шала пагуляць на волі і пайшлі назад у пячору.

— Бірк, — сказала Роня, — ты заўважыў, што ў Ліі стала менш малака?

— Так, яна, верагодна, чакае новае жарабя, — падумаўшы, адказаў той. — Хутка яно зусім скончыцца.

— Тады будзем зноў піць адно крынічную ваду, — уздыхнула Роня. — Ды і хлеб мы хутка даямо.

Мука, якую дзяўчынка прынесла з дому, скончылася. Дзеці спяклі апошнія ляпёшкі на гарачых камянях. У пячоры яшчэ заставалася крыху хлеба, але хутка і яго не стане. Збольшага галадаць усё адно

не давядзецца: у лесе поўна азёр з рыбай, а таксама шмат птушак. Калі не будзе чаго есці, заўсёды можна ўпаляваць глушца або цецерука. Роня збіра-ла ядомыя травы і лісце, як вучыла Лувіса. А цяпер ужо саспелі суніцы. Усе палянкі пачырванелі, хутка з’явяцца і чарніцы.

— Не, галадаць не давядзецца, — падсумавала Роня. — Але ў першы дзень без хлеба і без малака нам будзе цяжка!

І гэты дзень наступіў раней, чым яны чакалі. Лія па-ранейшаму верна адгукалася на іх покліч, але больш не хацела, каб яе даілі, гэта было заўважна. Адноўчы Роня выціснула ўсяго некалькі кропель, і кабыла ўсім выглядам паказвала, што малака больш няма. Тады дзяўчынка абняла яе за галаву і зазірнула ёй у вочы:

— Лія, дзякуй табе за ўсё! Налета ў цябе зноў будзе жарабя, ты ведаеш? І зноў з’явіцца малако. Але ўжо для твайго жарабяці, а не для нас.

Роня пагладзіла кабылу. Ёй хацелася верыць, што Лія зразумела яе словы.

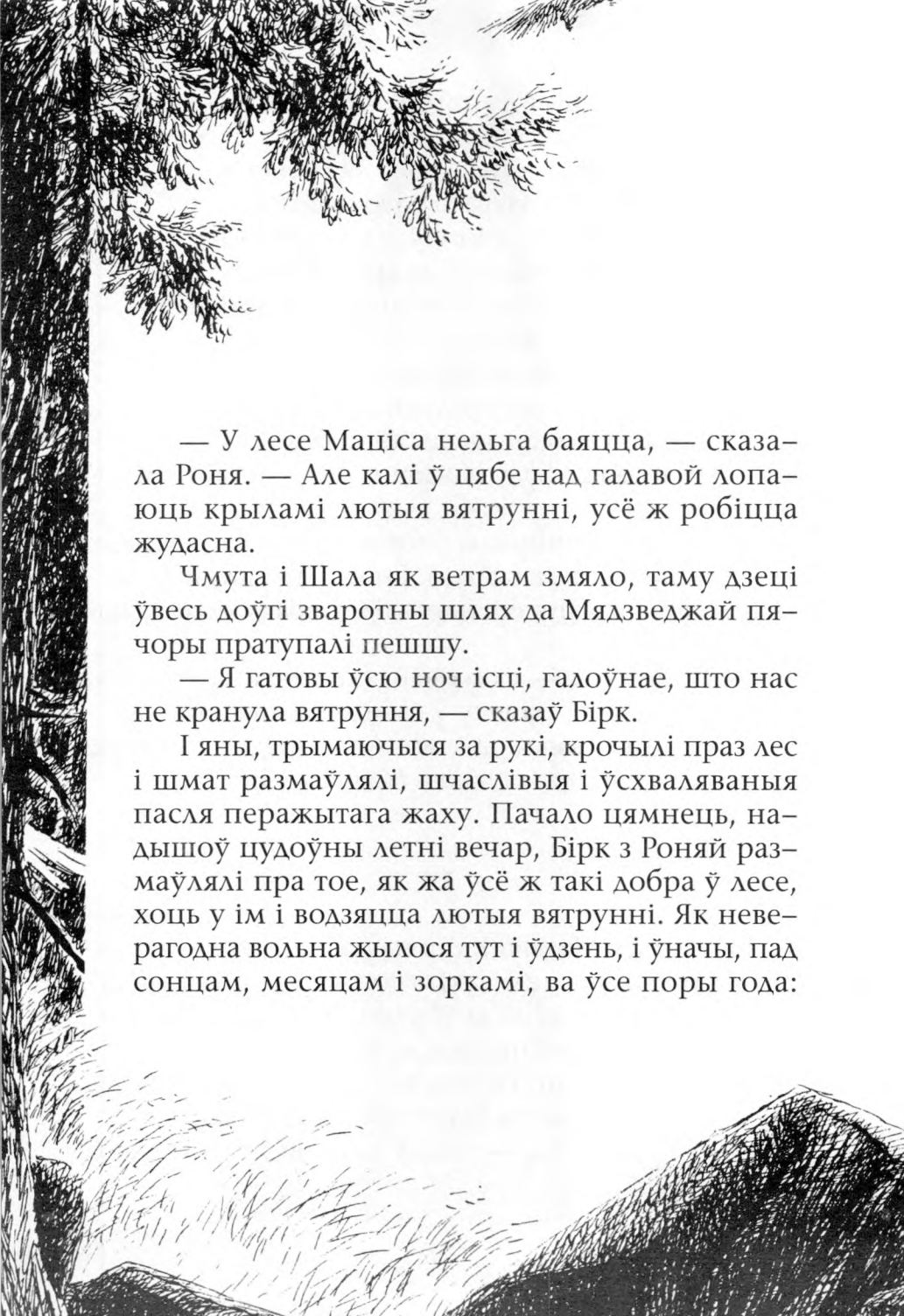
— Ты таксама ёй падзякуй, — звярнулася яна да Бірка.

Хлопец так і зрабіў. Тым светлым летнім вечарам дзеці яшчэ доўга стаялі побач з кабылай, а калі сыходзілі, Лія крыху правяла іх. Нібы разумела, што скончылася дзіўная прыгода, якая зусім не ўпісвалася ў яе дзікае жыццё. Маленькія людзі, якія так нечакана з’явіліся, цяпер пакідаюць яе, і Лія нейкі час глядзела ім наўздагон, пакуль тыя не зніклі паміж хвоямі. А потым вярнулася ў табун. Бірк з Роняй часам бачылі яе ўвечары, калі прыходзілі ездзіць верхам. Яны клікалі, і Лія адгукалася, але ўжо ні разу

больш не пакінула табун і не падышла. Яна была дзікай і ніколі не стане свойскай жывёлай.

Затое Шал ды Чмут несліся насустрач, як толькі заўважалі іх. Цяпер маладым коням больш за ўсё на свеце падабалася скакаць навывперадкі з вершнікамі на спінах. І дзеці насалоджваліся доўгімі паездкамі па лесе. Але аднойчы ўвечары за імі пагналася лютая вятрунняя. Жарабцы напалохаліся, і кіраваць імі стала немагчыма. Тады Роня з Біркам саскочылі, каб коні маглі ўцячы. Без вершнікаў ім не было чаго баяцца. Вятрунні ненавідзелі людзей і палявалі толькі на іх, а лясных жыхароў не чапалі. Але самім дзецям цяпер пагражала небяспека. Спужаныя, яны рванулі ў розныя бакі. Роня з Біркам ведалі, што лютыя вятрунні не вельмі разумныя, і, магчыма, гэтая паспрабуе злавіць іх абаіх адначасова. Задума спрацавала. Пакуль вятрунняя пераследавала Бірка, Роня схавалася. А вось хлопцу давялося нясоладка. Тут вятрунняя павярнула галаву, каб паглядзець, куды падзелася дзяўчынка, на імгненне адвяла вочы ад Бірка, і той хутка шмыгнуў у прагал паміж двума велізарнымі валунамі. Там ён доўга сядзеў і ўсё чакаў, што яна зноў яго заўважыць. Але лютыя вятрунні пераставалі паляваць, калі здабыча знікала з вачэй. Цяпер не было відаць ніводнай чалавечай істоты, якой можна было б выдрапаць вочы, і раз'ятраная вятрунняя паляцела ў горы, скардзіцца сваім жудасным сёстрам. Бірк назіраў, як яна аддаляецца, і, пераканаўшыся, што вятрунняя не вернецца, паклікаў Роню. Дзяўчынка выпаўзла з хованкі пад ялінай, і дзеці ад радасці, што ўратаваліся, сталі скакаць вакол дрэва. Якое шчасце, што нікога з іх вятрунняя не задрапала да смерці і не знесла ў горныя пячоры, дзе яны сталі б рабамі!

— У лесе Маціса нельга баяцца, — сказала Роня. — Але калі ў цябе над галавой лопаюць крыламі лютыя вятрунні, усё ж робіцца жудасна.

Чмута і Шала як ветрам змяло, таму дзеці ўвесь доўгі зваротны шлях да Мядзведжай пячоры пратупалі пешшу.

— Я гатовы ўсю ноч ісці, галоўнае, што нас не кранула вятрунныя, — сказаў Бірк.

І яны, трымаючыся за рукі, крочылі праз лес і шмат размаўлялі, шчаслівыя і ўсхваляваныя пасля перажытага жаху. Пачало цямнець, надшоў цудоўны летні вечар, Бірк з Роняй размаўлялі пра тое, як жа ўсё ж такі добра ў лесе, хоць у ім і водзяцца лютыя вятрунні. Як неверагодна вольна жылося тут і ўдзень, і ўначы, пад сонцам, месяцам і зоркамі, ва ўсе поры года:

вясной, якая мінула, летам, якое надышло, і восенню, якая хутка наступіць.

— Але зімой... — пачала Роня і збілася.

Па дарозе дзеці заўважылі кашлатых вохаў, цёмных троляў і шэрых гномаў, якія то тут, то там высоўвалі цікаўныя мысы з-за дрэваў і камянёў.

— Шэрым гномам, — працягнула дзяўчынка, — добра жывецца і ўзімку.

Потым яна зноў змоўкла.

— Сястра мая, цяпер лета, — сказаў Бірк.

І Роня адчувала, што так яно і ёсць.

— Гэтае лета я буду памятаць усё жыццё, — мовіла яна.

Бірк акінуў позіркам пацямнелы лес і невядома чаму адчуў нейкі неспакой. Ён не разумеў, што лёгкую тугу ў яго грудзях нарадзілі прыгажосць і спакой летняга вечара.

— Гэтае лета, — сказаў ён, гледзячы на Роню, — так, гэтае лета я пранясу ў сабе да канца жыцця.

Так дзеці дайшлі дадому. А на пляцоўцы перад уваходам у пячору іх чакаў Малыш Кліп.

14

Там сядзеў Малыш Кліп: плоскі нос, кудлатыя валасы і барада — такі, якім Роня ведала яго заўсёды. Цяпер жа яна, нібы ўбачыла найвялікшае дзіва ў свеце, з крыкам кінулася да яго:

— Малыш Кліп! О, гэта ты... ты... ты прыйшоў! Дзяўчынка проста задыхнулася ад радасці.

— Добры тут від, — сказаў Малыш Кліп. — І раку бачна, і лес!

Роня засмялася:

— Так, бачна і раку, і лес! Ты прыйшоў паглядзець на прыроду?

— Не, Лувіса паслала мяне прынесці табе хлеб, — адказаў разбойнік.

Ён развязаў скураную торбу і дастаў пяць вялікіх боханаў. Роня зноў закрычала:

— Бірк, глядзі! Хлеб! У нас ёсць хлеб!

Яна схапіла адзін, паднесла да твару, удыхнула пах, і слёзы выступілі ў яе на вачах:

— Лувісін хлеб! Я зусім забылася, што на зямлі бывае такі цуд.

Роня адарвала вялікі акраец і запхала ў рот. Яна хацела падзяліцца з Біркам, але ён стаяў змрочны, а потым, не кажучы ні слова і не ўзяўшы хлеба, знік у пячоры.

— Ну, Лувіса падумала, што ён у вас ужо мусіў скончыцца, — сказаў Малыш Кліп.

Роня ўсё жавала. Неверагодны смак змусіў яе за-сумаваць па маці. І дзяўчынка запыталася:

— Адкуль яна ведае, што я ў Мядзведжай пячоры?

Малыш Кліп фыркнуў:

— Думаеш, твая маці дурная? Дзе табе яшчэ быць?

Ён задуменна паглядзеў на яе. Вось сядзіць іх Роня, іх прыгожая маленькая Роня, і ёсць хлеб, нібы ёй больш нічога ў жыцці не патрэбна. Лувіса дала Малышу Кліпу яшчэ адно даручэнне і сказала выканаць яго пахітрэй. Што было складана, бо асаблівай хітрасцю Малыш Кліп не вылучаўся.

— А ты, Роня, — мякка запытаўся ён, — хутка вернешся дамоў?

Унутры пячоры нешта грымнула. Бірк слухаў і падаў знак, каб Роня гэта зразумела. Аднак для яе цяпер існаваў толькі Малыш Кліп. Яна так шмат пра што хацела яго распытаць, так шмат хацела даведацца. Ён сядзеў побач, але, задаючы пытанні, яна нібыта не магла падняць на яго вачэй. Дзяўчынка глядзела ўдалячынь, па-над лесам і ракой, і ледзь чутна пыталася:

— Як справы ў замку?

І Малыш Кліп сказаў праўду:

— У нас цяпер вельмі тужліва. Вяртайся!

Яна азірала раку і лес.

— Лувіса паслала цябе гэта сказаць?

Разбойнік кінуў:

— Так! Без цябе зусім цяжка, Роня. Усе чакаюць, калі ты прыйдзеш дадому.

Не зводзячы вачэй з ракі і лесу, Роня ціха спытала:

— А Маціс? Ён таксама чакае, калі я прыйду дадому?

Малыш Кліп вылаяўся.

— Трасца яму ў бок! Хто разбярэ, пра што ён думае і чаго чакае.

Дзяўчынка памаўчала і працягнула:

— Ён калі-небудзь пра мяне згадвае?

Малыш Кліп разлаваўся на сябе. Ён мусіў быць хітрым і гэтым разам вырашыў прамаўчаць.

— Скажы шчыра, — папрасіла Роня. — Ён хоць раз вымавіў маё імя?

— Не, — неахвотна буркнуў Малыш Кліп. — І ніхто не наважваецца назваць тваё імя ў яго прысутнасці.

Вось халера, ён прагаварыўся пра ўсё, пра што Лувіса загадала яму маўчаць, так, сама хітрасць! Ён умольна зірнуў на Роню:

— Але ўсё выправіцца, малышка, як толькі ты вернешся!

Роня пахітала галавой.

— Я ніколі не вярнуся! Пакуль Маціс не лічыць мяне сваёй дачкой! Скажы яму гэта так гучна, каб замак затросся.

— Ну дзякуй, — адказаў Малыш Кліп. — Такое нават Лысы Пер не наважыцца яму сказаць. Стары, дарэчы, зусім аслабеў апошнім часам. Ды й не дзіва, калі навокал усё кепска. Маціс адно крычыць ды лаецца, нічым яму не дагодзіш, і з разбойніцтвам справы дрэнь. Увесь лес кішыць жаўнерамі. Схапілі Пелье, пасадзілі ў турму, на ваду з хлебам. З ім замкнулі яшчэ дваіх Боркавых, і воіт пакляўся, што праз год лес ачысцяць ад усіх разбойнікаў, якія атрымаюць належнае. Цікава, што ён меў на ўвазе? Шыбеніцу?

— Ён цяпер ніколі не смяецца? — запыталася Роня.

— Хто? Воіт? — здзівіўся Малыш Кліп.

— Маціс.

І разбойнік распавёў, што ніхто не чуў, каб Маціс смяўся з той самай раніцы, калі Роня ва ўсіх на вачах пераскочыла праз прорву.

Малышу Кліпу трэба было ісці, пакуль зусім не сцямнела. Ён стаў збірацца ў зваротны шлях і ламаў галаву, што ж сказаць Лувісе. Таму наважыўся папрасіць яшчэ раз:

— Роня, вярніся! Калі ласка! Прыходзь дадому!

Дзяўчынка зноў пахітала галавой і сказала:

— Перадай вітанне Лувісе і тысячу разоў падзякуй ёй за хлеб.

Малыш Кліп раптам пачаў корпацца ў торбе.

— Я ж яшчэ соль прынёс! Ну я і атрымаў бы, калі б забыўся табе аддаць.

Роня ўзяла кулёчак.

— Мая мама пра ўсё падумае! Яна ведае, што трэба для жыцця. Але як яна здагадалася, што ў нас засталася ўсяго пара крупінак солі?

— Магчыма, маці такое адчуваюць, — разважыў Малыш Кліп.

— Толькі такая маці, як Лувіса, — сказала Роня.

Яна доўга стаяла і глядзела, як ён сыходзіў, як спускаўся па вузкім выступе ўздоўж гары, і накіравалася ў пячору, толькі калі Малыш Кліп знік з вачэй.

— Дык ты не пайшла з ім дадому, да свайго бацькі, — прагаварыў Бірк.

Ён ужо ляжаў на сваёй пасцелі з яловых галін. Роня не бачыла яго твару ў цемры, але пачула, што ён сказаў, і ўюшылася.

— У мяне няма бацькі, — сказала яна. — І калі ты не перастанеш вярзці лухту, то абыдуся і без брата!

— Даруй, сястра мая, я несправядлівы, — уздыхнуў Бірк. — Але я ведаю, пра што ты часам думаеш.

— Так, — адказала дзяўчынка, — я думаю пра тое, што пражыла адзінаццаць зім, але дванаццатая прынясе мне смерць. А мне так хочацца жыць. Можаш ты гэта зразумець?

— Забудзься на зіму, — сказаў Бірк. — Цяпер лета!

І сапраўды было лета. Дзень пры дні рабілася ўсё святлей і цяплей, чым у якое іншае лета, што дзеці маглі ўспомніць. Кожны дзень у паўдзённую спёку яны купаліся ў халодных водах ракі. Плавалі і ныралі, як пара выдраў, і дазвалялі плыні несці сябе,

пакуль роў вадаспаду не станавіўся занадта гучным — гэта азначала, што трэба выбірацца з вады. Далей рака абрыналася з крутой скалы, ніхто не перажыў бы такога падзення. Роня з Біркам ведалі, калі рабілася напраўду небяспечна.

— Выплываем, як толькі заўважым Жлукту, — казала Роня. — Далей нельга.

Жлуктам дзеці называлі вялікі валун, які тырчаў пасярод ракі непадалёк ад вадаспаду. Для Роні з Біркам гэта было папярэджанне. Пабачыўшы камень, яны паварочвалі да берага, што было зусім нялёгка. Потым, цяжка дыхаючы, пасіnelыя ад халаду дзеці ляжалі на камянях, грэліся і з цікаўнасцю назіралі, як плавалі і ныралі нястомныя выдры. Калі дзень хіліўся да вечара, Роня з Біркам ішлі ў лес пракаціцца верхам. Чмут і Шал нейкі час не хацелі да іх падыходзіць. Лютая вятрунняя напужала коней, і тыя сталі баяцца дзяцей, якія сядзелі на іх спінах падчас пагоні. Жарабцы доўга чужаліся, але цяпер на ўсё забыліся і зноў прыбегалі, каб скакаць навывперадкі. Роня і Бірк давалі ім удосталь набігацца, а затым доўга павольна ехалі па сваім лесе.

— Такія духмяныя летнія вечары проста створаныя для язды верхам, — сказала Роня і падумала: «Чаму лета не можа быць заўсёды? І чаму я не магу заўсёды быць шчаслівай?»

Яна любіла лес і ўсё, што яго поўніла. Усе дрэвы, усе невялікія азёры і ручаі, паўз якія яны праязджалі, усе зарослыя мохам камяні, усе сунічныя паляны і чарнічнікі, усе кветкі, усіх жывёл і птушак — дык чаму ж часам робіцца так сумна і чаму зноў павіна пачацца зіма?

— Пра што ты думаеш, сястра мая? — запытаўся Бірк.

— Пра тое, што... пад гэтым валуном жывуць цёмныя тролі, — адказала дзяўчынка. — Увесну я бачыла, як яны на ім танцуюць. Мне падабаюцца цёмныя тролі і кашлатыя вохі, а шэрыя гномы ды лютыя вятрунні — не, так і ведай!

— Ды каму ж яны падабаюцца, — згадзіўся хлопец.

Цямнець стала раней. Час белых начэй мінуў. Увечары дзеці сядзелі каля вогнішча і глядзелі, як на небе з'яўляюцца бледныя зоркі. І чым цямней рабілася, тым больш і больш зыркiх дыяментавых агеньчыкаў загаралася над лесам. Неба па-ранейшаму было летняе, але Роня ведала, што казалі такія зоркі: «Хутка восень!»

— Так, вятруннiяў я не зношу, — сказала дзяўчынка. — Дзіўна, што мы так доўга спакойна жывём тут. Магчыма, яны пра нас не даведаліся.

— Пэўна таму, што iхнiя горныя пячоры на другім баку лесу, а не ўздоўж ракі, — адгукнуўся Бірк. — Значыць, шэрыя гномы гэтым разам трымалі языкi за зубамi, iначай вятруннi даўно б ужо сюды наляцелi.

Роня здрыганулася.

— Давай лепш не будзем пра iх, — сказала яна. — А тое яшчэ наклiкаем.

Надышла ноч. А потым ранiца, пачаўся новы спякотны дзень, i дзеці купалiся, як звычайна. I тут з'явилiся лютыя вятруннi. Не адна цi дзве, а шмат, велiзарная бязлiтасная зграя раптам заслала ўсё неба. Вятруннi насiлiся над ракой, скавыталi i верашчалi:

— Хо-хо! Маленькія прыгожыя людзі там у вадзе, зараз пацячэ кроў! Хо-хо!

— Роня, нырай! — закрычаў Бірк.

І дзеці нырнулі іплылі пад вадой столькі, колькі маглi затрымаць дыханне, але потым вынырнулі, каб удыхнуць, і ўбачылі, што неба пацямнела ад незлічонай колькасці драпежніц. Стала зразумела: гэта канец. Гэтым разам ім не схавацца.

«Яны клапацяцца, каб я больш не турбавалася пра зіму», — горка падумала Роня, прыслухоўваючыся да няспыннага ляманту:

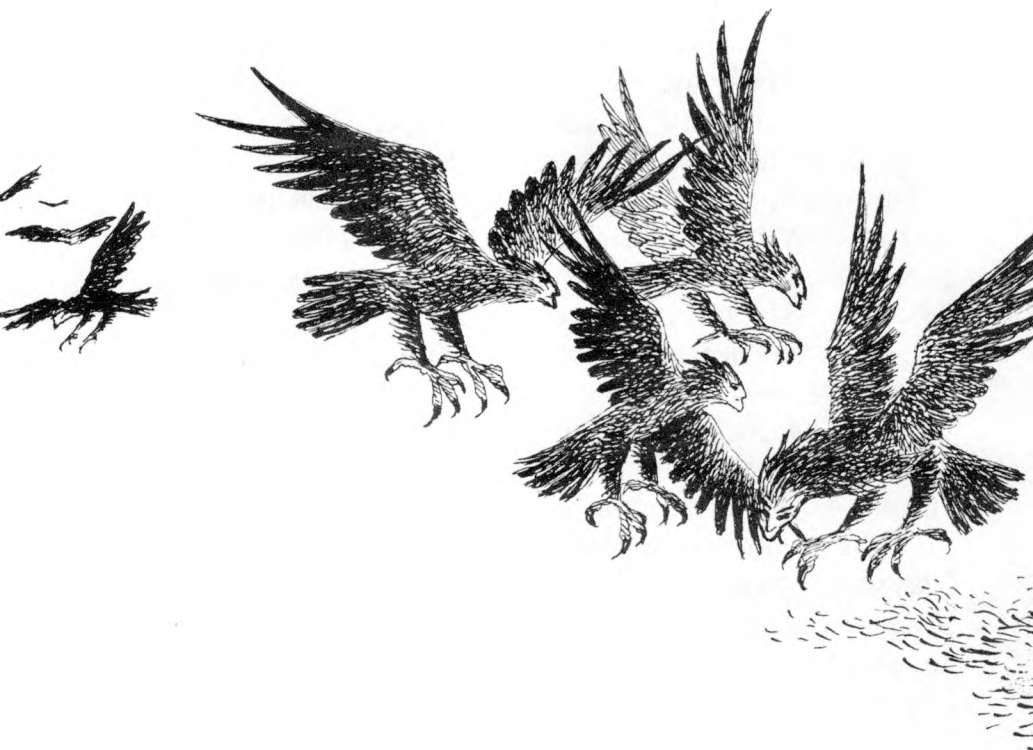
— Маленькія прыгожыя людзі там у вадзе, зараз мы вас задрапаем, зараз паліецца ваша кроў, хо-хо!

Аднак лютым вятрунням падабалася палохаць і мучыць ахвяру, перш чым напасці. Хутка яны раздзяруць яе на шматкі, але амаль гэтакім жа задавальненнем для іх было лётаць навокал, крычаць і застрашваць. Яны чакалі, калі галоўная вятрунняя загадае: цяпер! Галоўная вятрунняя, самая лютая і жорсткая, вялікімі коламі кружыла над ракой. Хо-хо! Тая не спяшалася. Неўзабаве яна першая пратне кіпцюрамі аднаго з чалавечкаў, што плёхаюцца ў вадзе. Можа, пачаць з таго, чорнавалосага? Другога, з рудымі валасамі, не відаць, але калі ён з'явіцца — хо-хо! — як шмат вострых кіпцюроў пільнуюць яго — хо-хо!

Роня нырнула і вынырнула, хапаючы ротам паветра. Вачамі яна шукала Бірка. Дзе ён? Дзяўчынка яго не бачыла, нідзе не бачыла і застагнала ад адчаю. Дзе ён? Патануў? Пакінуў яе адну пасярод вятрунняяў?

— Бірк! — у распачы клікала Роня. — Бірк, дзе ты?

Тут галоўная вятрунняя спікіравала на яе, і дзяўчын-
ка заплюшчыла вочы... Бірк, брат мой, як ты мог пакі-
нуць мяне ў найгоршы, найцяжэйшы момант?

— Хо-хо! — выла вятрунняя. — Няхай ліецца кроў!

Але ёй захацелася яшчэ крыху пачакаць, яшчэ
крышачку, а потым... хо-хо! Вятрунняя зрабіла яшчэ
кола над ракой. І раптам дзяўчынка пачула Біркаў
голас:

— Роня, хутчэй!

Па рацэ несла вырваную бурай зялёную бяроз-
ку, і Бірк ухапіўся за яе. Толькі галава ледзь тырчала

над вадой, але гэта быў ён, яна не адна — о, якое шчасце! Калі не паспяшацца, яго знясе. Роня нырнула і паплыла, ратуючы сваё жыццё, і апынулася побач з хлопцам. Ён выпрастаў руку, прыцягнуў яе да сябе, і цяпер яны разам абхапілі камель, хаваючыся ў лістоце.

— Бірк, ты... — аддыхвалася Роня, — я думала, ты патануў.

— Пакуль не, — адказаў той, — але зараз мы ўсё ж патонем. Прыслухайся.

І яна пачула грукат: голас вадаспаду. Рака цягнула іх наўпрост у бездань, яны былі ўжо заблізка, Роня гэта разумела. Іх несла ўсё хутчэй, шум усё нарастаў. Цяпер дзяўчынка адчувала, што здарыцца непазбежнае. Хутка, вельмі хутка яны нырнуць у апошні раз. Туды, адкуль ужо не вынырнуць. І ёй захацелася быць бліжэй да Бірка. Яна падабралася да яго і ведала, што ён думае тое самае: лепей вадаспад, чым вятрунні. Бірк абняў яе за плечы. Што б ні было, яны будуць разам, сястра і брат, іх нішто не раздзеліць.

Але вятрунні проста ашалелі ад злосці. Дзе маленькія людзі? Надышоў час разарваць іх на шматкі, куды яны падзеліся? Вятрунні бачылі толькі дрэва з густой кронай, якое рака хутка імкнула прэч. Дзяцей, што стаіліся ў галінах, яны не заўважалі і, выючы ад злосці, лёталі туды-сюды, шукаючы ахвяр.

Але Роня з Біркам былі ўжо далёка і не чулі крыкаў зграі. Толькі роў вады, які ўсё нарастаў, і разумелі, што засталася нядоўга.

— Сястра мая, — сказаў Бірк.

Роня яго не чула, але разумела па варушэнні вуснаў. Яны размаўлялі, хоць ніводзін з іх не мог

разабраць ані слова. Пра тое, што трэба было сказаць, пакуль не стала запозна. Пра тое, як добра любіць кагосьці так, што не баішся нават самага страшэннага. А потым замаўчалі, абняліся і заплюшчылі вочы. І тут магутны ўдар прымусіў іх ачомацца. Бяроза грывнулася проста ў Жлукту. Ад удару яна закруцілася, і, пакуль плынь зноў не падхапіла яе, камель аднесла значна бліжэй да берагу.

— Роня, давай! — закрычаў Бірк і адарваў дзяўчынку ад галіны, за якую яна трымалася.

Яны абое адразу ж апынуліся ў бурлівых вірах. Цяпер кожнаму давалося змагацца за сябе, змагацца за жыццё з бязлітаснымі хвалямі, якія цягнулі ў вадаспад. Ціхая вада ля берага была блізка. Так блізка, але так далёка.

«Вадаспад пераможа», — падумала Роня. Яна больш не магла плысці. Хацелася здацца, проста патануць, дазволіць рацэ знесці сябе і знікнуць у вадаспадзе. Але перад сабой яна бачыла Бірка. Ён азірнуўся і знайшоў яе вачыма. Ён абарочваўся яшчэ і яшчэ і шукаў яе, тады яна зноў паспрабавала плысці. І зноў, і зноў. Пакуль сілы не скончыліся зусім. Але вось яна ўжо ў спакойнай вадзе, Бірк пацягнуў яе да зямлі. Тут сілы пакінулі і яго.

— Але мы павінны... ты павінна... — выдыхнуў хлопец.

Неверагоднымі высілкамі дзеці выбраліся на бераг. Там, на залітай сонцам траве, яны адразу праваліліся ў сон і нават не ведалі, што выра таваліся. Толькі на заходзе сонца яны вярнуліся ў Мядзведжую пяхору. А на камені звонку сядзела Лувіса і чакала іх.

— Дзіця маё, — сказала Лувіса, — чаму ў цябе мокрыя валасы? Ты купалася?

Роня стаяла нерухома і ўзіралася ў яе. Вось яна сядзіць, прыхінуўшыся да скалы, спакойная і надзейная, як сама скала. Роня пяшчотна глядзела на маці, але чаму яна не прыйшла іншым разам! У любы час, але не цяпер! Цяпер ёй хацелася пабыць сам-насам з Біркам. Яе душа ўсё яшчэ трымцела ад усіх сённяшніх жахаў і небяспек. О, калі б яны з Біркам маглі застацца адны, ціха паразмаўляць і парадавацца, што засталіся жывыя! Аднак тут была Лувіса, яе дарагая Лувіса, якую яна так доўга не бачыла. Толькі б маці не падумала, што яна ёй не рада! Дзяўчынка ўсміхнулася:

— Так, мы з Біркам крыху паплавалі.

Бірк! Ён ужо амаль схаваўся ў пячору, і яго трэба было спыніць. Роня паспяшалася за ім і ціха спытала:

— Ты не падыдзеш павітацца з маёй маці?

Бірк холадна зірнуў на яе.

— З няпрошанымі гасцямі не вітаюцца. Гэтаму навучыла мяне мая маці, калі я быў яшчэ немаўлём!

У Роні заняло дух. Як балюча быць у такой утрапёнасці і такім шалёным адчаі. Вось ён стаіць і глядзіць на яе ледзянымі вачыма, той жа Бірк, які толькі што быў для яе такі блізкі, з якім яна хацела загінуць у вадаспадзе. Цяпер ён здрадзіў ёй і стаў чужы — о, як яна яго за гэта ненавідзела, — Роня ніколі не адчувала падобнай нянавісці! І дарэчы, калі разабрацца, дзяўчынка ненавідзела не толькі Бірка. А ўсё, абсалютна ўсё, усё і ўсіх, што разрывала і мучыла яе так,

што, здавалася, яна зараз разляціцца на кавалкі: Бірка, і Лувісу, і Маціса, і лютых вятруннѣў, і Мядзведжую пяхору, і лес, і лета, і зіму, і Ундзісу, якая вучыла Бірка дурноццю ў дзяцінстве, і гэтых праклятых лютых вятруннѣў... Не, пачакайце, іх яна ўжо лічыла! Хоць яна дакладна так ненавідзела нешта яшчэ, ажно хацелася крычаць. Праўда, цяпер яна не памятала, што менавіта, але хацелася крычаць і лямантаваць так, каб горы раскалоліся! Толькі Роня не крычала. Адно прашыпела Бірку, перш чым ён знік у пяхоры:

— Шкада, што яна не навучыла цябе хоць якой ветлівасці. Калі ўжо ўзялася вучыць.

Яна вярнулася да Лувісы і патлумачыла:

— Бірк стаміўся, — і змоўкла.

Дзяўчынка села на камень побач з маці і, уткнуўшыся Лувісе ў калені, заплакала, але не так, каб раскалоліся горы, а ціха, амаль нячутна.

— Ты ведаеш, навошта я тут? — запыталася Лувіса, і Роня, усхліпнуўшы, прамармытала:

— Пэўна, прынесла яшчэ хлеба?

— Не, — адказала маці і паглядзіла дачку па валасах. — Хлеб атрымаеш, калі прыйдзеш дадому.

Роня разрыдалася.

— Я ніколі не прыйду дадому.

— Тады Маціс скочыць у раку, — ціха сказала Лувіса.

Дзяўчынка падняла галаву.

— Хіба ён скочыць у раку праз мяне? Ён нават не згадвае маё імя!

— Днём так, — прагаварыла Лувіса, — але што-ноч ён плача ў сне і кліча цябе.

— Адкуль ты ведаеш? — запыталася Роня. — Вы зноў спіце разам? Ён жа начаваў у Лысага Пера.

— Не, Лысы Пер больш не мог гэтага зносіць. Ды й я ледзь трываю. Але нехта мусіць падтрымаць яго, калі яму так складана.

Лувіса доўга маўчала. Затым сказала:

— Ведаеш, Роня, цяжка бачыць, як хтосьці так страшэнна пакутуе.

Роня адчула, што зараз закрычыць тым самым крыкам, ад якога расколюцца горы. Але сцяла зубы і нягучна спытала:

— Уяві, Лувіса, што ты дзіцё, твой бацька ад цябе адмовіўся і нават не жадае вымавіць тваё імя. Ты б да яго вярнулася? Нават калі ён не прыйшоў і не папрасіў цябе?

Лувіса задумалася на імгненне.

— Не, я б не вярнулася. Толькі калі ён папрасіў бы!

— А Маціс ніколі не папросіць, — усхліпнула Роня.

Яна зноў уткнулася тварам Лувісе ў калені і ледзь чутна плакала, пакуль матчына жорсткая ваўняная спадніца зусім не намокла.

Звечарэла, сцямнела, нават самыя цяжкія дні сканчваюцца.

— Кладзіся, Роня, — сказала Лувіса. — Я пасяджу тут, крыху пасплю, а як толькі развіднее, пайду назад.

— Хачу заснуць каля цябе, — адказала Роня. — І каб ты заспявала Воўчую песню!

Дзяўчынка прыгадала, як спрабавала спяваць для Бірка, але неўзабаве кінула, і больш, думала яна, ніякіх песень я ў жыцці яму спяваць не буду, гэта дакладна. Але Лувіса заспявала, і свет зрабіўся такі, які павінен быць. Роню ахінуў глыбокі спакой, як у дзяцінстве, і, уладкаваўшыся ў маці на каленях, яна

заснула пад зоркамі і не прачыналася ажно да самай раніцы. Лувіса ўжо сышла. Але пакінула сваю шэрую хустку і ўкрыла ёй дачку. Роня адчула яе цяпло, як толькі прачнулася, і ўдыхнула яе пах. Так, хустка пахла Лувісай, падумала дзяўчынка, крыху як той зайчык, які калісьці быў у Роні. Далёка ад ачага сядзеў Бірк. Ён паклаў галаву на рукі, і медна-рудыя валасы хавалі ягоны твар. Хлопец выглядаў настолькі самотным, што ў Роні сціснулася сэрца. Цяпер яна забылася на ўсё і, цягнучы за сабою хустку, падышла да яго. Але трохі вагалася: можа, ён хоча пабыць адзін. Нарэшце дзяўчынка спыталася:

— Што здарылася, Бірк?

Ён зірнуў на яе і ўсміхнуўся.

— Сяджу і смуткую, сястра мая!

— Чаму?

— Таму што ты цалкам мая сястра толькі тады, калі гручоча вадаспад. Але не калі твой бацька кліча цябе праз розных пасланцоў. І таму я паводжуся як дурань, і гэта засмучае мяне яшчэ больш, вось так.

«А мне хіба не сумна? — падумала Роня. — Як не засмучацца, калі праз мяне ўсім кепска?»

— Але я не магу цябе вінаваціць, — працягваў Бірк. — Так і павінна быць, я разумею.

Роня нясмела зірнула на яго.

— Ты яшчэ хочаш быць маім братам?

— Так, хачу, — сказаў Бірк. — Я твой брат цалкам і назаўсёды, ты ведаеш! Але цяпер я распавяду табе, чаму хачу пражыць лета спакойна, без наведнікаў з вашага замка, і чаму не люблю размаўляць пра зіму!

Насамрэч больш за ўсё Роня хацела ведаць менавіта гэта. Шмат разоў яна дзівілася, чаму Бірк зусім не турбуецца пра зіму. «Цяпер лета, сястра мая», — казаў ён так спакойна, быццам зіма ніколі не наступіць.

— У нас ёсць толькі гэтае лета, — тлумачыў Бірк. — І справа ў тым, што цяпер для мяне няма жыцця, калі цябе не будзе побач. А калі прыйдзе зіма, так і станецца. Ты вернешся ў замак Маціса.

— А ты? — запыталася Роня. — Дзе будзеш ты?

— Тут, — адказаў хлопец. — Вядома, я магу пайсці і папрасіцца назад у замак Боркі, упэўнены, мяне не выганяць. Але які сэнс? Цябе я ўсё адно страчу. Мы больш не ўбачымся. Таму я застануся ў Мядзведжай пячоры.

— І замерзнеш, — сказала Роня.

Бірк засмяяўся.

— Хто ведае! Я думаў, ты зможаш прыходзіць сюды на лыжах, прыносіць мне хлеба ды солі, і нават прыцягнеш маё футра з воўчае шкуры, калі дастанеш яго з замка Боркі.

Дзяўчынка пахітала галавой.

— Калі будзе як мінулай зімой, то ніякіх лыжаў. Я нават праз Воўчую цясніну не прайду. І тады, калі ты застанешся ў пячоры, табе канец, Бірк, сын Боркі!

— Раней смерці не памерці, — адгукнуўся ён. — Але цяпер лета, сястра мая!

Роня сур'ёзна паглядзела на яго.

— Лета ці зіма... хто сказаў, што я вярнуся ў замак Маціса?

— Я, — сказаў Бірк. — Нават калі давядзецца цябе туды аднесці. Калі ўжо замярзаць да смерці, то мне аднаму. Але слухай, цяпер лета!

Ёнразумеў, і Роня таксама, што вечна лета не будзе. Але цяпер яны паводзіліся, як быццам яно бясконцае, і, як магі, адганялі пакутлівыя думкі пра зіму. Дзеці лавілі кожнае імгненне, ад світаньня да заходу, і атрымлівалі асалоду ад кожнай хвіліны. Дні пачыналіся і міналі, Бірк з Роняй жылі, нібы ў віры, і ні пра што не клапаціліся. У іх яшчэ было крыху часу.

— Толькі б нішто не сапсавала нам гэтыя дні, — гаварыў Бірк.

Роня з ім згаджалася.

— Я збіраю лета, як дзікія пчолы — мёд, — казала яна. — Рыхтую вялікія запасы лета, каб сілкавацца, калі... будзе ўжо не лета. Ведаеш якія?

І яна стала распавядаць:

— Такі агромністы пірог з усходаў, чарнічніку, поўнага ягад, вяснушак, якіх безліч на тваіх руках,

і месяцовай дарожкі на рацэ ўночы, і зорнага неба, і лесу ў паўдзённую спёку, калі сонца скача па соснах, і цёплага вечаровага дажджу; і ў гэтым пірагу усё—ўсё: і вавёркі, і лісы, і зайцы, і ласі, і дзікія коні, увесь наш табун, і калі мы плаваем, і калі ездзім верхам, вось, бачыш, пірог з усяго, што ёсць лета!

— Выдатна атрымліваецца! — захапіўся Бірк. — Пячы такія заўсёды!

З раніцы да ночы дзеці бавіліся ў лесе. Лавілі рыбу і палявалі, толькі каб здабыць неабходную ежу, але ў астатнім жылі ў згодзе з усімі навокал. Яны выбіраліся ў доўгія паходы і назіралі за жывёламі ды птушкамі, караскаліся на горы і дрэвы, каталіся на конях і плавалі ў лясных азёрах, дзе іх не турбавалі лютыя вятрунні, — так скончылася лета. Паветра стала больш яснае і халоднае. Некалькі халодных начэй — і раптоўна ў бярозы каля ракі пажаўцела верхаліна. Дзеці гэта заўважылі, калі зранку сядзелі ля вогнішча, але нічога не сказалі. Дзень пры дні паветра рабілася ўсё больш сцюдзёнае і празрыстае. З пячоры стала відаць нашмат далей, нельга было не заўважаць, колькі жоўтых і чырвоных плям з'явілася ў зеляніне крон, і неўзабаве ўвесь лес шугаў залатым і чырвоным полымем. Роня з Біркам сядзелі каля агню і бачылі, як папрыгажэла навокал, але не размаўлялі пра гэта. Цяпер туман ад ракі распаўзаўся далей. І аднойчы ўвечары, калі дзеці пайшлі па ваду, ахінуў увесь лес. Нечакана яны апынуліся пасярод густога туману. Бірк адставіў вядро і моцна схапіў Роню за руку.

— Ты чаго? — запыталася яна. — Баішся туману? Думаеш, згубім сцэжку ў пячору?

Бірк не адказаў, чаго ён баіцца. Ён чакаў. І тут далёка з гучару данеслася жаласлівая мелодыя,

якую хлопец так добра памятаў. Роня таксама стаяла і слухала.

— Падземнікі! Нарэшце я пачула іх спеў!

— Упершыню? — спытаў Бірк.

— Так, — адказала дзяўчынка. — Яны хочуць завабіць нас пад зямлю, ведаеш?

— Ведаю, — адказаў хлопец. — Ты ж за імі не пойдзеш?

Роня засмялася.

— Ну я ж не вар'ятка! Але Лысы Пер кажа... — тут яна асеклася.

— Кажа што? — перапытаў Бірк.

— Ды так, нічога, — адмахнулася Роня.

Але пакуль яны стаялі ды чакалі, каб туман развеяўся і можна было ісці дадому, дзяўчынка ўсё думала пра тое, што гаварыў Лысы Пер: «Калі падземнікі падымаюцца ў лес і спяваюць, значыць, надышла восень. А хутка прыйдзе і зіма, ха-ха, так-так!»

16

Лысы Пер меў рацыю. Калі падземнікі пачыналі распяваць у лесе свае жаласлівыя песні, наступала восень. Хоць Бірк з Роняй не жадалі гэта прызнаваць. Павольна памірала лета, дождж ішоў так зацята, што нават Роні ён надакучыў, хоць звычайна ёй падабаўся дождж. Дзеці цэлымі днямі сядзелі ў пячоры і слухалі бясконцы стук кропель звонку. У такое надвор'е яны не змаглі развесці агонь і так змерзлі, што нарэшце вырашылі прабегчыся па лесе, каб сагрэцца. Стала крыху цяплей, але яны наскрозь вымаклі. Вярнуўшыся ў пячору, Бірк з Роняй сцягнулі мокрую вопратку,

захуталіся ў коўдры з аўчыны і сядзелі ды чакалі хоць якога прасвятлення на небе. Але праз уваход у пячору яны бачылі толькі сцяну залевы.

— Дажджлівае ў нас лета, — сказаў Бірк. — Але хутка будзе лепш!

Неўзабаве лівень нарэшце спыніўся. Затое з ровам наляцеў ураган. Ён павыдзіраў з каранем сосны ды елкі і сарваў лісце з бяроз. Знік залаты бляск, на схіле, што ішоў да ракі, цяпер стаялі толькі голыя дрэвы, гайдаючыся пад рэзкімі парывамі ветру, які нібыта імкнуўся вырваць і іх.

— Ветранае ў нас лета, — сказаў Бірк. — Але хутка будзе лепш!

Лепш не стала. Стала горш. Зрабілася сцюдзёна, штодня ўсё больш халадала. І цяпер ужо не атрымлівалася не думаць пра зіму, прынамсі ў Роні. Ноччу яе мучылі жахі. Адноўчы яна ўбачыла ў сне, як Бірк ляжыць, засыпаны снегам, а ягоны твар і валасы пабялелі ад намаразі. Дзяўчынка прачнулася ад уласнага крыку. Ужо была раніца, і Бірк завіхаўся каля агню. Роня кінулася да яго і ўздыхнула з палёгкай, убачыўшы, што Біркавы валасы, як звычайна, рудыя, і ніякага снегу ў іх няма. Але вось лес на другім баку ракі ўпершыню пабялеў ад інею.

— Марознае ў нас лета, — сказаў Бірк з усмешкай.

Роня злосна зыркнула на яго. Як ён можа быць такі спакойны? Як можа гаварыць так нядбайна? Хіба ён нічога не разумее? Хіба не клапаціцца пра сваё жыццё? У лесе Маціса нельга баяцца, гэта яна ведала, але цяпер дзяўчынка скаланалася, уяўляючы, што з імі станецца зімой.

— Мая сястра засмучаная, — прамовіў Бірк. — Ёй прыйшоў час сыходзіць і пагрэцца ля іншага агню.

Тады Роня зайшла ў пячору і зноў лягла. Іншы агонь — ёй больш няма куды ісці! Бірк меў на ўвазе камін у замку, у каменнай зале, і вядома, яна думала пра яго, седзячы ў пячоры ў такі люты холад. О, як бы ёй хацелася апынуцца ў цяпле! Але Роня не магла вярнуцца ў замак, бо яна больш не дачка Маціса. Ёй больш ніколі не сагрэцца каля каміна там, дома. Хай будзе што будзе! Ёсць што ёсць. Які сэнс марыць, калі выйсця ўсё адно няма! Тут Роня ўбачыла, што скончылася вада, і вырашыла схадзіць да крыніцы.

— Я прыйду, як толькі распалю агонь, — крыкнуў Бірк ёй наўздагон.

Ваду яны насілі разам, бо дацягнуць вядро ў адзіночку не хапала сілы. Роня спусцілася па вузкай сцежцы ўздоўж гары, там даводзілася ісці вельмі асцярожна і ўважліва, каб стрымгалоў не паляцець уніз. Затым пабегла праз лес, між бяроз і сосен, на паляну, дзе цякла крыніца. Але спынілася, не дайшоўшы да вады. На камені побач з крыніцай нехта сядзеў! Там быў Маціс! Дзяўчынка пазнала ягонья чорныя кучары, і яе сэрца сціснулася. Роня заплакала, стаяла сярод бяроз і ціха плакала. І тут убачыла, што Маціс таксама плача, так, гэтаксама, як у ейным сне: сядзеў адзін у лесе і плакаў. Ён яшчэ не заўважыў Роню, але вось падняў вочы і ўбачыў яе. Тады ён закрыў рукамі твар, спрабуючы схаваць слёзы, так бездапаможна і адчайна, што дзяўчынка не вытрымала. З крыкам яна рванулася наперад і кінулася ў яго абдымкі.

— Маё дзіця, — шаптаў Маціс, — маё дзіця!

Затым закрычаў моцным голасам:

— Да мяне вярнулася дзіця!

Роня ўткнулася яму ў бараду і плакала, а потым, усхліпваючы, спытала:

— Я тваё дзіця, Маціс? Няўжо я цяпер зноў тваё дзіця?

Маціс са слязьмі адказаў:

— Так, і заўсёды была, мая Роня! Маё дзіця, якое я аплакваў днямі і начаю! Божа мой, як я пакутаваў!

Ён крыху адсунуў дачку ад сябе, каб разгледзець яе твар, і лагодна спытаў:

— Лувіса сказала праўду, што ты прыйдзеш дадому, калі я цябе папрашу?

Роня маўчала. У гэты момант яна ўбачыла Бірка. Ён стаяў сярод бяроз, аблічча збялелае, вочы поўныя распачы. Ён выглядаў такім няшчасным. «Бірк, брат мой, пра што ты думаеш, калі ў цябе такія твар?»

— Гэта праўда, Роня, ты пойдзеш са мной дадому? — перапытаў Маціс.

Роня моўчкі глядзела на Бірка. «Бірк, брат мой, ты памятаеш вадаспад?»

— Хадзем, Роня, хадзем дамоў, — сказаў Маціс.

Бірк зразумеў, што час надышоў. Трэба развітацца, вярнуць Роню Мацісу і быць удзячным за праведзеныя разам дні. Так мусіла стацца, ён сам так хацеў. І даўно ведаў, што гэтак будзе. Чаму тады так балюча? «Роня, ты не разумееш, што я адчуваю, але сыходзь хутчэй! Сыходзь зараз!»

— Хоць я цябе яшчэ не папрасіў, — працягваў Маціс. — Але цяпер прашу. Ад усяго сэрца прашу, Роня, вяртайся да мяне, вяртайся дадому!

«Гэта найгоршы момант у маім жыцці», — падумала Роня.

Яна разумела: яе адказ заб'е бацьку. Але дзяўчынка мусіла сказаць Мацісу, што хоча застацца з Біркам. Што не пакіне яго аднаго замярзаць у зімовым лесе. «Бірк, брат мой, ні ў жыцці, ні ў смерці, нішто нас не раздзеліць, хіба ты не ведаеш?» Толькі цяпер Маціс убачыў Бірка і цяжка ўздыхнуў. Затым крыкнуў:

— Бірк, сын Боркі, хадзі сюды! Хачу з табой паразмаўляць!

Бірк неахвотна падышоў, але не бліжэй, чым неабходна. Ён задзірліва паглядзеў на Маціса і спытаў:

— Чаго ты хочаш?

— Насамрэч надаваць табе кухталёў, — сказаў Маціс. — Але не буду. Замест гэтага я прашу цябе ад усяго сэрца: хадзем з намі ў мой замак! Не тое каб ты мне раптам стаў падабацца, яшчэ не хапала! Але я зразумеў, што мая дачка цябе любіць, і, магчыма, аднойчы я таксама навучуся цябе любіць. Апошнім часам у мяне была магчымасць падумаць пра некаторыя рэчы!

Калі Роня зразумела, што ён толькі што сказаў, унутры яе штосьці ўздрыгнула. Дзяўчынка адчула, як нешта раскалолася. Як бацька ўсяго некалькімі словамі растапіў абрыдлую глыбу лёду, якую яна так доўга насіла ў сабе, і ператварыў яе ў веснавы ручай? Як мог здарыцца такі цуд: ёй не трэба выбіраць паміж Біркам і Мацісам! Яна любіла іх абодвух і цяпер не страціць аніводнага! Дзіва здарылася, проста тут і цяпер! Роня паглядзела на бацьку, яе перапаўнялі радасць, любоў і ўдзячнасць. Потым зірнула на Бірка і заўважыла, што

той зусім не зіхацеў ад радасці. Ён здаваўся збянтэжаным, глядзеў падазрона, і Роня спалохалася. Ён бывае такі ўпарты і крыўдлівы: што, калі ён не захоча ратавацца, што, калі не захоча пайсці з імі?

— Маціс, — сказала яна, — мне трэба паразмаўляць з Біркам сам-насам!

— Сам-насам? — перапытаў Маціс. — Ну, тады схаджу пагляджу на маю старую Мядзведжую пячору, даўно там не бываў. Толькі хутка, бо мы ідзем дадому!

— Мы ідзем дадому, — перадражніў Бірк, калі той знік. — Якога дому? Няўжо ён думае, што я згаджуся быць хлопчыкам для біцця сярод разбойнікаў Маціса? Ды ніколі ў жыцці!

— Хлопчыкам для біцця? Што за дурасць! — раз'юшылася Роня. — Ты лічыш, лепей змерзнуць да смерці ў Мядзведжай пячоры?

Бірк памаўчаў некаторы час, а затым сказаў:

— Так, лепей так!

Роня захлынулася ад адчаю.

— Жыццё трэба берагчы, як ты гэтага не разумеш? Ты дарэмна змарнуеш сваё жыццё, калі застанешся ў Мядзведжай пячоры зімой! І маё!

— У сэнсе? — перапытаў Бірк. — Як я змарную тваё жыццё?

— А так! — крычала Роня, не помнячы сябе ад гора і ярасці. — Таму што тады я застануся з табой, доўбень! Хочаш ты таго ці не!

Бірк доўга моўчкі глядзеў на яе, а потым вымавіў:

— Ты разумеш, што кажаш, Роня?

— Разумею! Нішто нас не раззеліць! І ты гэта ведаеш, галава яловая!

Тут Бірк шырока ўсміхнуўся, а ён рабіўся вельмі прыгожы, калі ўсміхаўся.

— Тваё жыццё я не магу змарнаваць, сястра мая! Толькі не гэта. Я пайду за табой куды заўгодна. Нават буду жыць сярод разбойнікаў Маціса, пакуль не задыхнуся!

Дзеці патушылі агонь і сабралі рэчы. Цяпер ім стала крыху сумна пакідаць Мядзведжую пячору. Але Роня шапнула Бірку, каб Маціс не пачуў і не пачаў хвалявацца без прычыны:

— Налета зноў сюды вернемся!

— Так, зіму мы перажывём, — сказаў Бірк. Ён радаваўся гэтай думцы.

Маціс таксама радаваўся. Ён крочыў паперадзе Роні з Біркам і так гучна спяваў, што ўсе дзікія коні, спужаўшыся, уцяклі глыбей у лес. Усе, акрамя Чмута і Шала. Жарабцы спакойна стаялі і, відаць, чакалі, што зараз ізноў паскачуць навывперадкі.

— Не сёння, — сказала Роня і паглядзіла свайго каня. — Але, можа, заўтра. А можа, і штодня, калі не наваліць снегу!

Бірк паляпаў Шала:

— Так, мы вернемся! Толькі добра перазімуйце!

Дзеці ўбачылі, што ў коней пачала адрастаць поўсць, хутка ім будзе нястрашны холад. Чмут і Шал таксама дажывуць да вясны. Але Маціс паспеў сысці далёка наперад, працягваючы спяваць, і Роня з Біркам паспяшаліся яго даганяць.

Нарэшце яны падышлі да Воўчай цясніны. Там Бірк спыніўся.

— Маціс, — сказаў ён. — Спачатку я хачу зайсці ў наш замак, паглядзець, як там Ундзіса з Боркам. Але я вельмі ўдзячны, што ты дазволіў мне прыходзіць да вас і бачыцца з Роняй, калі пажадаю.

— Так, так, — адказаў Маціс. — Мне будзе нялёгка, але прыходзь!

Потым ён засмяўся.

— Ведаеце, што кажа Лысы Пер? Нудзіць, што войт і жаўнеры ў рэшце рэшт перамогуць, калі нічога не зменіцца. І таму было б разумна, кажа ён, разбойнікам Маціса і Боркі аб'яднацца. Так, у гэтага старога карча яшчэ мноства вар'яцкіх ідэй!

Маціс спачувальна паглядзеў на Бірка.

— Шкада, што твой бацька — такі паршывец. Іначай быў бы сэнс пра гэта падумаць.

— Сам паршывец, — добразычліва азваўся Бірк, і Маціс прыязна яму ўсміхнуўся.

Бірк працягнуў Роні руку. Тут, каля Воўчай цясіны, яны звычайна развітваліся.

— Яшчэ сустрэнемся, дачка разбойніка! Будзем бачыцца штодня, так, сястра мая?

Роня кінула.

— Штодня, Бірк, сын Боркі!

Калі Маціс з Роняй увайшлі ў каменную залу, сярод разбойнікаў запанавала мёртвая цішыня. Ніхто не наважваўся радавацца, бо ўжо доўгі час атаман не трываў у замку ніякай весялоці. Толькі Лысы Пер падскочыў неверагодна высока для свайго ўзросту і, прыямліўшыся, нягучна пукнуў. Але стары не засмуціўся.

— Вітальны салют у гонар вяртання, — пажартаваў ён.

Маціс смяўся так гучна і доўга, што разбойнікі праслязіліся ад шчасця. З той помнай раніцы каля прорвы ніхто не чуў, каб ён смяўся, і яны кінуліся падтрымаць атамана. Разбойнікі так заходзіліся, што складваліся напалам, усе рагаталі, Роня таксама. Але потым з авечніка прыйшла Лувіса, і зноў наступіла

цішыня. Хто будзе смяяцца, калі маці прымае сваё згубленае дзіця, якое толькі што вярнулася. Таму разбойнікі зноў расчуліліся і праслязіліся.

— Лувіса, можаш прынесці для мяне вялікі цэбар? — спытала Роня.

Тая кіўнула.

— Прынясу, і вада ўжо грэецца!

— Так я і думала, — сказала Роня. — Такая маці пра ўсё паклапоціцца. І больш мурзатага дзіцяці ты ніколі не бачыла!

— Ніколі, — пагадзілася Лувіса.

Роня ляжала ў пасцелі, сытая, вымытая і ў цяпле. Яна з’ела бохан Лувісінага хлеба і выпіла літр малака, а пасля маці мыла яе ў цэбры і да бляску цёрла скуру. Потым дзяўчынка забралася ў свой стары ложкак і праз полаг назірала, як павольна згасаў у каміне агонь. Усё па-ранейшаму. Лувіса заспявала Воўчую песню для яе з Мацісам. Надышоў час спаць. І Роня засынала, але яе думкі блукалі. «У Мядзведжай пячоры цяпер невыносная халадэча, — разважала яна. — А я ляжу, сагрэтая ажно да пальцаў ног. Ці не дзіўна, што для шчасця трэба так мала!» Потым Роня згадала пра Бірка, і ёй стала цікава, як ён там, у замку Боркі. «Спадзяюся, яму таксама цёпла ажно да пальцаў ног, — падумала яна, і заплюшчыла вочы. — Заўтра запытаюся».

У каменнай зале было ціха. Але тут раздаўся трывожны вокрык Маціса:

— Роня!

— Што? — адгукнулася яна, амаль ужо праз сон.

— Проста хацеў праверыць, што ты сапраўды тут, — адказаў Маціс.

— Вядома, тут, — прамармытала Роня.

А потым яна заснула.

Лес, які дзяўчынка так любіла, і восеньскі, і зімовы, зноў стаў яе сябрам, як раней. Бо апошнім часам у Мядзведжай пячоры ён здаваўся пагрозлівым і варажым. Цяпер яны з Біркам скакалі на Чмуце і Шале па марознай пушчы, і гэта прыносіла ёй толькі радасць. Роня патлумачыла:

— Калі ўрэшце прыходзіш дамоў і адаграваешся да самых пальцаў ног, у лесе добра ў любое надвор'е. Не тое што вяртацца ў настылюю пячору і дрыжаць ад холаду.

І Бірк, які збіраўся там зімаваць, таксама вельмі радаваўся каміну ў замку Боркі. Ён зразумеў, што мусіў жыць дома і Роня таксама. Інакш варажнеча паміж дзвюма шайкамі толькі расла б.

— Яшчэ Ундзіса з Боркам так узрадаваліся, калі я вярнуўся, — распавядаў Бірк. — Не думаў, што настолькі ім дарагі!

— Так, заставайся з імі, — падтакнула Роня. — Да вясны!

Маціс таксама радаваўся, што Бірк жыве са сваімі бацькамі.

— Так-так, — гаварыў ён Лувісе, — шчанюк можа прыходзіць і сыходзіць, калі захоча. Я запрасіў яго вярнуцца з намі. Але як добра, што ягоная рудая кучма не муляе вочы цэлымі днямі!

Жыццё ў замку Маціса ішло сваім парадкам, цяпер там зноў запанавала весялосць. Разбойнікі спявалі і танцавалі, Маціс смяяўся гэтак жа гучна, як раней. Але справы з разбоем ішлі не як раней. Змагацца з войтам і жаўнерамі рабілася цяжэй. Мацісразумеў, што цяпер на яго сапраўды палююць. І ён патлумачыў Роні чаму:

— Усё ад таго, што аднойчы цёмнай ноччу мы выцягнулі Пелье з вязніцы. І двух разбойнікаў Боркі заадно.

— Малыш Кліп думаў, што Пелье павесяць, — сказала Роня.

— Маіх разбойнікаў не вешаюць, — адказаў Маціс. — І я паказаў войту, што кайданы іх таксама не стрымаюць!

Але Лысы Пер скептычна пахітаў галавой:

— Таму жаўнеры запаланілі ўвесь лес, як мухі. У рэшце рэшт яны перамогуць, Маціс, колькі разоў табе паўтараць?

Стары зноў завёў, што Мацісу з Боркам трэба прымірыцца, пакуль не позна. Адна моцная банда разбойнікаў можа зладзіць з войтам і ягонымі людзьмі, але не дзве, якія ўвесь час грызуцца за здабычу, як ваўкі за мяса. Так гаварыў Лысы Пер. Маціс не жадаў слухаць. Яму і так ставала праблем.

— Стары, не лезь у тое, чаго не цяміш, — казаў Маціс. — Магчыма, у нечым тут і ёсць рацыя. Але хто будзе кіраваць аб'яднанай шайкай, як думаеш? — Ён усміхнуўся. — Борка, га? Я, Маціс, наймагутнейшы і наймацнейшы атаман ва ўсіх ляхах і гарах і не збіраюся саступаць! Але наўрад ці Борка здольны гэта зразумець.

— Дык растлумач яму, — адказваў Лысы Пер. — Перамажы яго на двубой, бык ты гэтакі!

Вось пра што ён разважаў у самотных часіны. Двубой, які паказаў бы Борку ягонае месца і прымусіў падпарадкавацца. Тады ў замку будзе жыць адна шайка, і ўсе разам яны перахітруюць жаўнераў ды зробяць іх жыццё настолькі невыносным, што тыя стояцца ганяцца за разбойнікамі. Ці гэта не разумна?

— Я лічу, што лепш увогуле скончыць з разбоем, — сказала Роня. — І заўсёды лічыла.

Лысы Пер ёй усміхнуўся.

— Твая праўда, Роня! Ты такая мудрая. Але я занадта стары і лядашчы, каб убіць гэта ў Мацісаву галаву.

Той раздражнёна зыркнуў на Лысага Пера.

— Кажа самы зацяты разбойнік і за маім бацькам, і за мною! Скончыць з разбоем! На што мы тады будзем жыць?

— Ты ніколі не заўважаў, — адказаў стары, — што ёсць людзі, якія не рабуюць іншых і ўсё адно неяк живуць?

— Заўважаў, але як? — панура спытаў Маціс.

— О, існуе колькі спосабаў, — патлумачыў Лысы Пер. — Я мог бы табе адзін падказаць, толькі ты застанешся разбойнікам, пакуль не павесяць. Але ў патрэбны час я распавяду свой маленькі цудоўны сакрэт Роні.

— Які сакрэт? — зацікавіўся Маціс.

— Я ж кажу, — паўтарыў Лысы Пер, — распавяду толькі Роні, каб яна не засталася бездапаможнай, калі цябе павесяць.

— Усё павесяць, і павесяць, і павесяць! — разлаваўся Маціс. — Сціхні ўжо, стары крумкач!

Дні ішлі, а Маціс не слухаў парад Лысага Пера. Але аднойчы раніцай, яшчэ да таго як ён са сваімі малойцамі асядлаў коней, Борка пад'ехаў да Воўчай цясніны і папрасіў паклікаць Маціса. Ён прынёс важныя навіны. Борка хацеў адплаціць узаемнасцю і папярэдзіць свайго ворага, які нядаўна так ласкава выратаваў двух Боркавых хлопцаў з вязніцы.

— Сёння ніводнаму разбойніку, якому дарагое жыццё, лепш не з'яўляцца ў лесе, — сказаў Борка.

Справа была вась у чым. Шайка Боркі толькі што трапіла ў засаду, якую жаўнеры зладзілі на разбойнічай дарозе. Дваіх з ягоных людзей захапілі ў палон, а трэцяга цяжка паранілі стралой, калі ён спрабаваў уцячы.

— Сцявратнікі, пазбаўляюць беднага разбойніка кавалка хлеба, — з горыччу сказаў Борка.

Маціс спахмурнеў.

— Не, мы іх навучым! Даволі трываць!

Толькі пасля ён зразумеў, што сказаў «мы», і цяжка ўздыхнуў. Маціс крыху памаўчаў, мераючы Борку позіркам зверху ўніз.

— Мо нам варта... аб'яднацца, — нарэшце прагаварыў ён, хоць скалануўся ад уласных слоў.

Казаць такое Борку! І бацька, і дзед, і прадзед Маціса, пачуўшы гэта, перакуліліся б у труне! Але Борка ажывіўся.

— Нарэшце ты сказаў штосьці разумнае, Маціс! Адна моцная шайка разбойнікаў — вась гэта справа! І адзін моцны атаман! Я ведаю аднаго вартага, — ён расправіў плечы. — Патрэбны нехта дужы і знаходлівы, як я!

Маціс жудасна зарагатаў.

— А ну, падыдзі, і я пакажу табе, хто варты атаман!

І так атрымалася, як хацеў Лысы Пер. Прызначылі двубой, які нарэшце вызначыў бы, хто — Маціс ці Борка — стане адзіным верхаводам. Сярод іх людзей ад такой навіны ўсчалася вялікае хваляванне, а раніцай у дзень бітвы разбойнікі Маціса ўзнялі такі гвалт, што Лувіса выгналі іх з каменнай залы.

— Прэч, — закрычала яна. — Равяце, як нядоежныя каровы!

Ёй хапала Маціса. Той тупаў узад-уперад, скрыгатаў зубамі і выхваляўся, як ён расправіцца з Боркам, так што нават Ундзіса яго не пазнае. Лысы Пер фыркнуў:

— З незабітага ліса футра не шыюць, так заўсёды казалі мая мама!

І Роні было нязвыкла бачыць свайго бацьку такім ваяўнічым.

— Я не хачу глядзець, як ты будзеш з ім распраўляцца!

— А ты і не ўбачыш, — адказаў Маціс. — Жанчын і дзяцей не пускаюць: такі звычай. Лічыцца, што ім нельга прысутнічаць на «звярыных баях».

Так называліся падобныя двубоі, і, улічваючы іх жорсткасць, найменне цалкам сябе апраўдала.

— Але ты, Лысы Пер, мусіш быць, — сказаў Маціс. — Ты ў нас ледзь трымаешся, аднак «звярыны бой» цябе падбадзёрыць. Хадзем, стары, пасаджу цябе на майго каня. Рушым!

Стаяла халодная сонечная раніца, зямля заіне-ла. На паляне ніжэй Воўчай цясніны разбойнікі Маціса і Боркі, кожны з дзідай у руцэ, колам атачылі сваіх атаманаў. Цяпер выявіцца, хто з іх магутнейшы. Непадалёк на скале, загарнуўшыся ў кажух, сядзеў Лысы Пер. Ён нагадваў пажылога ўскудлачанага крумкача, але ягоныя вочы святліліся ад нецярпення, і стары прагна сачыў за падзеямі на паляне. Байцы распрануліся да кашуль і стаялі басанож на мёрзлай зямлі. Яны расціралі і разміналі мышцы на руках ды падскоквалі, каб разагрэцца.

— Здаецца, ты змёрз, Борка, — сказаў Маціс. — Але абяцаю, хутка табе будзе гарача!

— Табе таксама! — крыкнуў Борка.

На «звярыных баях» можна было выкарыстоўваць любыя прыёмы і хітрыкі. Дазвалялася ламаць косткі, і піхацца, і рваць валасы, і драпацца, і кусацца, і нават пінацца, але не паміж ног. Гэта лічылася ганьбай, а той, хто ўжываў такі прыём, прайграваў бой. І вось Ф'юск даў знак пачынаць, Маціс і Борка з баявым клічам кінуліся адзін на аднаго і схапіліся.

— Вельмі шкада, — сказаў Маціс, абхапіўшы суперніка мядзведжымі лапамі, — што ты такі паскуднік. — Ён сціснуў Борку, але той толькі крыху спатнеў. — Інакш я даўно зрабіў бы цябе сваім памочнікам, — Маціс узмацніў захват. — І не давалося б выціскаць з цябе вантробы, — тут ён схпіў Борку так, што той захрыпеў.

Нахрыпеўшыся, Борка баднуў Маціса ў твар так моцна, што ў таго з носа пайшла кроў.

— І мне вельмі шкада, — адказаў Борка, — што даводзіцца псаваць тваю мардасіну, — тут ён баднуўся яшчэ раз, — бо страшнейшага за цябе свет і так не бачыў.

Цяпер Борка схпіў Маціса за вуха і пацягнуў.

— Навошта табе два вухі? — запытаўся ён. — Хопіць аднаго!

Зноў пацягнуў і сапраўды адарваў бы, але ненадоўга аслабіў хватку. Маціс у тое ж імгненне паваліў суперніка, і, прыціснуты ягоным жалезным кулаком, Боркаў твар зрабіўся куды больш плоскі, чым раней.

— Мне надзвычай непрыемна, — працягваў Маціс, — што давядзецца цябе так адкалешмаціць, што Ундзіса будзе плакаць кожны раз, калі зірне на цябе сярод белага дня!

Ён націснуў зноў, але цяпер Борку ўдалося ўчапіцца зубамі ў Мацісаву далонь. Маціс узвыў і паспрабаваў вырваць руку, але Борка не расціскаў зубы, пакуль не забракавала паветра. Ён удыхнуў і выплюнуў некалькі шматочкаў Мацісавай скуры.

— На, вазьмі дамоў, пакорміш ката, — прасіпеў Борка, цяжка дыхаючы, бо цяпер Маціс наваліўся на яго ўсёй вагой.

Неўзабаве высветлілася, што, хоць у Боркі і моцныя зубы, ён усё ж такі саступае Мацісу па сіле. Бой скончыўся, Маціс перамог. Ён стаяў акрываўлены, на ім развявалася падраная на лахманы кашуля. Але ён, несумненна, быў сапраўдны атаман, цяпер усе разбойнікі гэта прызналі. Хоць некаторым прызнанне і далася цяжка, асабліва Борку. Ён быў настолькі пануры, што ледзь не плакаў, і Мацісу захацелася яго крыху суцешыць.

— Брат Борка, так, цяпер мы браты, — сказаў ён. — Ты захаваеш імя і гонар атамана ва ўсе дні жыцця і сваімі людзьмі будзеш распараджацца сам. Але памятай, што Маціс наймагутнейшы ва ўсіх гарах і лясах, і маё слова адгэтуль важнейшае за тваё, запомні!

Борка моўчкі кіўнуў, у гэты момант яму не надта хацелася размаўляць.

Увечары ў вялікай зале Маціс зладзіў баляванне для ўсіх разбойнікаў — і сваіх, і Боркавых: сталы ламіліся ад багатага пачастунку, было выпіта шмат піва. І цягам балю Маціс і Борка ўсё больш і больш пачуваліся братамі. Атаманы сядзелі побач за доўгім сталом ды смяяліся і плакалі, згадваючы дзяцінства, калі яны разам палявалі на пацукоў у старым

свінарніку. У іх памяці ўсплывалі ўсё новыя гісторыі. Разбойнікі з задавальненнем слухалі і гучна смяяліся. Бірк з Роняй, якія сядзелі на іншым канцы стала, таксама рагаталі над аповедамі бацькаў. Іх смех гучна і ясна звінеў сярод гогату разбойнікаў, да вялікай радасці Маціса з Боркам. Атаманы доўга не чулі, як смяюцца іх дзеці, і яшчэ не зусім прывыклі, што яны зноў побач. Таму той смех быў для іх найсаладзейшай музыкай, і яны з яшчэ большым імпэтам распавядалі пра свае дзіцячыя подзвігі. Раптам Маціс сказаў:

— Не журыся, што прайграў сёння, Борка! Твой род чакаюць лепшыя часы. Калі мы з табой сядзем, твой сын стане атаманам. Бо мая дачка наадрэз адмовілася, і калі яна кажа не, то дакладна не. Уся ў маці.

Борка вельмі ўзрадаваўся, пачуўшы гэта.

Але Роня крыкнула праз стол:

— А ты думаеш, Бірк захоча быць атаманам?

— Вядома! — упэўнена адказаў Борка.

Тады Бірк выйшаў на вольнае месца, каб кожны яго бачыў, падняў правую руку і пакляўся ніколі не станавіцца разбойнікам, што б ні здарылася. Цяжкае маўчанне павісла ў каменнай зале. У Боркі на вачах з'явіліся слёзы: так засмуцілі яго сынавы словы. Маціс ізноў паспрабаваў яго суцешыць.

— Я змірыўся, — сказаў ён, — і ты змірышся! Нічога ты з дзецьмі не паробіш. Яны самі выбіраюць шлях, нам застаецца толькі яго прыняць. Але гэта складана!

Два атаманы доўга сядзелі і змрочна думалі пра будучыню, калі іх зухаватае разбойнае жыццё ператворыцца ў паданні і неўзабаве забудзецца.

Але паступова яны вярнуліся да аповедаў пра паляванне на пацукоў у свінарніку і вырашылі весяліцца, не зважаючы на сваіх упартых дзяцей. А разбойнікі ажно са скуры вылузваліся, каб развезаць тугу атаманаў бойкімі разбойніцкімі спевамі ды шалёнымі танцамі. Яны так скакалі, што падлога хадзіла ходырам. Дзеці да іх далучыліся, і Роня навучыла Бірка многім адмысловым разбойніцкім падскокам.

Тым часам Лувіса і Ундзіса сядзелі ў цішыні ў іншым пакоі. Яны елі, пілі і размаўлялі. Амаль на ўсё жанчыны глядзелі па-рознаму, але ў адным пагаджаліся: як прыемна часам адпачыць ад шумнай мужчынскай кампаніі. А ў каменнай зале працягвалася бяседа. Пакуль раптам Лысы Пер не грывнуўся на падлогу ад знямогі. Ён правёў шчаслівы і вясёлы дзень, нягледзячы на нямогласць, але цяпер ягоныя сілы скончыліся, і Роня пайшла дапамагчы старому дабрацца да спальні. Там ён, задаволены і змораны, паваліўся ў ложак, і дзяўчынка накрыла яго шкурай.

— Маё старое сэрца цешыцца, — сказаў Лысы Пер, — што вы з Біркам не хочаце станавіцца разбойнікамі. Раней гэта было вясёлае жыццё, мушу сказаць. Але цяпер усё складаней: павезаць — і не пікнеш.

— Так, а яшчэ людзі крычаць і плачуць, калі ў іх адбіраюць рэчы, — дадала Роня. — Я б такога не вытрывала.

— Так, дзіця маё, ты б такога не вытрывала, — пагадзіўся стары. — А зараз я распавяду табе маленькія чудаўныя сакрэты, калі паабяцаеш, што не раскажаш ніводнай жывой душы.

Роня паабяцала. Затым Лысы Пер узяў яе маленькія цёплыя рукі, каб сагрэць свае, такія халодныя, і пачаў:

— Ты мая радасць і шчасце, — сказаў ён. — Калі я быў малады і жыў у лесе, як і вы, я выпадкова выратаваў жыццё маленькаму шэраму гному, якога схапіла лютая вятрунняя. Збольшага шэрыя гномы — непрыемны народ, але гэты аказаўся іншы. Ён быў такі ўдзячны, што я ўсё ніяк не мог яго пазбыцца. Ён усё хацеў падарыць мне... о, а вось і Маціс зазірнуў, — заўважыў Лысы Пер.

У дзвях з'явіўся Маціс, які прыйшоў даведацца, чаму Роня так доўга. Баль скончыўся, набліжаўся час Воўчай песні.

— Спачатку я хачу даслухаць казку, — сказала дзяўчынка.

І, пакуль бацька стаяў і чакаў, Лысы Пер усё нешта шаптаў ёй на вуха.

— Як добра! — захапілася Роня, калі стары дагаварыў.

Надышла ноч. Неўзабаве ўсе разбойнікі ў замку паснулі. Толькі Маціс усё круціўся ў ложку. Лувіса, вядома, памазала ягонныя раны і сінякі, але гэта не дапамагло. Цяпер, пасля бурлівага дня, боль зрабіўся заўважны, і ад найменшага руху ўсё жудасна садніла. Маціс не мог звесці вачэй, і яго раздражняла, што Лувіса так спакойна спіць побач. Нарэшце ён яе расштурхаў.

— На мне жывога месца няма! — паскардзіўся ён. — Адзінае суцяшэнне, што гэтаму сабаку Борку мусіць быць яшчэ горш!

Лувіса павярнулася да сцяны.

— Мужчыны... — прамармытала яна і зноў заснула.

— Няма чаго старым сядзець і мерзнуць на «звярыных баях», — сувора сказала Лувіса, калі на наступны дзень высветлілася, што ў Лысага Пера дрыготка, ламота ў целе і што ён не хоча ўставаць. Зрэшты, падымацца стары адмовіўся, нават калі ўсё прайшло.

— Я гэтак жа магу ляжаць і глядзець, — сказаў ён.

Маціс прыходзіў да яго ў спальню штодня і распавядаў, як добра цяпер ідзе разбой. Ён быў задаволены. Борка, як казаў Маціс, паводзіўся прыстойна і не бунтаваў. Ён, дарэчы, аказаўся даволі кемлівы, і ў іх разам атрымліваюцца розныя выдумкі, адна за адну лепшая. Людзі войта ўвесь час вядуцца на хітрыкі, так што сэрца радуецца, і хутка ў лесе не застанецца ніводнага дакучлівага жаўнера, упэўнена сцвярджаў Маціс.

— З незабітага ліса футра не шыюць, — буркатаў Лысы Пер, але Маціс не слухаў. Ды ў яго не было шмат часу сядзець у старога.

— Дохля ты наша, — казаў ён ласкава, пляскаючы Лысага Пера па плячы, перш чым пайсці. — Паспрабуй нарасціць на косткі хоць крыху мяса, каб падняцца!

І Лувіса прыкладала для таго ўсе намаганні. То прыносіла гарачы, наварысты суп, то іншую ўлюбёную страву старога.

— Паеж булёну, каб сагрэцца, — казал яна.

Але нават гарачы булён не мог прагнаць холаду з цела Лысага Пера, і гэта непакоіла Лувісу.

— Давай пакладзём яго ў каменнай зале, мо там ён сагрэцца, — аднойчы сказала яна Мацісу.

Так Маціс на руках перанёс Лысага Пера з яго-
нага самотнага пакоя і паклаў у свой ложка. Лувіса
цяпер спала з Роняй.

— Нарэшце я, бедны старэча, адтаю, — узрада-
ваўся Лысы Пер.

Маціс быў гарачы, бы жароўня, і стары туліўся да
яго, як дзіця, якое прыціскаецца да цёплага і ўтуль-
нага матчынага боку.

— Мне так цесна, пасунься, — прасіў Маціс.

Але стары адно падбіраўся бліжэй. І назаўтра ад-
мовіўся вярнуцца да сябе. Лысаму Перу спадабаўся
ложак, і ён хацеў застацца. Удзень тут можна было
ляжаць ды назіраць, як завіхаецца Лувіса. Увечары
вярталіся разбойнікі, збіраліся вакол яго і расказвалі,
як ішлі справы. А Роня распавядала, як яны з Біркам
прабавілі дзень у лесе. І Лысы Пер быў задаволены.

— Няхай так усё і ідзе, пакуль я чакаю, — ска-
заў ён.

— Чаго? — запытаўся Маціс.

— А як ты думаеш? — адказаў стары.

Маціс не здагадаўся. Але заклапочана адзначаву,
што Лысы Пер усё марнее, і спытаў Лувісу:

— Што з ім такое, як ты думаеш?

— Старасць, — адказала тая.

Маціс усхвалявана зірнуў на жонку.

— Ён жа не памрэ?

— Памрэ.

Тады Маціс расплакаўся.

— Не, каб яно ўсё правалілася, — крычаў ён, —
я на такое не згодны!

Лувіса пахітала галавой.

— Ты многае вырашаеш, Маціс, але тут нічога
не зробіш.

Роня таксама хвалявалася за Лысага Пера, і чым больш ён слабеў, тым даўжэй яна сядзела каля яго. Цяпер ён збольшага ляжаў, прымружыўшыся, і толькі зрэдку расплюшчваў вочы ды глядзеў на яе. Потым усміхаўся і казаў:

— Мая радасць, ты памятаеш, што я табе распавёў?

— Так! Толькі б знайсці, — адказвала дзяўчынка.

— Знойдзеш, — запэўніваў Лысы Пер. — Знойдзеш, калі прыйдзе час!

— Так, спадзяюся.

Дні міналі, і Лысы Пер чэзнуў. Нарэшце адным вечарам усе — Маціс, Лувіса, Роня і разбойнікі — сабраліся каля ягонага пасцелі. Стары ляжаў нерухома, заплюшчыўшы вочы. Маціс прагна шукаў хоць якой прыкметы жыцця. Але каля ложка было цёмна, нягледзячы на святло ад каміна і свечку, якую запаліла Лувіса. Не, Маціс нічога не заўважаў і раптам крыкнуў:

— Ён памёр!

Тады стары расплюшчыў адно вока і дакорліва паглядзеў на яго.

— Вядома, не! Я не настолькі нявыхаваны, каб сысці без развітання.

Потым ён зноў на доўгі час апусціў павекі, усе стаялі моўчкі, чулася толькі нягучнае хрыплае дыханне старога.

— А цяпер, — прагаварыў Лысы Пер і зноў расплюшчыў вочы, — цяпер, дарагія сябры, бывайце! Я паміраю.

І ён памёр. Роня ніколі не бачыла, каб нехта паміраў, і заплакала. «Стары так стаміўся апошнім часам, — падумала дзяўчынка. — Можа, цяпер ён адпачывае ў нейкім іншым, невядомым месцы».

Але Маціс кідаўся ўзад і ўперад па каменнай зале і крычаў, зноў і зноў паўтараючы адно і тое:

— Ён заўсёды быў! А цяпер яго няма! Ён заўсёды быў! А цяпер яго няма!

Тады Лувіса прамовіла:

— Маціс, ніхто не жыве на зямлі вечна, ты гэта ведаеш. Мы нараджаемся і паміраем, так заўсёды было, чаго бедаваць?

— Але мне яго нестae! — раўнуў Маціс. — Да таго, што рэжа ў грудзях!

— Хочаш, я цябе абдыму? — спытала Лувіса.

— Так, абдымі! — закрычаў Маціс. — І ты, Роня, таксама!

Так ён сядзеў, прыціскаўся то да Лувісы, то да Роні, і плакаў над Лысым Перам, які быў побач, колькі Маціс сябе памятаў, а цяпер яго не стала.

На наступны дзень Лысага Пера хавалі каля ракі. Зіма набліжалася, упершыню пайшоў снег. Мяккія мокрыя шматкі засыпалі труну, якую неслі Маціс і яго разбойнікі. Лысы Пер выгаблеваў яе сам яшчэ ў маладыя гады і ўвесь час захоўваў у кладоўцы.

— Разбойніку труна можа спатрэбіцца ў самы нечаканы момант, — прыгаворваў ён і апошнімі гадамі дзівіўся, што яна так доўга ляжыць.

— Але рана ці позна прыдасца, — казаў стары.

Цяпер прыдалася. Жалоба па Лысым Перы цяжкім покрывам лягла на замак. Усю зіму Маціс хадзіў як хмара. Разбойнікі таксама маркоціліся, бо настрой атамана задаваў тон жыцця ўсім астатнім. Роня ўцякала з Біркам у лес, дзе цяпер валадарыла зіма, і забывалася пра смутак, летучы на лыжах па стромкіх схілах. Але зноўку ачуналася ў яго, як толькі вярталася дадому і бачыла Маціса, які паныла сядзеў ля агню.

— Роня, сущеш мяне, — прасіў ён. — Аблегчы маё гора!

— Хутка зноў прыйдзе вясна, табе стане лягчэй, — сказала яна, але Мацісу гэта не дапамагала.

— Лысы Пер больш не ўбачыць вясны, — змрочна адказваў ён.

І ў Роні больш не знаходзілася слоў сущашэння.

Але зіма скончылася. Як заўсёды, наступіла вясна, незалежна ад таго, хто жыў, а хто памёр. Маціс павесялеў, як і кожную вясну. Ён свістаў і спяваў, калі скакаў праз Воўчую цясніну на чале шайкі. Борка са сваімі людзьмі ўжо чакаў. Гэй-гэй, пасля доўгай зімы нарэшце зноў пачынаецца разбойніцкае жыццё! Маціс і Борка абодва гэтаму радаваліся, бо яны нарадзіліся і застануцца разбойнікамі. Іх дзеці былі мудрэйшыя. Яны радаваліся зусім іншаму: што снег сышоў, і цяпер зноў можна ездзіць верхам, і што яны хутка зноў вернуцца ў Мядзведжую пячору.

— Я рада, што ты, Бірк, не збіраешся разбойнічаць, — сказала Роня.

Ён засмяяўся.

— Ага, я ж даў зарок. Але вось цікава, на што мы з табой будзем жыць?

— А я ведаю, — адгукнулася дзяўчынка. — На здабытае срэбра, як табе такое?

І яна распавяла Бірку, што ёй перадаў Лысы Пер: пра срэбную гару, якую даўным-даўно маленькі шэры гном паказаў яму ў знак падзякі за ўратаванае жыццё.

— Лысы Пер сцвярджаў, там сустракаюцца самародкі памерам з валуны, — сказала Роня. — І хто ведае, магчыма, гэта не казка! Ён запэўніваў, што ўсё

шчырая праўда. Давай як-небудзь паедзем і пагля-
дзім, я ведаю, дзе гара.

— Не да спеху, — адказаў Бірк. — Толькі больш
нікому не кажы! Інакш нашы разбойнікі налятуць
і ўсё расхапаюць!

Роня засмялася.

— Ты такі ж хітры, як Лысы Пер. Ён сказаў: раз-
бойнікі — што драпежныя канюкі, таму распавесці
дазволіў толькі табе!

— Але пакуль нам добра і без срэбра, сястра мая. У Мядзведжай пячоры спатрэбяцца зусім іншыя рэчы!

Вясна ўсё больш убіралася ў сілу, і нарэшце Роня, набраўшыся духу, паведаміла Мацісу, што яна зноў хоча перасяліцца ў лес. Маціс быў дзіўны чалавек, ніхто не мог прадказаць, што ён зробіць.

— Мая старая пячора, ага, там добра, — кіўнуў ён. — Найлепшае месца ў гэтую пару года! Што скажаш, Лувіса?

Лувіса прывыкла да рэзкіх перамен мужавага настрою і не асабліва здзівілася.

— Ідзі, дзіцятка, калі бацька дазваляе, — сказала яна. — Хоць я буду па табе сумаваць!

— Але ж ты прыйдзеш дадому восенню, як звычайна, — працягнуў Маціс, нібы Роня шмат гадоў летам жыла ў лесе, а на зіму вярталася ў замак.

— Так, як звычайна, — запэўніла яго Роня, радасная і здзіўленая, што гэтым разам усё аказалася так проста.

Яна чакала слёз і крыкаў, а перад ёй сядзеў такі шчаслівы Маціс, нібыта згадаў свае дзіцячыя забаўкі ў старым свінарніку.

— Я дагэтуль памятаю, як весела мне жылося ў Мядзведжай пячоры ў маладосці, — казаў ён. — І насамрэч гэта мая пячора, не забывайцеся! Магчыма, я буду вас калі-нікалі наведваць.

Роня пераказала тую размову Бірку, і ён велікадушна пагадзіўся:

— Як на мяне, хай прыходзіць! Але, — дадаў хлопец, — добра было б, каб ягоная кучарня не муляла вочы цэлымі днямі!

Самы ранак. Гожи, як у першы дзень стварэння! Дзеці ідуць у Мядзведжую пячору, праходзяць праз лес, а вакол буе вясна. У кожным дрэве, і ў кожным ручаі, і ў кожным кусце б'ецца жыццё: ціўкае, шуміць, гудзе, пяе, цурчыць — усюды гучыць звонкі вясновы неўтаймаваны спеў. Вось яны прыйшлі да пячоры, свайго дома сярод дзікага лесу. Усё засталася, як раней, непарушнае і знаёмае: рака раве ўнізе, лес у ранішнім святле — усё такое самае. Вясна новая, але і такая самая.

— Не пужайся, Бірк, — сказала Роня. — Я мушу выкрычаць вясновы крык!

Яна закрычала, пранізліва, як птушка. І той радасны кліч разнёсся далёка-далёка па ўсім лесе.

Шаноўныя

СЯРГЕЙ ЕНІН
МІХАІЛ АНФІМАЎ

сям'я Вітко
Дар'я Трафімава
Павел Капарыха
Аляксандр Варанкевіч
Віталь Забалотны
Ангеліна і Міхаіл Гірылюк
Сям'я Немчанінавых
Сяржук Пятроўскі
Андрэй Саперскі
Зоя Барташ
Паліна Доўнар
Сяргей Адзінец
Міхаіл Касцюковіч
Крысціна Мяцельская
Сям'я Андрэевай–Андрусевічаў
Віктар і Аксана Рындзевічы
Антон Даньков
Мікіта Залескі
Ілля Стрэльцын
Ганна Нікіценка
Андрэй Савін
Аляксандр і Сафія Х.

kropia.by
БЕЛАРУСКАЯ ХРЫСЦІЯНСКАЯ КРАМА

CESLIARY.BY

шчыры дзякуй вам, што дапамаглі гэтай кнізе
пабачыць свет!

Таксама дзякуем Алесі Башарымавай
за праверку тэксту на адпаведнасць арыгіналу.

СПОНСАР ВЫДАНИЯ

Мы – некамерцыйная арганізацыя, якая займаецца падтрымкай сярэдняй адукацыі ў рэгіёнах краіны.

З дапамогай Праграмы «Настаўнік для Беларусі» таленавітыя педагогі два гады працуюць у рэгіянальных школах – там, дзе яны больш за ўсё патрэбныя.

- Сельскіх школ у Беларусі больш, чым гарадскіх (1595 супраць 1425)
- У беларускіх школах усяго 4,3% настаўнікаў – маладыя спецыялісты
- Для выпускніка сельскай школы верагоднасць таго, што ён паступіць у ВНУ, у 1.7 раза меншая, чым для выпускніка гарадской школы

**Далучайся
да нас!**

TEACH4.BY
   [teach4by](https://teach4by.org)

Літаратурна–мастацкае выданне

Серыя «Добрая Кніга»

Ліндгрэн Астрыд
РОНЯ, ДАЧКА РАЗБОЙНІКА

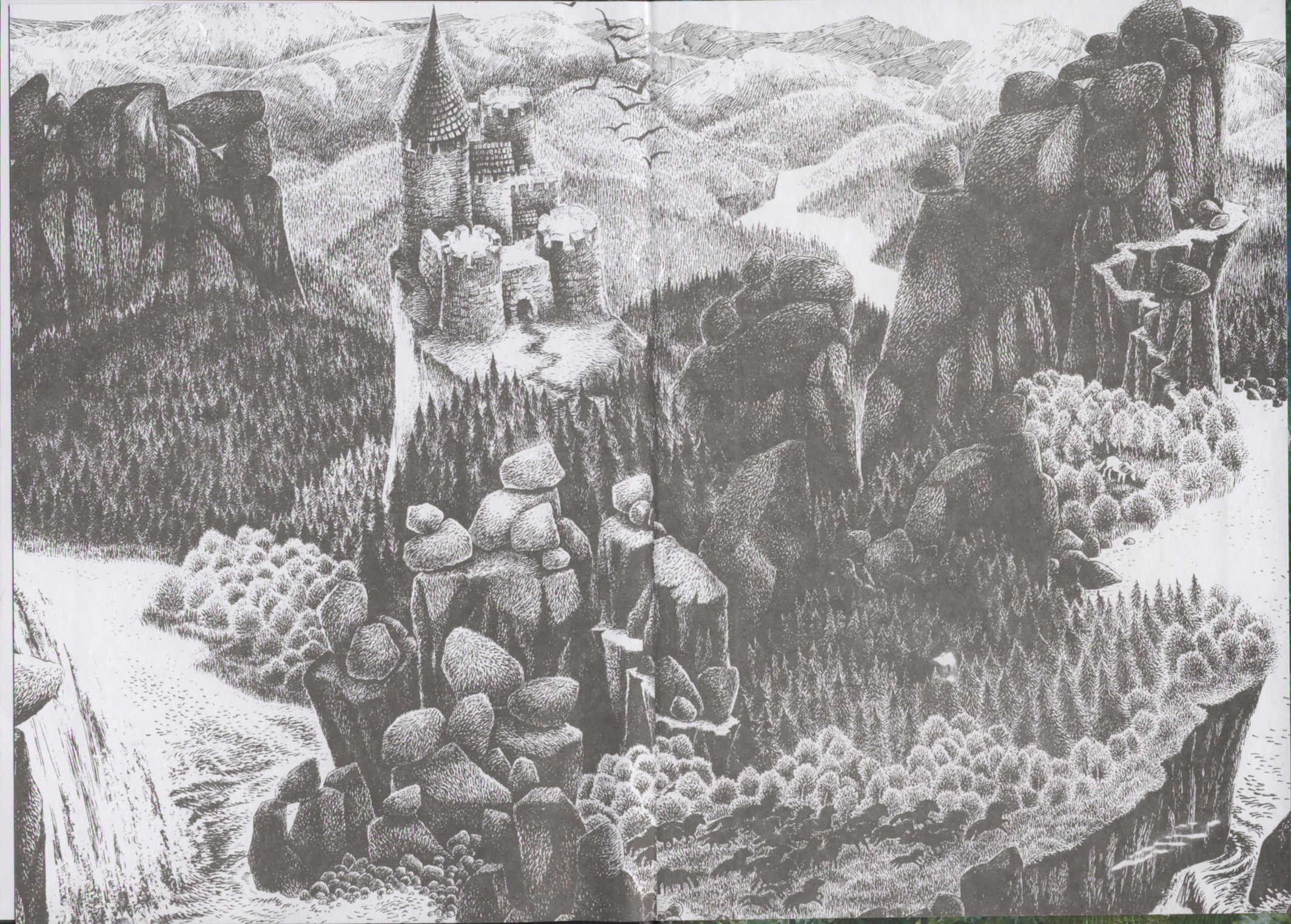
Аповесць

Рэдактар *Марына Казлоўская*
Вёрстка *Кастусь Лісеўкі*
Карэктар *Ліда Наліўка*

Падпісана да друку 16.11.2020. Фармат 60x84/16
Папера афсетная. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 12,25. Ул.–выд. арк. 11,2. Тыраж 1000 экз. Заказ 0415.

Выдавец і паліграфічнае выкананне
Прыватнае вытворчае ўнітарнае прадпрыемства «Пазітыў–цэнтр».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі
выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў
№ 1/343 ад 05.09.2014, № 2/140 ад 28.05.2014.
Рэспубліка Беларусь, 223016,
Мінскі р-н, в. Каралішчавічы, вул. Саўгасная, 2Б
Тэл./ф. +375 17 380–00–24.

ISBN 978-985-7193-59-2

9 789857 193592

Асчма рблдэ Нлн Дз ррлэ Нлн Дз ррлэ
Дз ррлэ Нлн Дз ррлэ Нлн Дз ррлэ
Нлн Дз ррлэ Нлн Дз ррлэ Нлн Дз ррлэ
Нлн Дз ррлэ Нлн Дз ррлэ Нлн Дз ррлэ